261.495
I.

MUSEUM
OLVASÓTÁRA

SAND GEORGE.

ÖSZI VIRÁGOK

Ára 10 kr. 1 kötet.

A legjobb, legmagyarabb és legolcsóbb Ismerettár

AZ ATHENAEUM
KÉZI LEXIKONA.

Az összes ismeretek enciklopédiája

különös tekintettel Magyarországra.

Szakférfiak közreműködésével szerkeszti:

Dr. ACSÁDY IGNÁCZ,

a m. t. akadémia l. tagja.

2 KÖTET.

Több mint 100 térképpel, színes és fekete táblával.

Az uj lexikon az emberi tudomány és ismeret összes ágait felöleli. Irodalom, történelem, jog- és államtudomány, közgazdaság és pénzügy, életrajz, bölcsészet, földrajz, természetrajz, természettan, csillagászat, vegytan, orvostan, katonai tudományok, zene, sport, a mérnöki, gépészeti, technikai tudományok minden ága és általában minden hasznos tudnivaló szótárszerüen, ábéczé sorrendben, a tudomány mai szinvonalának megfelelően a legujabb vivmányok, haladások, kutatások és adatok felhasználásával, van a munkában tárgyalva. Ép oly hasznára vállik minden szakembernek, mint az egész művelt olvasó közönségnek, mert egyaránt számba veszi mindnyájok igényeit.

A **Kézi Lexikon** első sorban **magyar olvasók számára készül** s minden részében, egész tartalmában **magyar** szellemü, amellett, hogy figyelembe veszi a külföld, az egész művelt világ összes szellemi s anyagi viszonyait, első sorban Magyarországról, a

magyar génius alkotásairól, a történelem, az irodalom, a jog, a politika, művészet, gazdaság, ipar és kereskedelem, közművelődés terén, szóval a magyar polgárosodás állapotáról fog beható tájékozást nyújtani.

A magyaros szellem és irány még **mellékleteiben** is kifejezést nyer, melyek hazai viszonyainkat tartják első sorban szem előtt és külső **kiállításuk fénye** mellett elő fogják segíteni honi viszonyaink megismertetését.

A **Kézi Lexikon** külső kiállítása is rendkívül **fényes**; minden füzet legalább **két**, a legtöbb **három önálló mellékletet** tartalmaz. Ezek közt számos **remek szines kép, 30 térkép** és más a legnagyobb műgonddal készült **tábla** és **melléklet** van. Így a **Kézi Lexikon** minden magyar család igazi **házi könyvtára,** tájékoztatója, kiállításának fényével diszére válik minden magyar háznak, hol befogadásra talál.

A **Kézi Lexikon 40** háromives **füzetben, két kötetben** jelenik meg. Minden kötethez 1—1 frtért diszes és jutányos **bekötési táblák** kaphatók. **Egy-egy füzet ára csak 30 krajczár.**

Az első kötet (A—K) már megjelent. Ára fűzve **6 forint,** diszes és erős kötésben **8 forint.** A második kötet (L—Z) 1893. évi áprilisban lesz teljesen kapható. A negyvenedik füzettel a munka befejezést nyer s a kiadóhivatal kezeskedik róla, hogy a vállalat az előre meghatározott **negyven füzetnél nagyobb semmi esetre sem lesz.**

A **Kézi Lexikon** 10 füzetenkint, illetve félkötetekben, vagy egész kötetekben füzve és kötve megrendelhető minden hazai könyvkereskedőnél vagy az alulirt kiadóhivatalnál.

Az ATHENAEUM

könyv-kiadóhivatala

Budapest IV. Ferenczieк-tere (Athenaeum-épület).

OSZK

473

SZENTESI NÉPKÖR PECSÉTJE 1950

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

A Szentesi Ifj. a
Népkör tulajdona

Olvasási idő 3 nap

OSZK

13858.

FLAMARANDE.

REGÉNY.

IRTA

SAND GEORGE.

FRANCZIÁBÓL FORDITVA

ELSŐ KÖTET.

A NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL ZS. NEM ADHATÓ EL I

MÁSODIK KIADÁS.

A NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL ZS. NEM ADHATÓ EL I

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.
1893.

OSZK

261495

R 2

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1954-ben 1227. sz.

R 1965

Budapest, 1893. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

I.

Flamarande, 1874. juliusában.

Egyike voltam a flamarandei regényes dráma fő-főszereplőinek s azt hiszem, senki sem adhatja nálamnál jobban elő részleteit, indokait, melyeket eddigelé édes kevesen ismernek, noha sokat s sokféleképen beszéltek azokról. Már elértem a kort, midőn az ember részrehajlás nélkül itéli meg magát. Elmondom tehát e különös eseményben követett magamtartásáról mind azt, mi jó volt abban, mind azt, mi rosz. Elmultam hetven éves, több mint tiz éve léptem ki a Flamarande család szolgálatából. Jövedelmem meg van, bár gazdag nem vagyok, nem nélkülözök semmit. Szabad időm elég van, hogy kedvemre megirhassam, ha nem is egész életem, legalább azon husz évem történetét, melyet e család szolgálatában tölték.

1840-ben léptem mint komornok Flamarande Adalbert gróf szolgálatába. A mai kor gyermekei alig alkothatnak maguknak helyes fogalmat a felől, mi volt a régi családok körében a komornok, és va-

lóban én talán az e foglalkozáshoz kötött régi typus egyik utolsó példánya voltam. Atyám egy herczegi házban tölté be ugyanezt az állást. A forradalom mindent felforgatott, s urai kimenekülvén, ügynök lett s mert ügyes ember volt, némi vagyont szerzett. A maga nemében igen érdemes ember volt ő, s mindig azt hallám felőle beszélni, hogy foglalkozása cselszövényeit mindig alávetette az igazságnak, szükség esetén az igazságszolgáltatásnak is.

Az ő eszméi szerint növelkedvén, ifjuságom komoly volt; a jogot atyámmal tanultam s inkább járatos lettem abban a gyakorlatból, mint a könyvekből. Nem akará, hogy a szorosan vett jogi pályára képezzem magam, s hogy az ügyvédek sorába lépjek. Sőt egyenesen félt, hogy az ügyvédkedés dicsvágya lep meg. Az volt nézete, hogy nagy természeti adományok hián — s pedig ilyenekben nekem nem volt részem — e pályán valósággal éhen halhat az ember. Ép oly kevéssé akarta, hogy hivatalnokká legyek, mert, semmint más állást foglaljak el, inkább át akará nekem adni saját irodáját.

Szerencsétlenségre, derék atyámnak egy nagy szenvedélye volt: szeretett játszani, s a pillanatban, midőn örökét átvehetni hittem, elannyira el volt adósodva, hogy kényszerülve láttam magam valami megfelelően dijazott foglalkozás után látni. Ekkor történt, hogy Flamarande gróf, kinek már több jogügyletben volt dolga velünk, azon ajánlatot tette, hogy háromezer frankért foglaljak el az ő személyes szolgálatában oly állást, mely reám nézve mi kiadással sem jár.

Atyám azt tanácslá, fogadjam el, s a hely tetszett nekem. Egyetlen vágyam az volt, hogy ügyigazgató, megbizott vagy legalább titkár czimem legyen. A gróf megtagadta e kivánságom kielégitését. — Nem lép ön, igy szólt, sem hivatalnok, sem tudós szolgálatába; én saját függetlenségemet nem adom fel soha, s irni semmit sincs szándokomban. Nevetséges lenne hát titkárt tartanom. Nincs másra szükségem, csak személyem mellett egy oly szolgálattevőre, ki elég jól nevelt arra, hogy felelni tud, ha szólok hozzá; elég tanult, tanácsot adni, ha tanácsot kérek tőle. A czim, melyet ön lenéz, igen tiszteletre méltó az ön sorsa szerinti emberekre nézve, s mert az ön atyja is huzamosan viselte azt, ha ön vonakodik elfogadni, azt kellene hinnem, hogy forradalmi eszméi vannak s ez esetben soha nem értenők meg egymást.

Mint komornok léptem hát a szolgálatba s atyám nem sokára bekövetkező halála több tartozást, mint követelést hagyván reám, nem lehetett létemre nézve választanom. Adósságait oly gyorsan lékelle fizetnem mint csak lehetett; mert becsületben nevelvén engem, nem tudtam rá szánni magam, hogy vagyonbukott ember fia legyek. Határidőt kértem a hitelezőktől, de ők bizonyos összeget rögtön követeltek. Kényszerülve voltam megkérdeni uramtól, nem lenne-e oly kegyes, bizalmat helyezni bennem annyira, hogy néhány évre előlegezné fizetésemet. Elmondatta velem állapotomat, s azután igy szólt: — Becsülöm a kegyeletet, s tudom azt bátoritani; önnek harminczezer frank kell, s én elvállalom a kezességet önért ugy, hogy önnek fél fizetése szabadon ma-

rad. Igy időt nyer lefizetni adósságát a nélkül, hogy magát mindentől megfosztaná; nem lenne helyes, hogy ön mellettem nélkülözést szenvedjen.

Az első év végével uram, meg levén velem elégedve, ki akarta fizetni az atyai adósság folyó kamatait, s ezt oly jó modorban tevé, hogy én, — ki lekötelezettje voltam, s a ki iránt kegyet akart tanusitani — készséggel fogadtam azt el, alig érezvén többé komornoki czimem s egész életre való lekötöttségem sulyát.

OSZK

II.

Elmondtam a fentebbieket, hogy ne kelljen többé visszatérnem azokra, s hogy megértessem, miért szántam el magam ily szolgai alkalmazásra, holott jellememben mi szolgai sem volt.

Flamarande Adalbert gróf ur harminczöt éves volt, mikor szolgálatába léptem, én harminczhat. Erős testalkatu, de rosz egészségü ember volt. Volt vagy három milliónyi tőkéje s ép ekkor vette el Rolmont Rolande kisasszonyt, kivel vagy ötszázezer frankot kapott, s ki hasonlithatlan szép leány volt. Alig lehetett több tizenhat évesnél. Azt mondták, hogy ez szerelmi házasság. Flamarande Adalbert féltékeny ember volt, természeténél fogva. El kell felőle mindent mondanom. Soha nem láttam gyanakvóbb kedélyt.

Természete bizodalmatlan voltát akkor vettem észre, midőn bemutatott fiatal nejének. El kell mondanom, hogy soha szemeim szebb nőt nem láttak: tartása fesztelen, s alakja kecses volt mint a nymphéké, kezei s lábai mint a gyermekeké; arcza szabályos és tiszta; hajzata bámulatra késztő, hangja

zengzetes s a fülbe csengő, mosolya angyali, tekintete szabad és édes. Mindezt egy szempillantással meglátám, de a nélkül, hogy meglepetést mutattam volna. Kitaláltam, hogy, ha a legkisebb zavart mutatom, a gróf egy óra mulva előz házától. Egy szempillantás elég volt tehát, hogy biztosnak mutathassam magam s képtelennek minden helyzetemen tul való gondolatra; ez volt első győzelmem a gróf bizalmatlankodása felett.

Három hónapos házas korában elhatározta, hogy nejével elmegy meglátogatni flamarandei birtokát s a nyarat ott közel, családja egy barátnőjénél, Montesparre asszonynál tölti. Nem tudtam meg, hogy velük kell mennem, csak az indulás előtti estén. Emlékezem, hogy e perczben elmondhatónak véltem előtte valamit, a mi erősen aggasztott. A másodkomornokkal s a grófné komornáival mi külön ehettünk, mig a konyha- s istáló-cselédségnek együttes asztala volt. Az emberek, kikkel együtt ettem, igen jól neveltek voltak, és én mit sem szenvedtem társaságukban; de nagyon féltem, hogy oly idegen s középszerünél alig nagyobb házban, a minő gyanánt a Montesparre-féle kastélyt én sejtettem, alig szabadulhatok meg a közös étkezés kötelezett volta elől. Azóta elvesztettem ez előitéleteket, de akkor még nem, s az a gondolat, hogy a fullajtár, vagy a mosogató szolgáló mellé kelljen ülnöm, egész jobb érzésem felláz itá. — Nem tudtam megállni, hogy ezt el ne mondjam a grófurnak. — Károly, szólt ő, ez helytelen finnyáskodás. Sok magas rangra helyzett egyéniség közelléte kiállhatatlanabb, mint a csatornáké, s a mi

az istállót illeti, ott egészséges szag van, a melytől nemes ember nem ijed meg soha. Ön hozzá szokik akkorra, mikorra kell, különben hallgasson reám: ön megnyerheti az én föltétlen bizodalmamat; csak önön áll kiérdemelni azt. Ejh! az élet csupa veszedelmek lánczolata oly könnyen érzékeny ember becsületére s eszére nézve mint én vagyok. A dolgok mélyének igazságát majd lehetetlen kitudni oly világban, a melyben az udvariasság a hazugságban, a szolgálatkészség a hallgatásban nyilvánul. Tudja ön, hol nyilatkozik az igazság? Az előszobában, s a cselédszobában: innét itélnek meg bennünket, innét daczolnak velünk, itt beszélnek általtás nélkül s itt jegyzik föl tényeinket valóságukban. Az oly ember kötelessége tehát, ki iránt am igazán odaadó akarna lenni, az, hogy meghallgassa, s kitudja a szolgák véleményét mindenütt, a hol együtt lesz velem. Soha sem fogok öntől kérdezni semmit, mi másokra vonatkozik; de a mit rólam mondanak, tudni akarom. Legyen tehát mindig készen a felvilágositással, midőn önhöz kellend fordulnom.

Ugy tetszett e perczben, hogy Flamarande grôf, oly arczczal mintha közelebb csatolt volna magához, s a nélkül hogy maga is tudta volna, lealacsonyit engem; de e gondolat, mely ma komoly igazságnak tetszik előttem, akkor csak perczre fordult meg elmémben. Az önzés legyőzte; a büszkeség bizonyos nemével gondoltam arra, hogy, ha kell, kém is leszek uram szolgálatára, s ellenvetéseim elhallgattak.

Ekkor természetesen nem kérdeztem, hogy kiben vagy miben bizalmatlankodik annyira a gróf, hogy kém kell neki; eleget törhettem volna a fejem, mig ellenségeire rájok akadok, mert én egyet sem ismertem ilyet. A neje iránti féltékenységnek kellett gyötörnie. Nem is csalódtam.

De kire lehetett féltékeny? Ha az egész világra volt, miért léptette a grófnőt oly zajjal föl? Értettem volna, ha elzárva tartja kincsét. De nem! Gazdagsága összes pompájában ragyogtatta; irigységet akart kelteni, nem gondolva meg, hogy önmagát kárhoztatja legelőbb is erre.

Soha nem ismertem embert, ki következetesb, s egyszersmind következetlenebb lett volna egyszerre; következetes a részletekben, vagyis midőn okoskodását valamely elkülönzött tényre alkalmazá; következetlen egészben, midőn a tényeket egymás közt kapcsolatba kelle hozni; értelmes levén s nagy szive, majd ki fog derülni, mit akarok ezzel megértetni.

Idegenkedésem nem mondom hogy legyőzve, de elnyomva levén általa, örömmel utaztam a társasággal. Nem ismertem Párison s környékén kivül csak nehány kereskedővárost, hova atyám értesülésért küldött. De tudtam utazni a nélkül, hogy valóban utaztam volna, s elég földet bolyongtam össze, hogy ismerjem a vidéket, s igy nem vetettem azt meg. Hallottam, a mint Flamarandehoz közeliténk, hogy uram igy szólt nejéhez: — Kedvesem, ön látta már a vidéket, de nem látta még soha a természetet; most látni fogja. — Ez nekem is hasznomra szolgált, s figyelve, kiváncsian tekinték magam elé.

III.

A Cantal-departementben volt. Éjjel s nappal utaztunk már Bordeauxból, a hol a gróf ur megállt ügyeit rendezni. A nap hanyatlóban volt, midőn teljesen a hegységek közé értünk. A gróf s a grófné el voltak ragadtatva; én a komorság s a kedélytelenség bizonyos — az ijedtséggel határos — érzületét érzém magam felett uralkodóvá lenni. Szép volt e látvány tagadhatlanul, s most, midőn mindehez hozzá vagyok szokva, érzem is, hogy az; de először az egymás fölé emelkedő magaslatok oly nyomást gyakoroltak lelkemre, hogy midőn egy rémitő szoroshoz értünk, a hol az ut egy meredek partján hirtelen megfordul, közel voltam az elájuláshoz.

Innét több mértföldön át egész Flamarandeig csak járatlan s valóban veszedelmes ut vezet. A gróf, ki először utazott erre, mindent óvatossággal s gonddal előre intézett. A hintókat, s a málhát egy magában álló La Violette czimü vendéglőben hagytuk. Ott könnyü szerkezetü kis kocsi várt ránk, mely felváltott lovakkal átvihetett bennünket a hegyeken. Én Juliával a grófnő komornájával a külső ülésre

ültem. A két házastárs a kocsiban a bámulat felkiáltásaival töltè az időt.

A gróf olvasott, müvelt ember volt. A grófnőről épen nem tudtam, szellemes nő-e: a nők, kik irigyek voltak szépségére, azt mondák, hogy teljesen értelem hiján van; a férfiak azt feleltèk, hogy sokkal szebb, semhogy ez számba jöhetne. Én nekem, ki csak pillanatokra láttam s soha sem hallám társalogni, mi véleményem sem volt e tekintetben. Szolgálatom a férj lakosztályaira szoritkozott, s el lehet gondolni, hogy az asztalnál nem szolgáltam fel.

A gróf a kilátás különösségére s szépségére figyelmeztetgeté a grófnét. Oda figyeltem, hogy ismereteit hasznomra fordithassam, midőn a gróf a meglepetés kiáltását hallatá, az előttem ismeretlen Salcéde nevet ejtvén ki, s nekem parancsolván, hogy állittassam meg a lovakat. Rögtön leugrott, s egy gyalog embert, kit első pillanatra valami vándor ügynöknél alig tartottam volna többnek, átölelt. Magas, ügyetlen szabásu ruhákba öltözött, porlepte fiu volt ez; lágy nemez kalapját elformátlanitotta az eső, s kezében kupalaku zöld doboz volt; kezei barnultak, czipői lehetetlen formájuak voltak. Utána egy hegyi paraszt jött, ki valami csomagot hozott vállán, melyet én első pillanatra valami kereskedési czikkeket tartalmazó zsáknak képzelék.

A különös egyéniség az ifju Salcéde Alfonz marquuis volt, Flamarande gróf gyermekkori barátja. Ez át is ölelte őt, s ily szavakkal mutatta be nejének: — E barátommal ugy öröklők egymást, atyám s az övé gyöngéden barátságban éltek. Ő az, kiről annyit

beszéltem neked, elmondván, hogy fiatalabb mint én, de komorabb mint kora, mert, mint látod, a helyett hogy a világban élne, a hol nagy szerepet játszhatnék, a hegyeken bolyong, mint utazó s tudós. Kérem a rokonszenvedet számára.

Asszonyom szép mosolylyal fordult az utazóhoz, s megkérdé, lesz-e szerencséje őt látni Montesparre-ban, a hová két nap mulva szándékoztak menni, megnézvén előbb vén flamarandei kastélyukat. Salcéde ur azt felelte, hogy épen Montesparre-ba tart, a hol több hetet szándékozik tölteni, hogy kipihenje három hónapi gyalog utazását, melyet Dél-Francziaországban s Észak-Olaszországban tőn.

A gróf szemére hányta, hogy nem vett részt esküvőjén; szerette volna vőfélynek kérni fól. Erre elakartak válni, de a grófnénak kedve jött leszállni, hogy elzsibbadt lábait kissé jártassa; tehát leszálltunk mind. — Nem oly sürgős az utad, hogy meg ne szakithatnád azt tiz perczre, szólt a gróf a marquishoz. Ajánld karodat nőmnek, s mert arra kellett menned, elmondod nekünk, mily állapotban találjuk vén patkányfészkünket.

— Kisérlek benneteket mig csak tetszik, felelt Salcéde; de ily állapotban mint vagyok, nem ajánlhatom karom; hanem veletek megyek, hogy elmondjam, a mit tudni akarsz.

A legkomolyabb embereknek is van frivol oldaluk, s a gróf szeszélyt s veszedelmes mulatságot talált abban, hogy neje a turista karjába fogózzék. — Tudja meg ön, kedves barátném, igy szólt hozzá, hogy Salcéde valóságos medve, s hogy önnek segé-

lyemre kell lennie megszeliditésében. Elannyira belemerült az egyszerü tanulmányozásába, hogy maga is egyszerü maradt, s tiszta, mint a mezők virága. Fél a szép nemtől; mi mindig élczeltünk e felett, s ő nem hogy nem tiltakozott az ellen, hogy ő vad, de sőt azt hiszem, dicsekedett vele.

Igyen tréfálván, kényszerité barátját, hogy vezesse nejét, a mit az elvégre is elég fesztelenül, s azon kellemmel teljesitett, a mi mindig megvan az gazi nemes emberben; a mely pótolja az udvariasságot s álczázza a félénkséget. Midőn a grófnő félni látszott a meredélytől, Salcéde ur balkarját ajánlá neki, hogy a mélység a hölgytől ő általa is távolabb legyen, s azt mondá, hogy fél, hogy a grófnő rosz hálo-tanyát talál Flamarandeon. Mert a kastély áll ugyan még, de szobái igen elhagyottak; Adalbert atyja is csak ritkán látogatta meg, s a család már a mult század óta nem lakott ott.

Nem hallhattam társalgásuk végét, mert uram elküldött, hogy keressem meg a grófné napernyőjét, melyet az utánunk haladó kocsiban hagyott; de a kocsis is megállt, hogy pihentesse a lovakat, s igy nekem ugyan csak szaladnom kelle, hogy elérjem az urakat, kik nagyon előre haladtak. Mire hozzájuk értem, igen jó kedvük volt. A grófné kaczagott, hogy az éjet egy bizonyára hazajáró lélek látogatta szobában tölti s elalvás közben bagoly-huhogást hallgat. A gróf azt mondá, hogy próbára teendő bátorságát, fog gondoskodni kisértetről. Salcéde ur pedig biztositotta őket, hogy ő igen jól aludt az őrtoronyban, a mely sokkal alkalmasabb volt, mint a kastély,

mert nem voltak ben egyátalán butorok; jó szalmaágyat vettetett ott magának s dicsérte a majoros vendégszeretetét.

— Jó tehát! szólt hozzá a gróf ur, ha olyan jól alszol ott, hát alugyál ott ez éjen át is. Nem eresztelek tovább, foglak, őrizlek. Te lész a házigazda Flamarandeban, mert előbb voltál ott mint mi s eljöttél, nem tudván, hogy érkezünk. A holnapi napot azzal töltjük, hogy megnézzük a jószágot; holnap után pedig együtt megyünk ebédre Montesparreba.

IV.

Salcéde ur kissé kérette magát; kétségkivül azt óhajtá, hogy a grófné is kérje. Férje ösztönzésére kezét ujra karjába ölté s édes hangján s gyermeki mosolyával igy szólt hozzá: — Mi ugy akarjuk! — Valóban a férjek, midőn nincsenek megcsalva, végtelen bizalommal birnak; midőn azonban megcsalvák, vagy azt hiszik, hogy megcsalvák, egyik végletből a másikba ragadtatnak. Én, ki soha nem nősültem meg, e pontban ép oly tisztán láttam, mint uram vak volt; s ez volt első észleletem e részben, de ez észlelet ép oly helyes mint mély volt.

Salcéde még soha nem szeretett. Azt hitte, teljesen a botanikára szánhatja magát. Őszinte volt, mint gyermek s valóban, gyermek is volt. Ez időben nem volt több huszonegy évesnél. Komoly izlése volt, s a nőket mint könnyü lényeket, kik ellenségei a munkának és komoly gondolkozásnak, elitélte; de már elérkezett a kor, midőn a természet hangosabban beszél, mint az okoskodás. Meglátta e szép asszonyt s az őrjöngésig belé szeretett. Annál inkább szerette, mert maga ugy szólva észre sem vevé.

Én, ki hidegen vizsgálám, s figyelő s elfogulatlan szemmel kisérém mozdulatait s tekinteteit, mindenesetre előbb észrevettem, mint ő. Óranegyed alatt e fiatal ember, a nélkül, hogy tudta volna, egy örvénybe zuhant. Arcza, hangja elváltozott. Magatartása mintegy megtörött s szeme nem csillogott többé. Büszkesége, mely előbb minden pórusán előtört, le volt győzve. Nem is ment már magától. Ugy tetszett, mintha erejéről s akaratáról nem birna öntudattal; némely pillanatban tántorgott, mintha részeg lenne.

Végre, félórai haladás után, elénk meredni látók a flamarandei őrtornyot, e hatalmas kőrakást, mely a többi — részben már romladozó — épületeken tulemelkedett. A táj, melyet a grófné pompásnak talált, nekem igazán rettenetesnek tetszett. Az őrtorony két vagy háromszáz láb magas szikla-csucson emelkedett, melylyel szemben egy sziklákkal s omlataggal övezett hegyi patak zuhogott rémesen alá. A szomszéd hegyek meredek lejtőin komor fenyő- s bükkfacsoportok álltak. A flamarandei tanya, azaz vagy tizenkét e sziklaszorulatba erőszakolt kunyhó, a lemenő nap mellett igen hatásos látvány volt; olyannak tetszett, mint a szinpadi diszletek, csakhogy e szinpadon képzelni nem lehetett egyebet, mint tragikus eseményeket, vagy szomoru fogságot.

A majorosok elénkbe szaladtak, s mert épen séggel lehetetlennek látszott kocsin a házakig jutni, vagy tizenkét paraszt oly hatalmasan belé kapaszkodott a kocsi kerekeibe, hogy a lovak minden nagyobb erőlködés nélkül elérkeztek a torony aljába. A grófnénak jókedve volt s mindent kedvesnek talált. Mi-

chelin, a vén majoros, bemutatta neki fiát, menyét, s az egész családot, mely kiköltözendő volt lakszobáiból, hogy nekünk helyet adjon. A grófné egy tekintetet vetett a még álló vén pavillonra, melyben a majorosok laktak. Nehány komor, nagy szoba volt abban, még XIV. Lajos korabeli falszőnyegekkel, s butorokkal. A grófné félt az alkalmatlankodástól, s kijelenté, hogy örömét találná abban, ha az őrtoronyban, szalmán alunnának, de elfogadta a nagy terembe való ebédre meghivást, s Michelin-anyó, mennyével s szolgálójával, sietve munkához látott.

Némi élelmi szert hoztunk is magunkkal; ezek azonban nem voltak szükségesek. A vidék bővelkedett vadakban s az éléskamra jól el volt látva. Ez, mint hallám, Salcéde ur érdeme volt. Reggel vadászni volt a majoros fiával és fürjeket s nyulakat lőttek. Michelin asszony értett elkészitésükhöz, s mindent kitünőnek találtak; én is jó ebédet kaptam. Az egész uton gondot fordítottam a pinczetokra s a gróf ur ivott elődeiért, s családja bőlcsőjéért. Ettől kissé jó kedvüen azt inditványozá, hogy másnap Salcededel vadászni menjenek. Ez szabadkozott, azt mondván, hogy nem lehet a grófnét egyedül hagyni e rengetegben, s hogy unatkoznék. A grófné tiltakozott; azt állitá, hogy soha szebb vidéket nem látott Flamarandenál, hogy nem akarja, hogy miatta megfoszszák magukat attól, amit nélküle tennének, és hogy egy napot igen jól fog tölteni e magányban. Yvoine Ambrust hivatták, ki a reggeli találkozásnál Salcédet kisérő paraszt volt. Megigérte, hogy három órakor talpon lesz.

V.

Jókor aludni mentek tehát az őrtorony szalmájára, melyet Michelin anyó szép fehér lepedőkkel fedett be, s melyen a kocsipárnák szolgáltak vánkosokul. Salcéde ur valamelyik mellék tornyocskában helyeztetett el. A kastély ágyait a szolgáknak engedték át, s mert ez ágyak alkalmatosabbak s jobbak voltak, mint minőknek kinéztek, a mi éjünk valószinüleg nyugodtabb volt, mint urainké; de ők eleget tettek szeszélyüknek, s mint látszik, jól megférték atyáik kastélyának egereivel s patkányaival.

Azon tünődtem, mi ürügyet keres Salcéde ur, hogy ne keljen a gróffal vadászni mennie, mert szemmel látható volt, hogy szeretne a grófné körül maradni. Midőn hát vagy egy órai vadászás után sántitva visszatérni láttam, épen nem voltam meglepetve. Azt mondá, hogy egy sziklába ütötte lábát, s nem tudott tovább menni. Kért, adjak neki borszeszes vizet s én fölajánlám, hogy bekötöm sebét, a mit ő elfogadott, mert érdekében állt, hogy be legyen bizonyitva sebesült voltának valódisága. Sebe csakugyan jelen-

tékeny volt. Lábbelién a bőr egészen szét volt szakgatva, s lába kis ujja, majd összetörve. Azon gondolkodtam, hogy ily biztos gyalogló hogyan sértheti meg magát ennyire s hogy egy szikla hogyan döfhet ugy mint valami dárda, midőn szemem véletlenül egy geológiai müszerül használt hegyes kalapácsra tévedt, melyet Salcéde ur gépileg rejtett felöltőjébe. Ez megvilágitotta a történteket, s tekintetem találkozván az övével, elpirult, mint oly ember, ki fogva érzi magát. A szegény fiu tudott hazudni, de tettetni nem. Magamba tartám a meggyőződést, hogy elhatározását a szörnyü eszközzel hősileg hajtá végre, s föltettem, hogy vigyázok reá. Nem azt bizták rám, hogy asszonyom felett őrködjem, s tényeiről számot adjak, de azt hivém, kötelességem, mennyire lehet őrködnöm uram becsülete felett.

Az első szerelem félénk gyermetegségével képes lerombolni a legeszélyesb előrelátás számitásait. Asszonyom kilencz órakor, midőn a marquis megjött még aludt, s midőn fölkelt és felöltözött, Salcédet hiába keresték, hogy hirt vihessenek róla a grófnénak. Én találtam meg végre a szikla lábánál, a mint a patakban sebes lábát áztatta. Vagy mert jobban megsértette, mint akará; vagy mert gyorsan szerette volna megorvosolni, nehogy igen formátlanul sántitson. Igen halvány volt, s midőn egész tisztelettel részvétemet jelentém ki neki, megvallá, hogy nagyon szenved. Hallván, hogy a grófné kérdezősködött utána, sietett megjegyezni, hogy a hideg viz már sokat enyhitett állapotán s kevés idő mulva felhuzta czipőjét s lassan a ház felé haladt. Bizonyára egész vér-

tanuságot szenvedett, mert midőn kezét érintém, az hideg vertékesen remegett.

Azt hittem, a grófnéhoz siet. Csalódtam. Meghallván, hogy az reggelhez, nem tartá illőnek, hogyaz étkezésben részt vegyen vele. Sőt a háztól is eltávozott s egy perczre azt gondolám, hogy arra birt bátorsággal, hogy Flamarande grófnéért megbénitsa magát, de arra nem, hogy megjelenjék előtte. Végre s a grófné indult keresésére s a kertben vagy is azon helyen, mely előbb a kastély kertje volt, találta őt. Vén fákkal teli kis fennsik volt ez, melyen még látszottak egy vörös köből készült párkányzat s nehány lépcső maradványai. Egy pad — ugyan ily kőből — még épen állt. A müvelés minden nyoma eltünt. Asszonyom leült a padra Salcéde mellé, ki fölkelt, s kit kényszerite ujra leülni. Tehenek s kecskék legelték körülök a selejtes füvet s vad növényeket.

A konyhából, a hol tanácsosabbnak tartám reggelizni, igen jól láttam e szép látványt; nem szalaszték el egy mozdulatot sem, de a tekintetekre nem vigyázhattam, s szavaikat sem hallhattam. Mozdulataik s maguktartása arra emlékeztettek, hogy oly emberekkel van dolgom, kikben sokkal több az uri modor, semhogy bármikor felindulást tanusitanának.

VI.

Ez együttlét soká tartott s bizonyára sok szép dolgot mondtak egymásnak; de Salcéde ur nem árulta el szenvedélyét, mert a grófné emelt hangon mondá neki, hogy nem akar sétálni, s csak munkáját keresni megy. Tisztán kivehettem e szavakat: — Várjon itt rám; nem akarom, hogy mozogjon; e padon akarom ismét találni. — Könnyedén elment s én a szomszédos bokrok közé csusztam, hogy hallhassam társalgásukat. Sikerült ugy elhelyezkednem, hogy Salcéde arczára lássak. Azon pár percznyi várakozás alatt, szemeit az utra függeszté, melyen a grófnő eltávozott, s bátran szobornak lehetett volna mondani. Szája nyitva volt, s egyik kezét keblén tartá, mintha szive verését akarta volna csillapitani. Midőn a grófné viszszaérkezett, kezét lebocsátá s föllélegzett. A grófné feléje tartott, ő fölemelkedett. — Maradjon ön, — kiáltá a grófné, s szaladni kezdett felé, odaérvén, leült mellé s kibontá himzését.

Ekkor teljesen láthattam őket s hallhattam be-

szédüket. Igen mindennapi társalgás volt. A grófné arról beszélt, hogy fölépitteti a kastélyt, hogy itt nyaralhasson. E vad táj jobban tetszett neki, mint a másik két lakhely, melyet a gróf birt, s melyek egyike Orleans körül, a Loire partján, a másik Normandiában, a tengerre nézve feküdt. Nem szerette a nagy vizeket. Inkább elbüvölék a kis tavak, s a zuhogó hegyi patakok; továbbá illőbbnek tartá, hogy ha a Flamarande nevet viselik, Flamarandeban tartózkodjanak.

A marquisnak ugy látszik igen helyes itélő tehetsége volt; azt mondá, hogy a gróf soha sem szánja rá magát, hogy eladja normandiai birtokát, melyen növelkedett, vagy a Loir partján fekvőt, a melyen szülei laktak. Ismerni látszott pontosan Flamarande gróf anyagi helyzetét, melyre a grófnő — alig pár hava házas s azonfelől gyermek — nem is gondolt. Azt mondá, hogy Flamarande lakható állapotba tétele — az utak járhatóvá átalakitását is beleszámitva — kerül legalább egy millióba. Ez oly nagy költség, hogy a gróf atyja s elődei mind meghátráltak előle. A nagy világ emberei levén, e vidéket szomorunak, a közlekedést nehézkesnek s ezzel szemben a költséget tulságos nagynak találták: s Flamarande igy több mint száz év óta el volt hagyva. A grófné hajolni látszott, ez érvekre, melyeket én igen az én malmomra folyóknak találtam, nem tudván sehogy sem megférni a gondolattal, hogy e szörnyü sziklahasadékban lakjam valaha. Azt meg épen nem gondoltam volna, hogy majdan önkényt térek ide vissza, itt végezni napjaimat.

Midőn láttam, hogy társalgásukban mi sincs igen ártatlan dolgokon kivül, zaj nélkül visszavonultam. A grófné hüségesen a sebesült társaságában maradt s nem nézegette meg a környéket, a mint tervezé. A gróf este felé érkezett haza; ki volt merülve s nem lőtt semmit. A vadászat e vidéken reá nézve igen terhes volt. Nem volt erős, s a vacsoránál igen levertnek látszott; de azt nem vettem észre, mintha féltékenység bántaná. Midőn szalmaágya mellett öltözési készleteit rendezém, akarta tudni, hogy a marquis igazán nagyon meg van-e sebesitve. Azt mondám, hogy láttam a sebet, s hogy az komoly; vártam, hogy kérdi, vajjon esetlegesnek tartom-e e sérülést. Ő nem gondolt erre s én illőbbnek tartám nem szólni.

Másnap reggel utnak eredtünk. Salcéde ur a mellett volt, hogy a hegyeken át menjünk Montesparreba, mely ez uton nem volt messzebb öt mértföldnél, mig a postauton legalább tiz mértföldet kelle járni. Az ember, a ki kis kocsinkon ide hozott, azt mondá, hogy, ha a veszedelmes szorosokon gyalog megyünk, ő jót áll, hogy baj nélkül érkezünk meg. A grófné a hosszabb ut mellett volt, azt mondván, hogy Salcéde ur a szorosokon bizonynyal gyalog akarna menni, azt pedig nem lehet megengedni. — Más szóval, felelt neki férje, e szorosoktól félsz.

— Jól van hát! felelt ő, megvallom, ha ez átjárók rosszabbak, mint az ösvény, melyen az országuttól idáig jöttünk, akkor nagyon félek, különben legyen, a hogy ön akarja.

Asszonyom jól tudta, hogy ez engedékenység parancs férje előtt; a grôf rendeletet adott ki, hogy térjünk az utra, melyen tegnapelőtt haladtunk, s nekem is nem kis könnyebbségemre szolgált, midőn a montesperrei postauton kényelmes utazóhintónkban érzém magam.

OSZK

VI.

Montesparre Aurillac körül, mosolygó, kevéssé lejtős vidéken feküdt; ép az ebéd órájára érkeztünk oda. A kastély mult századbeli épület volt, melyet mostanában toldhattak meg két elég tágas szárnyépülettel. Montesparre asszony huszonkét éves, csinos, kedves s igen jó özvegy volt, távol minden regényes hajlamtól. Különben is nem szerfölött gazdag, nem álmodott, mint Rolande grófné, váracskákról s párkányzatokról; e birtokot jó viszonyok közt örökölvén, ide jött eltölteni minden nyarat, itt foglalkozott ügyeivel, melyek legtöbbnyire egyetlen, ötéves fiára vonatkoztak. De azért a világtól sem vonult el, s a mulatságot sem vetette meg. El akarván helyezhetni minden vendégét, megnagyobbitá kastélyát, de minden pompát mellőzött. Minden egyszerüen kényelmes, a kert szép s jó állapotban volt.

Uraimat tárt karokkal fogadták s nekem ugy tetszett, hogy a két hölgy gyöngéden szereti egymást; elszállásolva egyik földszinti lakosztályban lettek, mely három szobából, egy kis szalonból, egy hálószobából s egy nagy öltöző szobából állt; e szo-

bák mindegyikének egy ablaka a kis kertre nézett, mely a két szárnypavillon közti tért betöltè. Ez ujonnan beültetett tér volt, de ültetvényei szépek voltak s jól megeredtek, ugy hogy a két szemben álló pavillon ablakaiból már sem lehetett egymásra látni. Salcède urat a régi lakházban szállásolták el, mely patkó-alaku volt. A szolgák szobái az emeleteken voltak. Én a harmadik emeleten kaptam szobát, ép uram lakása felett. Bocsánatot kell kérnem e részletekért, de azok teljesen nélkülözhetlenek azokhoz, miket elmondandó leszek.

Flamarandei tartózkodásunk alatt uram épen nem ért rá ügyeivel foglalkozni; engem bizott meg, hogy tekintsek körül, mig ő vadászni van, s azon egy délután ugyancsak takarékoskodnom kelle az idővel, hogy csak némi fogalmat is nyerjek a föld értékéről s jövedelméről. E jövedelem háromezer frank haszonbérből állt. A grófra nézve ez oly csekély összeg volt, hogy már három év óta nem számolt bérlőjével. Reám hagyta, hogy emeljem azt fel, ha a könyvekbe való betekintés után a bérlet árát igen értékalattinak találnám. Michelin igen becsületes embernek tetszett nekem, a ki rá bizhatni vélte magát a Flamarande család örökletes előzékenységére. Könyveit azért megbizhatóknak véltem, s magammal vittem azokat Montesparreba, a hol időt reméltem áttekintésökre.

Ez sokáig elfoglalva tartott, mert habár Michelin könyveiben minden a legnagyobb pontossággal ben is volt, rendszer egyáltalán nem volt bennük, s nekem kellett azokat rendszerezni, hogy el-

igazodhassam rajtok. S a föld terményeinek ára iránt is tájékoznom kelle magamat. Vagy egy hónapot tölték Montesparreban, e munka által elfoglalva, s nem tudván semmit arról, a mi a kastélyban történik: szobámba vonulva hévvel dolgoztam, s a számadás végén kijelenthetni véltem uramnak, hogy az öreg Michelin megfelelő, nagyon semmi esetre sem emelhető bért fizet: a föld alig teremvén szénánál egyebet, az egész gazdaság az állattenyésztésre volt fektetve. — Nagyon jól van, Károly, felelt a gróf ur; térj vissza Flamarandeba s ujitsd meg szerződésemet Michelinnel a régi föltételek mellett.

Gyalog, a hegyeken át akartam Flamarandeba menni s midőn azt mondták, hogy vezetőre lesz szükségem, gondoskodtam arról. Yvoine Ambrus volt az, ki olyan paraszt alkuszféle volt, s időről időre növényeket hozott Salcéde urnak. Igen jó volt vezetőről gondoskodnom, mert az ösvény rémitő volt, s nem egyszer a szédülés fogott el; de elhatároztam, hogy mindehez hozzá szokom, s jó helyismeretem levén, Michelinnel való dolgaim végeztével egyedül tértem vissza Montesparreba. Kezdtem e vidéket, mely eleve oly rettenetesnek tetszett nekem, igen szépnek s érdekesnek találni.

Megvallom, hogy e részleteknek mi közük sincs elbeszélésemhez; de el kellett mondanom, hogy a Flamarande grófné s Salcéde ur közt kezdődő regényben miért lesz észlelődéseim följegyzése közben egyszerre oly nagy hézag.

Mihelyt elmém szabad lett s időm felett is rendelkezhettem, ujra figyelni kezdtem. A szép marquis

gyorsan kigyógyult sérüléséből; biztosan járt, akár egy szarvas, s lovagolt, akár egy centaur. A gróf sokat szenvedett egy chronicus baj folytán, mely nem volt ugyan komoly, de a mely élete végéig gyötré. Flamarandeon nagyon kimerült s azt most is érzé. Azért lehető keveset ment ki és lehető sokat biliárdozott a ház egy régi barátjával, ki négy közül háromszor rendesen vesztett; azon fölül olvasott,nehány levelet diktált nekem, s délután pihent. Ez alatt Flamarande asszony hol lovagolt, hol kocsikázott Montesparre asszonynyal s öt hat benső barátjukkal, kik közt Salcéde látszott elfoglalni az első helyet. Erről sokat beszéltek a cselédszobában. A házbeliek azt állíták, hogy Montesparre asszony kiváló előszeretettel viseltetik az ifju marquis iránt, s mindnyájan kivánták, bár mi hamarább lépne a vén Montesparre báró nyomaiba, a kinek emlékeért nem látszott rajongani senki. Kissé ugyan ifju volt e szép Alfonz, hogy egy már nem mai özvegy férje legyen; de oly eszes,oly tanult,s oly kedves volt. S azután imádni látszott a kis Montesparre Anget, a kis Angyalt, a hogy mind hivták. Kitünő atyja leendett neki. A hölgy koránt sem volt ugyan oly gazdag mint ő, de mi az, ha két lény szereti egymást? S ők szerették egymást; mindenki azt hitte, kivéve engem, szerény szolgát.

VII.

Flamarande ur is hitte, vagy legalább látszott hinni. Egy este, mig vetkeztettem — neje a szalonban maradt, hol tánczoltak — igen közönyös arczczal egyszerre csak igen határozott kérdést intézett hozzám. — Károly, igy szólt, te bizonyosan figyelsz az előszobák mendemondáira; megigérted azt nekem. Mit beszélnek a házi urnő s ifju Alfonz barátom közt tervezett házasságról? — Elmondtam neki mindazt, a mit tudtam, mire hozzá tette: — És te Károly,mit gondolsz te.?

— Én azt gondolom, hogy ha Salcéde urnak eszében lenne e házasság, ön, gróf ur, tudná s nem kérdené tőlem.

— Van eszed, Károly, felelt ő elég gunyos s lenéző hangon. Jó éjszakát.

Én sértődve mentem kifelé, ő vissza hivott. — Megállj! Akarom tudni, mit beszélnek rólam e házban.

Némi boszusággal feleltem: — Urak s szolgák azt tartják, hogy báró urnak sokkal ifjabb s szebb neje van, mint Montesparre báróné.

Gondolata egyszerre megragadta megjegyzésem fonalát. — És hozzá teszik, szólt, hogy a hol Rolande asszony tündököl, ott senki sem gondolhat Bertára. Igen helyes! Köszönöm Károly; mehetsz.

Rögtöni elszomorodás volt észlelhető arczán. Hangja nem volt többé nyilt, sőt hörgött. Lelkiismeretfurdalást éreztem. Tán én voltam az, a ki pillanatnyi boszuság hatása alatt bedöftem e szivbe a féltékenység tőrét, nem gondolva meg, hogy elvérzik alatta. Ez semmi esetre nem volt szándokom. Nem vagyok rosz ember, s mielőtt elaludtam, igen kinos számvetésem volt lelkiismeretemmel. Mint kellett volna hát magamat viselnem ama kényes helyzetben, melybe a gróf juttatott? Miért kérdezett hát, ha válaszom által sértve érezé magát? Tisztábban láttam-e én nála? Kellett gyanujának lenni, különben nem kérdezett volna; a felvilágositás egész gyülöletes voltát rám akarta-e háritani, s a mellett rágalmazónak bélyegezni?

Elhatároztam, hogy meggyőződést szerzek magamnak, hogy uj kérdezősködés esetén minden irányban tájékozva legyek. Mesterien ügyeltem mindenre Ezer ürügyet találtam, hogy az urak közelében maradjak, a nélkül, hogy figyelmüket magamra vonjam, s a süket, vagy a bamba álarczát öltém, hogy semmitse látszassam megérteni.

Nyolcz nap mulva tudtam, hogy Montesparre asszony csakugyan el van büvölve Salcéde ur által, s hogy érzelmeit el is mondá Flamarande asszonynak. Ez igyekezett eloszlatni álmait, azt mondván, hogy Alfonz sokkal ifjabb, sem hogy nősüljön, s sok-

kal inkább tudós, hogy sem szeressen. Magát előnyben érzé-e e tekintetben. Nagyon naiv volt, ha e részben még kétkedett.

Igen bizalmas beszélgetéseket hallék. Egy reggel a szép Berta igy szólt a szép Rolandehoz: — Te kicsinyelni látszol érzelmemet. Azt lehetne mondani, hogy nem fogod fel. Nem szerettél-e te soha?

— Szeretem férjemet, felelt a grófné kissé szárazon.

— Férjét mindig szereti a becsületes nő, felelt a bárónő; de az nem zárja ki, hogy legyen szeme. S a te szemeid a legszebbek ezen a világon. Nyisd ki hát őket s mondd meg, méltatlannak látszik-e Alfonz érzelmeimre?

— Bizonyára nem! A legjobb s legbecsülésreméltóbbnak tartom őt az emberek közt.

A bárónő igy felelt: — S mennyire szép, okos, szeretetreméltó és nemes ... Lássuk, kedves gyermek, az igazság a hozzád tisztaságban s őszinteségben hasonlók ajkán van; ha te helyemen lennél, — tegyük fel! szabad, teljesen szabad választással, nem szeretnéd-e te Salcédet?

Fülemet a mennyire csak lehetett ugy kinyitám, hogy ellessem a választ. Oly lassu hangon mondatott, hogy mit sem hallék.

VIII.

Egy véletlen eset lehetővé tette, hogy mindent jobban lássak s jobban halljak. Montesparre asszony szolgája (csak egy volt, s ez végzett minden szolgálatot) megbetegedett, s mert senki nem volt, a ki megfelelően helyettesithette volna, a báróné engem szólitott fel, hogy e néhány nap folytán intézzem a szolgálatot az asztalnál s a szalonban. A gróf mellette volt, midőn e kérést intézte hozzám, s figyelő szemmel tekinte reám. Első mozdulatom mentegetőzés volt, azt mondván, hogy nem értek a szolgálat e neméhez. Mit sem tesz, szólt a gróf, tekintélyes arczczal fordulva folyton felém. Azt kérik öntől, hogy mások munkáját vezesse ; a mit a báróné óhajt, az csak az, hogy rend legyen ez ügyek körül.

— Ha gróf ur parancsolja ?

— Nem, arra nincs jogom, csak kérem.

— Gróf ur tudja, hogy vele szemben mit sem tagadhatok meg.

Beléptem időleges foglalkozásomba s e percztől fogva ugy a belsőjébe hatoltam Salcéde urnak, mintha csak valami éles bonczkéssel teszem vala. Ép oly kevéssé készült most már elvenni a bárónét, mint akár vizbeölni magát, de ügyesebb volt, semmint róla

hittem volna. Azért ügyeskedett bizonyára, hogy minden gyanut elöljön. A bárónét elhalmozta figyelemmel s sokkal inkább látszott vele foglalkozni, mint a grófnéval. Bizalmas odaadó barátság lábán állt a bárónéval, de udvarolni nem udvarolt neki; ám oly előzékeny volt iránta, oly szeretetteli fia iránt, hogy anélkül, hogy nevetséges legyen, a báróné könnyen félreérthette.

Még kevésbé udvarolt Flamarande grófnénak. Tisztelettelje, távolban tartá magát tőle, s inkább ugy látszott mintha a grófné akarná, a mint azt férje meghagyta volt, megszeliditeni. Nem használt e közben mi kaczérságot sem, mert kaczérság egyátalán nem volt ben; de tiszta, gyanutól ment tekintetével mindig a szerelemről beszélt neki, barátnője titkos óhajainak látszván igy szolgálni. Ő önkényt hagyta magát reá beszéltetni a szerelemre s nem mondott ellent, legfölebb azért, hogy a szép vitatkozót továbbbeszélésre birja.

Reá hallgatván meggyőződtem, hogy ép oly eszes is mint szép, s ha eszét nem ragyogtatta teljes fényében, csak azért történt, hogy a marquist meg ne foszsza azon kevés józan eszétől is, a mennyi még megmaradt. Szegény fiu egész ittas volt a szerelemtől. Nem gondolt már a botanikára, sem semmi egyéb tanulmányra; egyedül nem járt sehova, csak reggel, mielőtt a nők felkeltek, s akkor is csak azért, hogy álmodozhassék. Midőn aztán a hölgyek előtt megjelent, nem volt már az a poros s kopott gyalogos, a kit ugy szólva legázoltunk az ut mentén; a leggondosabban öltözött, csinos, legjobb alaku ember volt most, való-

ságos lovag, ha ugyan igy jelöljük meg azon embereket, kik arra látszanak teremtve lenni, hogy szolgálják s elragadják a hölgyeket. Hatalmas mellével, szép alakjával, ábrándozó vagy szenvedélytől izzó fekete szemeivel minden ott forgó férfi közül kivált, s a gróf sovány testalkatával, beesett mellével, révedező, de kemény vagy gúnyos tekintetével, elhanyagolt külsejével, s a nők körül való keveset forgásával alig lászott meg mellette.

Az asztalnál való felszolgálás közben kezdém csak megismerni a grófot. S meg kell vallanom,hogy társalgása a vele egyenrangúak közt érdekesb volt mint kellemes; vagdosó kedélye volt neki, mint a májbajban szenvedőknek rendesen. Igen tanult levén s nagy emlékező tehetség fölött rendelkezvén, szerette a vitatkozást; de nem vezette azt azon kellemmel, mely a nagy világ emberei előtt élvezhetővé teszi. Minden kérdéshez sértő, ellenmondásra ösztönző hangon beszélt. Erősbnek érezvén magát társainál, kimélytelenül szétszedte őket. Először vissza akarák a kölcsönt adni, azután pedansnak, később keserünek, s végre a fölületes lelkek boszuja szerint — unalmasnak mondák. Talán meghalgatták volna, mert beszéde okos, tanulságos volt; de modora eltávolító volt s ellensulyozta azt, a mit esze tehetett volna.

Neje észre vette-e ezt? Ő tiszteletteljes, félénk tekintettel hallgatott reá. Férjével szemben nem volt családias, nem vig. Keveset csevegtek együtt, s a nő a férj előtt nem mert csevegni, mig Salcéddel s a bárónéval szemközt egyszerre élénkké, jó kedvüvé lett. — Igy szóltam magamban: Ha valaki szerelmet

akar maga érezni, előbb azt kérdhetné, képes-e maga szerelmet gerjeszteni. Értem a szép Salcédet, a mint e hölgyek lépteit kiséri; sokkal jobban szereti őket, semhogy viszontszerelmet ne gerjeszszen. A gróf az uton mondott szavában tévedett: ő az, kinek e részben leczkét kellene vennie, a szerelmi házasság nem levén még minden.

Hat hét óta voltunk Montesparreban, s két hónapig akartunk ott maradni. Salcéde az igéré, hogy nyolcz napig lesz itt, s még mindig nem ment Németországba, a hogy előre hirdeté. Teljesen meggyógyult lába nem szolgálhatott már ürügyül; de ő nem is keresett ürügyet. Azt hiszem, mi terve, mi czélja sem volt ekkor már az életben; szeretett, reménynyel vagy remény nélkül, de szeretett, mint mondani szokás csak azért, hogy szeressen. A férj gyanakvása mind nagyobb mérvet öltött, s észrevettem, hogy mindenre még nálamnál is jobban ügyel. Egy reggel igen élénk szóváltásban láttam Salcéde urral. Azt hittem, hogy összevesztek s hogy megvívnak; de azután kezet szoritni látva őket, azt hittem, hogy vagy misem történt, vagy hogy uram hatalmasan reá szedetett.

IX.

Ez este, midőn az előcsarnok egyik szögletében állék, a grófné lejött a lépcsőn, a nélkül, hogy engem meglátott volna; Salcéde fölfelé ment. — Tánczolni fogunk, szólt a grófné, s ez elül ön vissza vonul?

— Vissza kell vonulnom, felelt mélabus hangon.

— Hogyan? kell? S miért?

— Kissé nem jól érzem magam.

— Ha csak kissé, a tánez helyre hozandja önt. Majd meglássa, én számitok önre. Igérje meg, hogy lejő.

A marquis meghajtá magát, s azután elváltak. A grófnő, könnyü mint a madár, s a nagy meleg miatt igen könnyen öltözve, eltünt a folyosók gyéren világitott boltozatai közt. A marquis, három vagy négy lépést tevén fölfelé, megfordult s mozdulatlanul állt, csak szemeivel követvén őt, oly erőszakos izgalom uralma alatt, hogy azt hivém, rögtön összerogy. Midőn magához tért, én is elindultam, hogy az estélyre szükséges frisitőkről gondoskodjam, s egyszerre szemben találtam magam Flamarande gróffal, ki egyik ablakfülke árnyékából lépett elő. Ő is hallott mindent s ő még izgatottabb volt, mint Salcéde; arcza elsápadt, s magában beszélt, fogait csikorgatva,

mintha valakit szét akarna tépni. — Megcsal! igy szólt. Gyalázat! gyalázat!

Meg sem látott, annyira el volt foglalva, s sietett a szalonba; Salcéde ur azonban nem jelent meg ez este, a mi épen nem tetszett a bárónénak, ki nem titkolózott semmiben. A grófné közönyösebb vagy ügyesebb levén, vigan tánczolt s egy csöppöt sem látszott csak tünődőnek sem. A gróf nem vesztette szem elől egy perczre sem. Tudta-e ezt a grófné?

Másnap Julia a komorna tudatta velem, hogy még az nap indulunk s kevés idő mulva a gróf is megparancsolta, hogy ügyeljek a málházásra. A postalovak a reggeli alatt érkeztek. A gróf a házi asszony előtt azzal mentegetőzött, hogy Párisból fontos levelei érkeztek, hogy egy komoly ügy parancsolja visszatértét, hogy sietnie kell. Salcéde ur jelen volt s a csapás egészen szivén érte. Azt hivé, sikerült elcsöndesitnie barátja kételyeit. — Miért ez elutazás, szólt hozzá egy ablakmélyedésbe vonván őt, a hol én épen egy függöny elromlott huzó-készülékének igazitásával foglalkoztam. A függöny elrejtett, s mikor uram mit sem felelt, ujra ő szólt. — Mert legteljesb szavam nem hallgattathatja el igazságtalan gyanuidat, nekem kell eltávoznom. S megyek is még e perczben.

— Megtiltom azt, szólt a gróf száraz hangon Ez nagyon élénken sértené Montesparre asszonyt.. Tetszett neked kezdeni körüle, most folytatnod kell az udvarló szerepét.

Salcéde ur válaszolni akart. Azonban észrevevén engem, elhallgatott. Reggeliztek, a kocsi a ház

elé robogott. Montesparre asszony vigasztalhatlannak látszott, hogy elveszti ifju barátnéját; nekem azonban ugy tetszett, hogy örül, hogy megszabadul ily veszedelmes vetélytárstól. Salcéde ur jó arczot csinált a dologhoz, Rolande asszony pedig, akár hogy hideg kedély volt, akár hogy nagy erőt tudott érvényesitni az ügyességben, csak meglepetést mutatott s azt, hogy nem tud tenni a körülmények ellen.

Délben, midőn Páris felé haladtunk azon uton mely a flamarandei ösvénynyel szemben volt, egy kerék eltörött s a kocsi felfordult. Szerencsére nem sérült meg senki, s a kereket annyira a mennyire helyre lehetett hozni, hogy tovább menjünk; de határozni kellett, hogy hová. A legközelebbi posta-állóhely négy mértföldnyire volt; de e nyomorult kunyhóban nem lehetett kijavittatni a kocsit, tovább menni pedig képtelenségnek látszott. A gróf azt ajánlá, hogy éjszakára menjünk Flamarandeb.. Kerestek valami szállitó eszközt; nem volt semmi. Asszonyom, ki a megtestesült lemondás volt, biztositott, hogy ő gyalog is elmegy s ép erre határozták el magukat, midőn egy fogat hajtott el mellettünk, nagy örömkiáltásokkal fogadván bennünket.

A Leville-család volt ez, mely Montesparreba ment ebédre, s a mely, látva zavarunkat, azt találta, hogy bolondok lennénk, ha vissza nem fordulnánk e jó uton oda, hol kocsink megcsináltatásának eszközei biztositva vannak. E jó szomszédok annyira sürgettek, hogy a gróf kényszeritve hitte magát, engedni, nehogy szeszélyében nevetségesnek s ifju neje iránt

embertelennek látszassék, a kinek két mértföldet kellett volna gyalogolnia, hogy az éjet a flamarandei szalmán tölthesse. Átültek tehát a Leville-ék kocsijába; a miénk távolról, lépésben követé azt. Visszaérkeztünk Montesparreba, hat órával, azután, hogy elhagyók azt.

OSZK

X.

A bárónét egyedül találtuk, vendégei vadászni mentek s csak éjjelre voltak hazajövendők. A bárónét sietett a grófnét ismét elszállásolni előbbi lakosztályában s midőn a gróf bőröndjét nyitottam ki a kis szalonban hallám hogy igy szólt a bárónéhoz: — Hogyan! az egész világ itthagyta ma önt, még Salcéde is?

— Még Salcéde is, felelt ő. Itt akart ugyan maradni, de néhány nap óta nagy főfájása van s én kényszeritém, hogy csak menjen a többiekkel. Hogy is ne! Ő meg van szokva, hogy a levegőn éljen, a mi szalonjaink megfojtják.

A Leville-családdal ebédeltek s jókor visszavonultak, a nélkül, hogy várták volna a vadászokat kik jelentették volt, hogy társaságuk egyik tagjánál ebédelnek, talán nem is térnek vissza, csak másnap. Azt határozattan ajánlák, hogy ne várják őket tiz órán tul. Tizenegy óráig senki haza nem érkezvén bezárták az ajtókat. Flamarande asszony igen el levén fáradva, lefeküdt, a gróf igen izgatottan, a szalonban maradt a bárónéval. Az előcsarnokban én csak arra vártam, hogy uram visszavonuljon s aludni küldjön, midőn a rostélynál zörgést véltem hallani.

Némi habozás után, nem lévén biztos, hogy nem csalódtam-e, oda sieték. — Maradjon csak békével, szólt a kertész, ki a kapus teendőit teljesité, ébren vagyok. Salcéde ur jött meg. A többiek csak holnap jönnek haza.

Elcsodálkoztam, hogy szembe nem jött velem Salcéde úr, ki a ház azon részében lakott, melyben a báróné szalonja s szobái voltak. Azt hittem, hogy a földszinten kerültük el egymást s hallani véltem szavát a szalonban. Nem volt ott. Erre azt gondoltam, hogy bizonyosan nagyon kimerült a vadászaton, s ágyba akart jutni, a nélkül, hogy mutassa magát. Negyed órával azután a gróf ur is elhagyta a bárónét, s igy szólt hozzám: — Ma már nincs rád szükségem. — Senkisem jött haza? Kérdé tőlem a báróné. — Azt feleltem, hogy Salcéde ur egymagában megérkezett.

— De hát hol van, hogy mi csak nem is látjuk.

— Tán átöltözni ment, szólt gunynyal a gróf, s ön még elfogadhatja; hisz nincs nagyon késő.

Követtem uramat, ki a földszintre ment, hogy lakosztályához érjen. Nem ütközött meg, midőn a kis szalon szárnyas ablakát nyitva látta s csöndesen lépett be; csakhamar azonban elfojtott kiáltást hallék, s a grófot visszatántorogni látám, torkon ragadva tartván Salcéde urat, kit lakásán talált. A grófnak nem volt fegyvere; ha van, bizonyosan rögtön megöli Salcédet. Meg akarta fojtani, s a düh megkétszerezte erejét; de Salcéde mégis erősebb volt nála, kiszabaditá magát kezei közül, s elég nyugodt han-

gon igy szólt: Ne üssünk zajt, menjünk a kertbe! végezzünk a kertben!

A kertet az épülettől nem választá el fal. Az urak lehető távolra mentek, s e közben észrevettem, hogy a marquis egy virágcsokrot tart, melyet a küzködés közben sem ejtett el, s melyet most keblébe rejtett, a nélkül, hogy magán kivül levő uram észrevette volna. Az nem gondolt semmire, csak hogy megöli vetélytársát, mert megfordult, s igy szólt hozzám: Két vadászfegyvert, a melyet legelőbb találsz; sorsot huzunk, ki lő előbb. Szaladj!

— Nem fog találni, felelt Salcéde ur; ha az önét hozza el, használhatni fogja ön, ha bünösnek talál.

Eltávoztak s nekem első gondolatom volt, meg tudni, ha a grófné részes volt-e Salcéde ur nagyon szemmel látható merényletében. Legjobbat téve is föl, minden esetre örök bucsut akart tőle venni. Bele egyezett-e a grófné ebbe?

Megálltam a kis szalonban s nem hallék semmi zajt. A hálószoba ajtaja nyitva volt. A küszöbre léptem. A grófné nem használt éjjeli mécsest, és minden sötét volt. Nem mertem előbbre menni, s az ajtónál álltam, visszafojtva leheletemet is. Hallám a grófné lélegzetvételét, mely egyenlő s nyugodt volt, akár egy alvó gyermek édes lehelete. Nem folytathattam tovább vizsgálódásomat; csak azt vettem még észre, hogy az ablak, melyet forgó rekesz zárt el, nyitva volt; a grófné a meleg miatt gyakran aludt igy.

XI.

Midőn befejeztem e vizsgálódást, melyből nem tudtam meg semmit, épen nem siettem a kért fegyverek keresésére, hanem alattomban a kert végébe lopóztam, a két ellenfél közelébe. Hevesen, elfojtott hangon, de azon határozott s félreérthetlen kézmozdulatokkal kisérve beszéltek, melyek az élet nagy válságaiban sajátjai az embereknek. Salcéde ur a gróf nyers kérdéseire önmegadva válaszolt, szándokai ártatlanságát bizonyitván. — Csak öntől tudtam meg, igy szólt, hogy a grófnő a szobában van; midőn bementem, s midőn kijöttem egyre azt hivém, hogy nincs ott. Nem láttam, nem is sejtettem ott létét. Együtt láttam önöket távozni. Tudhattam-e, hogy visszajöttek?

— Valami véletlen révén megtudta, hogy egy utközben való baleset kényszeritett visszatérni.

— Nem hallottam senkitől.

— A kapustól sem, ki beeresztette?

— Ez emberrel egy szót sem váltek.

— Miért jött hát vissza egyes egyedül, midőn társai mind a vadászat helyszinén maradtak?

— Egyedül én nem voltam részeg, s dorbézolásukat nem tudtam elszivelni.

— Ön ügyetlen, épen önnek kellene a részegséget tetetnie, s azt mondani, hogy hozzám jövén, lakására vélt menni.

— Semmit sem kell tetetnem. Azt hittem, oly lakásba megyek, melyben senki sincs;

— Legyen hát! Ám ezt mért tevé? Ezt a kedélyes ábrándot magyarázza meg.

— Nem magyarázhatom meg, ábrándokat nem szokás magyarázni.

— Elég, felelt a gróf. Én nem akarom, hogy nőm akármely ábránd tárgya legyen az ön gondolatában. E rétre megyünk, melynek végén egy kis erdő van, ott sorsot huzunk, s a ki a puskát választja, azon helyen lelövi a másikat.

— Nem Adalbert, nem; Párisba adunk egymásnak találkozót s én kötelezem magam, hogy holnap indulok már oda, fogadni az ön rendeleteit.

— Azt reméli, hogy akkorra meglágyulok, hogy megnyugtatnak... Nem, én az ön halálát vagy enyimet óhajtom, de rögtön ... Károly nem jő...

Előléptem s jelentém, hogy Salcéde ur fegyvere nincs használható állapotban.

— Ez boszantó, kiáltá a gróf, magam megyek keresni! s hirtelen hévvel megindult, ám a másik perczben egy hörgést hallatott, s kezét jobb oldalához kapván összerogyott. Májbaja, a harag által fokozva, megtagadta tőle az erőt, hogy boszuját ez órában hajtsa végre. Salcéde ur karjaiba vette őt s szó nélkül vitte a lakásig. A küszöbön az én gondjaimra bizta, s hozzám egy szót se szólva eltávozott.

Asszonyom mély álomból látszott fölébredni, s

férjét önkivületben látván, segitett ágyba helyezni, azután a bárónéért szaladt, a ki nem feküdt le s folyton Salcédere várt a szalonban, nem sejtve semmit.

A hölgyek a grófot ápolák, ki magához térve nem szólt a történtekről sem egyiknek, sem másiknak. Láttam, hogy nekem is hallgatnom kell. Más nap reggelre Salcéde elutazott, Montesparre asszony számára egy levelet hagyván hátra, melyben azt irá, hogy atyja komolyan megbetegedett, s hogy annak ápolására indul. A gróf, még mindig roszul levén, csak este kelt föl, sokat kérde zsködött azonban kocsijáról, mely csak következő nap lőn készen.

Párisba az elbeszéltem esemény után negyed nap érkeztünk. Megérkezésünk más napján a gróf jókor reggel eltávozott, s délfelé igen halványan tért vissza. Kitaláltam, hogy a párbajról jön, s aggályosan tekinték reá. Mi bajom sincs, szólt lassu hangon. Meg vagyok boszulva. — Még az nap elküldött, hogy hirt hozzak Salcéde urról. A hirek igen roszak voltak. — A marquis ur igen odáig van, szóltam beléptemkor. Nem éli tul e napot, s atyja meghalt a megrázkodtatástól, azon állapotban látva fiát, melybe gróf ur juttatta.

A grófot ismét elővette rohama; mikor magához tért, becsukatta az ajtókat s igy szólt hozzám:

— Károly, engem méltatlanul megcsaltak, de én kegyetlenül megboszulám magam. Egy kardcsapással megöltem ez ifjut, ki legjobb barátom volt, s amaz őszt, ki atyámnak volt legjobb barátja. Remélem, hogy mi hamarébb meghalok én is, mert megvetem az életet. Elkészitettem végrendeletemet, s sor-

sodat biztositám. Számithatok-e örök diskrécziódra? Csak te ismered ezen a világon e párbaj okát. Flamarande asszony, midőn meghallja azt, mindent tudni akar majd. Te nem mondasz el semmit, azt mondod, hogy nem tudsz semmit.

— Ezzel csak az igazságot mondom, gróf ur, mert én nem tudok semmit, s lehet hogy a grófné se tud többet.

— Salcéde tudta nélkül időzött volna nála? S te ezt valószinünek tartod?

— Lehetségesnek tartom.

— S mit akarhatott volna ott, ha elutazottnak hitte?

— Valami általa ott feledett tárgyhoz jutni, fölszini a szoba illatát, tán egy virágcsokrot.

— Csokrot? Igen! Midőn fölhasitám mellét .... a szerencsétlen csak ugy mutatta, mintha védené magát .... a kardba szaladt! ... egy kiszáritott virágcsokrot találtak nála. Ah, ez szerelmük záloga volt, a bucsu ajándoka! S én azt hittem, hogy a botanikus szeszélye az, hogy e virágok haldoklás közben szivén legyenek. Remegő kézzel nyult utánuk, s én magam rendeltem el, hogy odaadják neki. Velök fogják eltemetni. Mindegy! boldogabb ő, mint én, a kit sirjáig fog emléke kinozni! Rövid életében egy napig legalább szeretve volt és én, én élhetek akár egy századig ... engem nem szeret soha senki.

XII.

El akartam oszlatni e szomoru gondolatot, melyet pedig igaznak tarték magam is. — Nem, jó barátom, igy felelt, te csalódol; nincs nő, ki szerethetne engem s Flamarande asszony is csak arra szoritkozik, hogy becsül. Nem az ő hibája, nem is rovom föl neki. Én tudom, miben rejlik a baj. Hogy a nők szeressék az embert, szeretni kell őket is szenvedélyesen, s igy szeretni én nem tudok. Nincs bennem a rajongásnak s a bolondságnak az a mérve, mely őket mint felsőbb lényeket képes tekinteni. Rolmont kisasszony engem szépsége, kitünő testi szervezete által nyert meg, mely gyönyörü sarjakat igért családomnak. Szükséges volt e családot ujra edzettebbé tenni, mert én gyönge s beteges vagyok. Engem nagyon elkényeztettek gyermekkoromban, azt hittem, hogy majd gyermekeimet jobban fogom nevelhetni... Gyermekeimet! Hála legyen az istennek, hogy nincsenek, s nem óhajtom, hogy legyenek; nincs többé hitem, mely éltet. Óh én nagyon szerencsétlen vagyok.

Azt hittem, hogy sirni fog, de ő oly ember volt, ki nem sir soha. Beszéd közben kezeit tördelte, ez volt paroxysmusának legfőbb foka. Nagy kin volt ezt

látnom. Eddig a hála csatolt hozzá csak, de rokonszenvet nem éreztem iránta. Nem szerettem semmibe sem vevő modorát, s megvető simaságát. Sokkal magába zárkozottabb s keményebb jellemnek tartám, semhogy rokonszenvet ébreszthetne; de mikor e száraz s tartózkodó embert olvadozni láttam magam előtt s föltárni lelke gyöngéit: élénk érdeklődés fogott el szerencsétlensége iránt.

Eléggé mondtam ugyan magamnak, hogy vannak az életnek rettentő izgalmai, melyeket ha magunkba fojtunk, azok fölemésztenek. A gróf e pillanatban parancsoló szükségét érzé annak, hogy föltárja szivét, s az egész világon csak előttem tehette azt, én levén az egyedüli ember, Salcéde uron kivül, ki ismerém a titkot, a párbaj okát. A mi sorsunk, alárendelt embereké az, hogy az esetleg beavat bennünket a családok titkaiba, s gyakran megtisztelő bizalom jelének veszszük, a mi a kényszerüség kifolyása. Én nem tápláltam illuziókat e részben; de mélyen meghatott, látnom ez embert, a kit fölöttem állónak tarték, most segitségért, tanácsért fordulni hozzám. E pillanatban éltem áldoztam volna érte s gyülöltem nejét, a ki azt hivé, hogy férjét májbaja gyötri s nem is gondolt a szenvedés valódi okára.

Másnap reggel ismét elmentem Salcéde ur lakására, nem uram nevében, mert ő keményen megtiltá, hanem mintha Montesparre asszony megbizotja lennék. Az idősb Salcéde marquis temetésére készültek. Az ifjabb egy perczre, atyja haldoklásakor, magánál látszott lenni, de nem értett már semmit s állapota reménytelennek látszott.

Flamarande asszony e nap folytán a hozzá érkezett látogatók révén tudta meg, hogy az idősb Salcéde meghalt s hogy fia haldoklik. Jelen voltam a mint a csapás érte. Nem hatott annyira rá, mint mennyire én vártam, sok kérdést tett, a melyre nem tudtak felelni. Az ügy oly titokban tartatott, hogy nehéz sebesülésről beszélvén s párbajt gyanitván, senki sem tudta még, kivel vivott Salcéde ur.

Megvittem a történtek hirét uramnak. — Te azt mondod, szólt, hogy a grófné inkább meglepettnek mint megindultnak látszott? De nem kételkedik-e a hallottak valóságán?

— A grófné vagy büntelen, felelém, vagy kiválóan ügyes.

— Minden nő kiválóan ügyes! válaszolt, ezt már bölcsőjükben tanulják. Alattunk állnak a jóban, felettünk a roszban. Szegény Salcéde! igaza volt, hogy kerülte őket, első tapasztalatát drágán fizette meg! Hát én, ki védelmezém őket ellenében! Az ördög engem vigyen el, ha szerelmes nem voltam nőmbe!

Rémes nevetése megfagyasztá véremet. — Gróf ur a gyülölet felé közeledik, mondám neki biztosan; vigyázzon ez érzelemre. Ezt még mindig a szerelem sugalja, csakhogy ez roszabb amannál: ez szenvedély.

Ideges nevetése hidegségbe, komorságba ment át. — Óh ha ezáltal meg tudnám magam menteni az életuntságtól! szólt s kezeit kinyujtá, az enyimet akarván megragadni, de én, tiszteletből, mintha nem is látom vala e mozdulatot, hátra tettem a kezem; azonban, tevé hozzá sóhajtva, arra vagyok itélve, hogy

éljek minden elfoglaltság nélkül, csak testi bajaimmal vesződvén. Szomoru kilátás oly emberre nézve, ki erejét s eszét valaha jobban érvényesithetni vélte. Nem, Károly, a szenvedély, bárminő szenvedély, engem megmentene magamtól; de ezt én sohasem érem el, mert sokkal tisztább látással vagyok megáldva az emberi dolgokra nézve. Mizanthrop lettem s mi sem látszik előttem érdemesnek arra, hogy gyülöljem, vagy hogy szeressem.

— De azért mégis áhitá ön a boszut....

— Iszonyatos volt e gyönyör, s én nem vágyom többé utána. Azt hittem, enyhiteni fog, s fokozá testi szenvedéseimet s végtelen komorságra kárhoztatott. Oh, ha becsületkérdés nem lett volna, én mindent megbocsátok.

XIII.

E perczben a grófné lépett be,s miután egésségi állapotáról tájékozta magát,tőlem tudakozódott lassu hangon, vajjon a gróf tudja-e Salcéde esetét. Féltem valamely tragikus bonyodalomtól s kértem a grófnét, ne szóljon ez esetről férjének, mig májbajának válsága véget nem ér.

Nem is lett az kérdés tárgya köztük, s a következő napok a nélkül multak el, hogy a grófné valami különös fájdalmat mutatott volna. Igaz, hogy több izben elküldé inasát, hogy hirt hozzon a sebesültről, de az nap, melyen a gróf fagyos hangon igy szólt hozzá: — Tudja-e kedvesem, hogy az ifju Salcéde elvesztette atyját, ő maga pedig nagyon roszul van? — angyali ártatlanság hangján felelte a következőket: — Tudom, s nem akartam erről ön előtt szólni, nehogy nagyon felizgassam; de mert már mindent tud,azt hiszem örömöt okozok azt is elmondván önnek, hogy a legutóbbi hirek ön barátjáról jók. Remélik megmenthetni.

A gróf elhalványodott s igy felelt: — Szerencsét kivánok önnek hozzá.

A grófné bámulása oly őszinte volt, hogy engem meglepett s szemem kérőleg függesztém a grófra,

hogy magyarázza e választ oly enyhén, mint csak lehet. A grófné visszanyerte nyugalmát s igy szólt: Ha igaz, a mit állitanak, hogy Salcéde párbajban sérült meg, csodálom, hogy nem önt hivta segédének, s hogy ön csak ma értesül arról, mi vele történt.

A gróf élesen szeme közé tekintett, s igy felelt: — Én sebeztem meg Salcédet, mert gyermekesen viselte magát. Kompromittált valakit, a kitnekem tisztelnem kelle.

— S e valaki, kérdé a grófné, a ki a gróf tekintetét márvány-mozdulatlansággal állta ki, ki volt e valaki?

— Montesparre asszony.

— Hogyan! s ön megverekedett Montesparre asszonyért, ön?

— Nem nagyon szeretem ugyan, elismerem. Bolondnak tartom, de elvégre is önnek barátnője s védelmezője kivülem nem volt senki. Mig Montesparreban voltunk, nem akartam botrányt csinálni. Ide adtam hát találkozót neki. Ez történt. Tovább adhatja, ha tetszik.

— Soha! kiáltott a grófné, nem hallgatok meg senkit, s nem felelek senkinek, a ki erről beszél. Hogyan magyaráznám meg, mikor magam sem értem. Salcéde ur kompromittálta Bertát! lehetséges-e ez? Hát nem akarta-e nőül venni? Nem volt-e becsületes ember s az ön legjobb barátja?

— Nem barátom többé; alávalónak tartom őt, s azt akarom, hogy sohase lássuk többé. Ez önre nézve, azt hiszem, közönyös?

— Az egyetlen, a mi érdekel, a veszedelem, melynek ön tudtom nélkül tette ki magát s a fájdalom, melyet Montesparre asszony bizonyára érez.

— Montesparre asszony még mit sem tud. Szerelmese veszedelmét s felgyógyulását egyszerre fogja megtudni. Vállalkozik ön irni neki?

— Semmi esetre sem, ha csak ön nem parancsolja; alig tudnám, hogy adjam elő neki, a mit ön ép most elmondott. Én viszonyukat oly tisztának s Salcéde jellemét oly lovagiasnak képzelém! Tudja-e ön barátom, hogy ön ez embert ugy mutatta be nekem, mint érdemes férfiut, holott most, miután ön megfenyiteni kényszerült, meg kell őt vetnem?

— Nem fogunk többé beszélni róla, felelt Flamarande gróf hideg méltósággal; nevét sem emlitjük többé, s ha ön kedvem szerint akar cselekedni, Montesparre bárónével sem fog felőle beszélni. A báróné nem is az ön korabeli nő. Igen tapasztalt önhöz képest. Szeretném, ha az önök rögtönzött nagy barátsága meglanyhulna annyira, hogy bizalmas gondolataikat ne cserélnék ki egymásközt.

— Ebben is, mint mindenben, válaszolt a grófné, teljesitem az ön akaratát.

Midőn elment, a gróf, ki nekem intett, hogy vonuljak mellékszobájába, behivott ismét.

— Hallottad, Károly? — Késtem a válaszszal. -- Kivánom, folytatta, hogy tudd mindezt. Sejted, miért hazudtam a grófnénak?

— Hogy próbára tegye. Mert azt csak nem reméli gróf ur, hogy soha sem tudja meg az igazat.

— Akarom, hogy mindaddig ne tudja meg,

mig én tisztában nem leszek az ő valódi jellemével. Mit tudhat az ember egy nőről? Ez oly őszinte szeretetreméltóságot mutat, hogy képes lehetne engem az aljasság örvényébe dönteni.

— Oh gróf ur! tizenhat évvel, egy böcsületes családból származva... az mégis szörnyü lenne, az lehetetlen

— Majd meglátjuk, mert én figyelni fogok. A multból nem tudhatok semmit, a jövő fog hát fölvilágositni.

Még csak szeptember közepén voltunk. Még nem érkezett el az ivad, melyben Párisban letelepedhettünk volna. A gróf elvitte hát nejét normandiai birtokára. Láttam házi intézkedéseiből, hogy huzamos időt szándékozik ott tölteni. Salcéde ur valósággal jobban volt már, de azt mondták, hogy sokáig nem fogja elhagyhatni szobáját.

XIV.

Alig hogy megtelepedtünk Menouvilleben, a levélhordó egy levelet adott át nekem, a grófné számára. Párisból volt keltezve, de megismertem rajt Montesparre asszony irását, melyet több izben volt alkalmam látni; azt hivém, kötelességem e levelet uramhoz vinni, a ki azt parancsolá, hogy olvassam föl neki. Megőrzém e levelet, mely igy hangzik:

»Elutazásod más napján érkeztem Párisba, édes barátnőm; annyira szükségét érzém, hogy lássalak, hogy beszéljek veled! Férjedtől valóban kegyetlenség volt ily pillanatban vinni el téged. Mely iszonyu dráma! Nem is tudom, hogy éltem tul. Salcéde megmentésének reménye volt, mi erőt adott ide sietnem. S meg is mentem őt! Az isten segitségemre lesz, de szörnyü fájdalom igy elterülve látni ágyán, mint valamely szobrot egy sir felett! Tudod tán, kivel s miért vivott? Mondhatom neked, hogy ez nagyon jól őrzött titok. Segédekül titoktartó s biztos barátokat választottak, a te férjednek köztük kelle lenni. Nem tudsz te semmit felőle? Miért nem irtál nekem? Ha elveszek is bele, meg kell tudnom mindent! Szánj engem, édes szép gyermekem, s bátorits,

oly nagy bátorságra van szükségem. Szeresd mindig a te szegény Bertádat.«

Ne kézbesitsd e levelet, mondá nekem a gróf. Egyátalán ne adj át semminő levelet, mielőtt én nem láttam. Akarom, hogy a grófné szakitson e bolondos bárónéval, a ki tönkre teszi hirnevét, anélkül, hogy gondolna is rá. E bensőség már is veszthozó volt rá. Mi sem veszedelmesb fiatal asszonyra nézve, mint bizalmaskodás egy férj-keresésben szenvedélyes özvegygyel. Minden baj ebből származott. Én is ostobán bizakodó voltam. A szerelemről hallván beszélni s Salcédet istenitni, a grófnő megzavartatott, lényéből kiforgattatott, meglepetett. Az önszeretet is belé vegyült. Legjobb barátnőjétől elcsábitni jegyesét: e kisértésnek egy asszony sem állhat ellent, ez istenek élvezete.

— Van valami, a min én bámulok gróf ur, s ez az, hogy oly nagy megvetést tanusitván a nők iránt, s nem vevén ki e megvetés alól a grófnét sem, ön mégis oly szempontból beszél róla, mintha soha a legkisebb gyanut sem táplálta volna iránta.

Flamarande gróf engedte magát általam kikérdeztetni, mintha csak egyenrangu lennék vele. Nem levén barátai — jelleme nem türte, hogy legyenek — nem is törekedett, hogy fölebb való embernek mutassa magát, legalább komornoka előtt nem. Ez nem azért hallgatott reá, hogy vitatkozzék vele, hanem hogy tanuljon tőle. — Jegyezd meg, Károly, szólt hozzám, hogy az én sorsombeli ember ép ugy viseli magát, ha nejét hütlennek tarta, legyen bár az vétkes vagy nem, mint bármely roszul nevelt

nyárspolgár; saját kötelessége lett volna jobban őrködni s ügyelni. A grófnéra sem nem haragszom, sem boszut nem forralok ellene. A valódi bünös az, a kit megbüntettem, s a kit még megbüntetek, ha nagyon fel talál épülni. A nyomorult! soha nem bocsátom meg neki, hogy ki akart játszani. Tudod, kedves barátom, hogy a történtek előtti estén mint öcsémet kikérdeztem őt. Vigyázz, szólék hozzá, te nem szereted, s igy megcsalod a bárónét.

— Nem csalom meg, felelt, én soha nem beszéltem neki szerelemről.

— Minthogy azonban szemmel láthatólag nagyon szerelmes vagy, tehát mást szeretsz?

— Senkit nem szeretek.

— Salcéde te hazudsz! te gyermek vagy, a kit én elég roszul férfinak véltem. Látom, hogy azt hiszed, hogy megcsalhatsz; de mind hiába, én tisztán látok.

— Te nagyon megbántasz engem, válaszolt. Sokkal inkább szeretlek, sem hogy játszanám becsületeddel; előttem szent az. Ha más, mint te, kételkednék, egyenességemben, számon kérném ezt tőle.

Tüzzel, a szenvedélyes ékesen szólás egy bizonyos nemével beszélt ezután atyám iránta való jóságáról, a támogatásról, melyben én részesitém az életbe való beléptekor, a számtalan szolgálatról, melyet én tettem neki. Rá voltam szedve, le voltam győzve,midőn azon oktalanságra vetemült, hogy azt mondja, hogy jobban tiszteli nőmet mint én magam, mert én hozzáférhetőnek gondolom valamely veszedelemre nézve. Ekkor elfeledkezvén magáról oly ma-

gasztalással beszélt róla, mint a szent Szüzről bármely vakbuzgó hivő: láttam, hogy szenvedélyesen szereti. Jobbnak találtam nem mondani meg, hogy azt észrevettem. Azt felelém, hogy bizom becsületében s tán ekkor maga is hitt abban. Sirt, én átöleltem, de nem tévesztém szem elől. Kértem, ne tánczoljon többször a grófnéval. Engedelmeskedett, de visszavonulása mennyire feltünő volt. Bizonyára a grófné szemrehányást tőn neki, s az ő érzelmei kitörtek. Mindez oly gyorsan következett be, hogy a másnapi légyottot nem is sejthetém. Az én szemeim előtt!.. Ah minő vakmerőség! Nem, nem, soha nem bocsátok meg! Ha szerelmes is voltam nőmbe, nem vagyok az többé. Büntetése az lesz, hogy nem látja a világot, hogy szigoruan őrizve lesz s ifjusága elmuland szerelem nélkül, s mindennemü diadal nélkül. Még csak abban az élvezetben sem részesül, hogy féltékenynek lásson; nem leszek az. Házamban nem lesz viszály, nem küzködés; ez szórakozás lenne, s én azt akarom, hogy unja magát, hogy szépségének ne vegye semmi hasznát, hogy meg legyen fosztva a házi bajoktól, melyeket a nők imádnak, azt akarom, hogy szinlelő s ellenálló képessége használat nélkül merüljön ki. Ime ezt akarom, s meg fogod látni, Károly, meg fogod látni, hogyan tudok én büntetni a nélkül, hogy látszanék a kéz, mely a sujtó ostort kezeli.

XV.

Flamarande gróf képes volt arra, hogy szavát megtartsa. Politikai ürügy alatt meghasonlott minden szomszédjával, egyszerre tulzott eszmékkel lépvén föl, melyeket vagy vallott, vagy tettetett. Hidegen vitte tulságig visszautasitó modorát, s vitatkozásai sértő voltát. Eltávolodtak tőle, s ő azon ürügy alatt, hogy nyugalomra van szüksége, megtiltá nejének mind a látogatások tételét, mind meghivások eszközlését. A grófné e magányba utánozhatlan kedvességgel találta bele magát. Ez önmegadásban én ártatlansága bizonyitékát véltem látni. A gróf ellenkező értelemben magyarázta azt. — Tudja, hogy még roszabb sorsot érdemel, mondá nekem. Szelidsége, melyet te annyira bámulsz, én előttem vallomás, melyet följegyzek.

Montesparre asszony másodszor igy irt:

»Te nem feleltél nekem, Rolande! Értelek. Most már tudom, miért nem tevéd. Nem tudtad magad rá szánni, hogy előttem beszélj e szegény szerencsétlenről! Te tudtad, mit én nem is sejték, s most elvégre tudok; a te férjed volt az, ki halálos ellenségkép, féltékeny vadállatkép igy bánt vele. Ah! mennyire gyülölöm én a te kedves férjedet. De te,

Rolande, mi a te szereped mindebben? El nem képzelhetem. Nem vagy coquette, tán szeretted Salcédet? Bizonyára hizelgett volna neked elcsábitani tőlem őt, s lábaidnál látni ez elannyira tökéletes ifjut, ki oly sokkal magasabban áll ama komor férjnél, ki tapasztalatlanságodra rá kényszerittetett. Egy perczni érzelemnyilvánulásod lehetett, a mit Flamarande ur megtudott. Akármint történt is, te gyermek vagy s én megbocsátok neked. Fájdalmamban s megaláztatásomban is nagyon fölötted érzem magam, mert én nem hagyom el a hütlent, s éltemet neki szánom, bármi történjék is.

»Ne légy meglepetve, ha jövőre megszüntetem levelezésünket s kerülni fogom, hogy találkozzunk. Te oly nevet viselsz, mely előttem gyülöltté lett, s légy akár gyermek, akár perfid, én nem bizhatom többé benned.«

Azon nézetben voltam, hogy zárjuk le ismét a levelet, hogy a grófné azt megkapván, válaszából tájékozhassuk magunkat.

— Nem, szólt a gróf, a válasz nem lenne egyéb hazug tiltakozásnál. E két nő közt lehetetlen minden további bizalmaskodás. Tedd el e levelet s ne szólj többé róla.

Egy reggel, midőn a grófné kissé roszul érzé magát, az orvos, ki minden két-három nap eljött, a gróf meglátogatására, vizsgálat s tanácskozás után tudatá, hogy a grófné reményteljes állapotban van. A grófnét határtalan öröm fogta el, s dicsekedve szaladt uramhoz, ki a dolgot látszólag igen jó képpel fogadta, de ki, midőn egyedül maradtunk, igy szólt hoz-

zám: Ime Károly, ez oldja meg a rejtélyt! e gyermek nem az enyém.

— Gróf ur bebizonyithatni véli, hogy ez lehetetlen?

— Nem, az ily dolgok soha be nem bizonyithatók; de én hat hónap óta vagyok házas, szenvedek a gondolatban, hogy nem remélhetek atyává lehetni teljes meggyógyulásom előtt. Nőm e reményt oly pillanatban valósitja, midőn szobájában egy idegen férfit találok. Itt van min gondolkodni. S én fogok gondolkodni!

S valóban igen sokat gondolkodott, mig a grófné az örömnek oly szent tisztasággal engedte át magát, hogy egy pillanatban meggyőzött, a másikban e csodálatos vakmerőség föllázitott.

— Károly, szólt egy reggel a gróf, elszántam magam. Neked kell felvilágositást adnod a törvényesség kérdésében. Atyád járatos volt ily ügyekben, te is bizonyára az vagy. Minő eszköz van arra, hogy az ember kikerülje az ily atyaságot? Bizonyára több is van.

— Egyetlen egy sincs, gróf ur, kivéve azt, a melynek vétkes gondolata bizonyára nem támadt fel önben soha.

— Légy nyugodt, én nem vagyok melodrámai hős, s a bünnél mit sem tartok visszataszitóbbnak; de nem ismerhetem el bünnek az ellenszegülést egy igazságtalan törvénynyel szemben, s öntudatom tiltakozik, hogy nevemet s vagyonomat oly gyermekre hagyjam, kiben nem vagyok bizonyos, enyém-e.

— De a kételkedés gróf ur...

— A kételkedés roszabb mint a bizonyosság Ha bizonyos lennék, értékesiteném javaimat, gondoskodnám a grófné sorsáról s magam kivándorolnék. Kételkedvén, tekintettel kell lennem iránta vagy átalán nevetség tárgya leszek, mert nincs házasfél, a melyik bizonyos lehetne, s a kétely ott oly rendes állapot, melyből mindenki nyugodtan elveszi a maga részét.

— S ön nem a magáét?

— Soha! A korlátlan egyenesség embere vagyok. Ez eszmékben növelkedtem. Nem hódolok ama lealacsonyitó törvény előtt, melyet mások oly gyáván elfogadnak. Van-e mód eltitkolni a gyermek születését s nem iratni be a polgári lajstromba az én nevem alatt.

— Nincs, gróf ur, nincs eszköz azon büntetés koczkázata nélkül, a melylyel az ily eltitkolás jár.

S a törvény szabványainak megfelelő felvilágositást adék neki.

— Könyv nélkül tudom mindezt, felelt, s néhány nap óta magam is eleget forgatom a kódexet. Jó tehát! Első gondolatom mellett maradok. Ám irják be a gyermeket nevemre, de azután el kell a gyermeknek tünnie.

A gróf oly határozottan beszélt, hogy homlokomról veriték csöppök csepegtek. El kell tünnie, ismétlém gépileg.

— Te hát nézetemen vagy, szólt. Kell találnunk módot, mely nem idézi föl a törvényes büntetést, s mely a mellett megótalmazza az igazi törvényt, az emberiség erkölcsi törvényét. Én gondolkodni fogok e mód felől. Gondolkodjál te is.

XVI.

Ez időközben érkezett meg Montesparre asszony egy harmadik levele.

»Rolande, bocsáss meg nekem. Igazságtalan, kegyetlen voltam. Vádoltalak, de most, ismétlem, bocsánatodat kérem. Mindent gyöngéden megvallék szegény betegünknek. S igy mindent igazán tudok tőle ; gyilkoló tudat ez rám nézve, de téged fölment. Te szenvedélyesen szeretve voltál, de még csak nem is sejtéd. Ezt nem lett volna szabad neked elmondanom, de én szeretem a határozott helyzeteket, s mert gyanum által megsértettelek, lehetetlen hibámat helyre nem hoznom a bocsánat által, melyet tőled alázattal kérek. Salcède ur nem tudja, hogy irok neked. Reméli, hogy sohasem tudod meg szerelmét. Inkább meghalna, semhogy kimutatná ezt irántad. Sem irányomban, sem irányodban, sem Flamarande ur irányában nem bünös ő. Senkinek sem ártott, csak magának. Irántam őszinte barátságot tanusitott, a mit nem von el tőlem soha. Téged becsül, tisztel, s . . . imád, de erről nem tehet. Tőlem való elutazásod után be akart menni kis szobádba, mielőtt azt valaki rendbehozta, vagy elfoglalta volna. De nem ; igy is bünösebbnek láttatom őt, mint a minő valóban. Csak

kis szalónod e l ő t t akart elmenni, anélkül, hogy bármit eleve tervezett volna; csak ablakaidat akarta látni. Az ablakok nyitva voltak s a hold egy csokrot világitott meg, melyet ő reggel kezeidben látott, s melyet te a kis szalón asztalán feledtél. Kinyitá az üvegajtót, fölvette a csokrot, s szobádnak még küszöbét sem érinté, noha üresnek hitte azt. A perczben, melyben vissza akart menni, férjed ott érte őt. Ez nem akart hallani semmit, s Párisba adott neki találkozót, hogy megvivjanak. Salcéde ugy vivott, mint egy őrült, ki a halált keresi, s ha nem találta meg a mit keresett, csak azért történt, mert az isten nem akarta. Megmutatá vérétől öntözött virágcsokrodat. Óh minő szenvedély ez, s mily boldog vagy te, hogy ily ember szeret! De ő attól fél, hogy te megveted, s ha én önző volnék, azt kivánnám, hogy igy legyen; akkor remélhetném szivét ép ugy meggyógyithatni mint testét. Bármi történjék, én mindkettőtöknek barátja maradok. Elviszem őt magamhoz, mihelyt azon állapotban lesz, hogy az utat kiállja. Te irj csak egy szót hozzám számára, a részvét s a bocsánat egyetlen szavát. Nem ő kéri ezt, ő nem kér semmit; de szörnyen szenved helyzeted miatt. Fél, hogy férjed könnyelmüségről vádol s szerencsétlenné tesz. Én is félek. Nyugtasd meg s válaszolj, könyörgök érte. Berta.«

E levél igazolni látszott Flamarande grófnét. De a gróf nem hitt neki. — Salcédenek, szólt, most az egyszer van esze. Kibékült a bárónéval megvallván e platonikus szerelmet s a bárónénak fönhagyván a reményt, hogy hálából szintén szerettetni fog.

A báróné nem nagyon büszke; megbocsát mindent, ha házasság a vége. Ravaszkodni akart a grófnéval szemben s oly nagylelkűséget tanusitott, minőre egy nő sem képes, s ő kevésbé, mint bárki. Tépd el e levelet; a válasz nem lenne őszintébb, mint a kérdés. Nem akarom látni ez asszonyi érzelgősségeket, melyek csupa fortély és tetetés, s melyeknek tán az a czélja, hogy engem megcsaljanak.

A báróné negyedik levele, mely két hónap mulva érkezett, Montesparreból volt keltezve s igy szólt:

»Ide értem vele, a hova jöttünk közben majd meghalt. Most már kissé jobban van, de én még nem vagyok nyugodt. Szegény atyjának emlékezete s a gondolat, hogy megzavarta házi békéteket, akadályozza épülését. Te meg, kegyetlen Rolande, te meg nem felelsz! Reám neheztelsz-e, vagy e szerencsétlent gyülölöd, ki meghal éretted? Te talán rosz szándékról gyanusitod őt, a mivel férjed téged vádol! Tán Flamarande ur elfogja leveleinket. Az én leveleim egyébiránt téged a közvetlen igazság félreismerhetlen őszinteségével igazólnak. Mindenre kérlek, ha teheted, irj nekem egyetlen sort, egyetlen szót, azt: »megbocsátok!« Ő nem kéri, nem is reméli; de ha megmutathatnám neki, biztos vagyok benne, hogy megmentném életét. Ne légy álszemérmes, én édes Rolandeom. Én remélem, hogy nem látjátok egymást többé, s azt is, hogy ő elfeled; de segits nekem megmenteni őt. Az isten megfizeti azt neked.«

Még e levelet is félre tettük egy szekrénybe s nem adtuk át Flamarande asszonynak. A gróf azt állitá, hogy a báróné, regényes hajlamaival s kicsa-

pongó szerelmével, minden áron a grófné megrontásán dolgozik. Én nem voltam e véleményen; megengedte, hogy ezt vitassam, s hogy mindent elmondjak, a mi a vádlott védelmére szolgált; de minden érvelésemre megvolt makacs válasza: — Ő nem fogja soha viszont látni sem Salcédet, s nem fog látni soha senkit,a ki szerelemre gerjeszthetné; a gyermek pedig mulhatlanul el fog tünni. Ezután, azt hiszem, a grófnét ugy tekinthettem, mint a ki igazolva van.

XVII.

Mig a gróf e komor tervekkel bajlódott, szegény nejének organikus vagy tetetett borus kedélyét szokatlan öröm váltá fel. Juliától tudtam ezt, a ki nem igen kérette magát, hogy csevegjen velem. — Asszonyunk igen különös lény, mondá ő; rendelkezik a szépség azon külszinével, mely valakit nővé tesz, de valóságban még gyermek ő. Csak meg kell gondolni, hogy tizenhét éves korában lesz anyává. Ez korán van, valóban; s ő mit sem tud az életről, s nem érzi magát szerencsétlennek oly helyzetben, mely kétségbeejtene minden gondolkodó lényt. Ő képes férjét még szeretni is, a ki bizonyára igen érdemes ember, de a ki mint férj épen nem szeretetreméltó s minden lények legkelletlenebbike. Ön nem is tudja, mert nem forog a grófné belső szobáiban, mily szárazan, s mily magas hangból beszél ő mindig hozzá. Minden szónál helyre igazitja, rendre utasitja, mint valami vén tanitó növendékével ugy bánik vele. Csak én hozzám beszélne ugy, majd megmondanám neki a magamét; de ő, mint a bárány, kire a farkas tekint, reszket, becsukja szemeit s mit sem felel. Azt hiszi, megérdemli e bánásmódot, tudatlannak, müveletlennek mondja magát, s azt gon-

dolja, hogy nagyon meg van tisztelve az által, hogy férje nőül vette; nem szenved, s ha én szólok valamit, biztosit, hogy ő igen boldog. A gróf bizvást börtönbe zárhatná kenyérre és vizre, a nélkül, hogy ő ezt igaztalannak tartaná.

Midőn azt kérdém Juliától, urnője nem kivánkozik-e vissza Montesparreba, s hogy e magányos kastélyban való hosszas tartózkodás nem untatja-e: — Hozzá szokott, felelte ő. Eleintén unatkozott s ezt annak tulajdonitá ő maga, hogy ő nem tudja ugy magát elfoglalni, mint a gróf, ki visszavonul szobájába, s olvas egész nap. Elkezdett ő is olvasni történelmi könyveket, de azok nem tetszettek neki s folyton ásitozott mellettök. Mióta kis babát vár, egészen megváltozott, oly szenvedélylyel veti magát e szeretet karjaiba, mint oly nő, ki soha nem ismert mást. Nem gondol, csak erre; már látja kis csecsemőjét álmában, gondolkodik, milyen lesz arcza, imádkozik, sir, és nevet. Szereti férjét, mert anyává tette őt; s azt mondja, hogy nagyon boldog, hogy e magányba hozta őt férje, mert itt szabad minden ideje, s soha sem kell mással foglalkoznia mint gyermekével, s azóta nem tesz mást, csak vánkoskákat himez, s apró fökötőket horgol. De tanulni is akar, mert arra számit, hogy ő vezetheti gyermeke első nevelését; azért olvas, kivonatol, rajzol, zongoráját kinozza; szóval a legboldogabb minden lény között. Bizony az isten nagy jót tett vele, midőn ily egyszerünek teremté.

— Azt akarja mondani, a mit minden nő mond róla, hogy nincs itélete, szelleme?

— Nos igen, felelt Julia, s nem ez-e az ön véle-

ménye is felőle? A gróf ur azért választá e nőt, hogy csak neki legyen esze a házas életben; ez igen illik jellemèhez.

A grófné állapota már igen nyilvánossá lőn, midőn a gróf elhatározta, hogy a telet Sévinesben, Orleans közelében, a Loire partján töltik. Nem indokolta e lakhelyváltozást semmivel sem. A grófné nem is tett kérdést, s készülődött. — Hiszen kincsemet mindenhova magammal viszem, szólt Juliàhoz. Én mindenütt boldog leszek.

Noha mosolygó s buja vidéken feküdt, Sévines mégis igen szomoru hely volt; a sik földön végig folyó nagy folyam, széles homokpartjaival, épen nem versenyezhetett a meredek folyópartok látványával. A park nagy volt s igen szép azokra nézve, kik szeretik a hatalmas árnyak keltette hangulatot; de e leveleiktől megfosztott s hollókkal népesitett fákat most látni halálosan egyhangu volt. — A gróf atyja halála óta nem volt Sévines-ben. Első dolgának tartá — a cselédek nagy bámulatára — a plébánia sirboltjába menni, atyja sirjának meglátogatására. A kocsis, ki egyike volt a legrégibb cselédeknek a háznál, látván urát a sirboltba menni, igy szólt hozzám: Ha a gróf most nyájasan szól atyjához, ez lesz az első ily beszéd, melyben az öreg részesül tőle. Én elhiszem, hogy szerették egymást, de mindkettőnek egyforma kedve tölt a pörlekedésben s szüntelenül veszekedtek.

XVIII.

Néhány nap mulva a gróf igy szólt hozzám: — Károly utra kell kelned s dajkát keresned a kedves örökösnek, a kit nekem szántak. Jól válaszsz. Azt akarom, hogy a gyermek miben se szenvedjen, de kell, hogy a dajka ne innen való legyen, s hogy ne ismerjen senkit. Fizesd meg drágán s tudasd vele, hogy nekem vakon s ellenmondás nélkül engedelmeskedni kell. Haboztam; uram terveitől, megvallom, féltem. Kijelentém neki, hogy mielőtt végrehajtásához fognék, ismerni akarom szándokát. Legyen, felelt ő; mindez igen egyszerü. A dajkának özvegynek vagy leánynak kell lennie, hogy ne legyen családja, vagy legalább közel rokona. A gyermek be levén iktatva s megkeresztelve, a dajkával elküldöm innét messze. Azt akarom, hogy azon helyen, melyet én kijelölök, a legteljesebb inkognitóban éljen. Megváltoztatja nevét s a gyermeket ugy fogja feltüntetni, mintha az övé volna. Minden lehető gondja lesz rá s rendeleteimet teljesitendi. Mondd meg neki, hogy szerencséssé teheti magát, anélkül, hogy valakinek ártana, s bármit koczkáztatna.

— Nem fogja hinni, gróf ur; mert koczkáztatnia kell, hogy végrehajtó s bünrészes legyen egy gyermek-sikkasztás kisebb büntényében.

— E koczkázatot te és én viseljük, Károly, de ugy fogunk eljárni, hogy mi is fedve legyünk.

— Gróf ur azt akarja, hogy a gyermek jó egésségben éljen, s ne szenvedjen semmiben?

— Teljességgel azt akarom. Nem állok boszut oly lényen, kinek nincs tudata a jóról s a roszról.

— Ha jól értettem gróf ur azt akarja, hogy a gyermek felnővén, ne tudja, ki ő, s hogy azt senki se is mondhassa meg neki.

— Eltaláltad.

— De ezt igen nehéz lesz végrehajtani.

— Pénzzel minden lehetséges. Keress egy szegény, szerencsétlen és becsületes nőt; azt elvezeted messze, igen messze; he lehet ki Francziaországból; legalább is akkora utat tészsz, a mekkorát csak a gyermek megbir. Letelepedel valami vad, elhagyott faluban. A dajka ott ugy neveli a gyermeket, mintha az övé volna; sem jobban, sem roszabbul. Busásan megjutalmazom, ha három évig jól neveli. Különben te fel fogsz rá ügyelni; de fölösleges mindezt eleve elmondani neki. Csak hogy a kellő napon itt legyen, s ne tudjon mást, mint hogy nekem engedelmeskedni, s csakis nekem engedelmeskedni kell; te reád bizom, hogy a terveim kivitelére alkalmas egyént megválaszd, csak hogy ment legyen minden családi kötelektől s kész legyen becsületes uton keresni szép pénzt.

— De mit mond a grófné?

— A mit akar. A gyermeket halott gyanánt kell feltüntetni előtte s reá nézve az is kell, hogy legyen. A dajkaságban meghalt. Ez lesz a mentség.

— De a grófné is meghal bele.

— Ugyan!

— Már is egész szenvedélylyel anya ő, gróf ur!

— Nem akarom, hogy meghaljon. Szórakoztatni fogom. Lesznek könyek s készen várom azokat; de határozatom megdönthetlen. Megesküdtem ide érkeztemkor atyám sirjára, mert egy főpontban, a család becsületében, mi, én meg ő, értjük egymást. — Nem kell idegen sarj, nem kell korcs-ivadék! Inkább vétek, mint gyalázat terhelje lelkemet. De nekem nincsenek szenvedélyeim. Vétek sem lesz; századunk jobban ért ahhoz, mint a mult századok, hogy a büntetést pusztán erkölcsivé tegye.

— Elvenni egy gyermeket anyjától! S ha az anya nem vétkes? Ha csokrát a nélkül vették el, hogy ő tudta volna? s ha ugy mentek be hozzá, hogy ő nem is gyanitá? S ha e gyermek az öné?

— Nem lehetek benne biztos s annál roszabb reá nézve. Eszes asszony mindig meg tudja tenni, hogy ne keltsen reményeket valamely férfiban, s hogy ne zavartassa meg a férj nyugalmát; ezt fölösleges is vitatni. Azért jöttem ide lakni, hogy emlékeim valóságos szentélyében legyek. Itt zártam le anyám szemeit, ki szeplőtlen s büntelen nő volt. O jóváhagyná mai tettemet s atyám elősegitne abban. S te, Károly, visszautasitod a kért segitséget?

— Engedelmeskedni fogok gróf ur, de csak egy lényeges föltétel mellett: s ez az, hogy ön aláir egy nyilatkozatot, melyet én néma tépélődésemben már kigondolék, hogy az esetre, ha fölfedeztetnénk, mind ön, mind én födve legyünk.

Ime a nyilatkozat, melyet fogalmaztam: Én,

Flamarande Adalbert grôf kijelentem, hogy Flamarande Gaston-Lajost, fiamat, délre küldém, hogy ott megfelelő egésségi szabványok szerint neveltessék, a mit én szükségesnek tarték, hogy megóvjam őt amaz örökletes betegségtől, melybe atyám bele halt, s melyben én egész éltemen át szenvedtem. Meghozván az áldozatot, hogy ő rögtön eltávolittassék tőlem, csak vele szemben való kötelességemet vélem teljesiteni.

A grôf sokáig vonakodott aláirni e kis lapot. Képmutatásnak, gyávaságnak tetszett az előtte. Azt állitá, hogy nem akar hazudni. Azt mondám neki, hogy gyermekét holtnak adván ki, inkább huzadik. — Nem ugy van, felelt. Valamely rögtöni esemény, melyre számithatni véltem, fölmentett volna a hazugságtól, mig valamely más szerencsétlenség nem jött volna közbe.

— Jó tehát! vegye rá a grófnét, hogy egyezzék bele az elválasztásba. Győzze meg arról, hogy az okok, melyeket a nyilatkozatban felsoroltam, fia élete szempontjából teszik azt szükségessé. Ezt megmondani kevésbé lesz kegyetlen, mint azt, hogy az általa alig ismert gyermek tőle távol meghalt.

— Nem! nem! kiáltott a grôf, akarom, hogy sirjon keservesen. Ez lesz büntetése, a mely még igen enyhe az ő bünéhez képest.

Azután komor tekintetet vetvén az önszinü folyamra, mely a menyboltot szürkén s haragosan tükrözé vissza: — Az ég velem, az ég mellettem van! — szólt. Add ide azt a nyilatkozatot, mert el kell rejtenem bosszum indokát, hogy biztositsam hatását.

XIX.

Aláirta azt, s én megigértem, hogy engedelmeskedem neki. Az inditott erre, hogy ismertem egy nőt, a ki iránt biztos lehettem. Egy nizzai szobalány volt ez, kit Párisban ismertem, s ki, valami hiba folytán elüzve, most hely nélkül nyomorgott, karján alig megszületett gyermekével. Hozzá siettem s biztositám magam hallgatagságáról. Igen finom, s megbizható személy volt ő s igen jó anya; két föltételt szabott: a gyermeket, kit reá bizandók voltunk, szülőföldére akarta vinni; egész családja egy nővéréből állt ott, ki őt igen szerette, s kinek megvallá vétkét levél utján. Ez asszony gyermekestől magához hivta őt; oda akart hát menni,s a kis csecsemőt saját gyermekének adva ki, valódi magzatát Páris körül dajkaságban helyezte volna el. Kötelezte magát, hogy a tápgyermeket neveli három éves koráig, a mikor visszanyerni remélé saját sarját. E nőnek nem volt más czélja, csak az, hogy szabaduljon a nyomorból s szerezzen annyit, mennyivel fölnevelheti fiát. Én magam részéről kikötöttem, hogy nővére soha a titokba beavatva ne legyen. Nagy előleget adtam neki, s midőn a grófné lebetegedése közeledett, Orleansba rendelém, mert a gróf akarata az volt, hogy a házban csak a szükséges perczben jelenjék meg.

Mig mi e szomoru előkészületekkel foglalkozánk, a grófné csipkéket horgolt a vörös selyem bölcső körül. Szobáját nem hagyta el, s uram alig, én soha nem láttam. Szerettem, hogy nem vagyok tanuja az örömnek, a melyet csakhamar legmélyebb szomorusággá változtatandó voltam, s kerültem azt is, hogy Juliával beszéljek a grófnéról.

Május 15-én — 1841-ben — éjjel érzé a grófné az első fájdalmakat, s én postakocsin siettem Orleansba a szülészért s a dajkáért. Csak egy mértföldet kellett mennem; de az is halálosan hosszunak tetszett előttem. A Loire, melynek partjain haladtam, rakonczátlanul hánykódott medrében s azzal fenyegetett, hogy elvágja utamat, ha soká találok késni a városban. Az előtte való napokon esett; az ég fekete, a szél metsző volt. A kocsis sebes vágtatva haladott, s az orvos egy percz alatt utrakész volt. De visszautasitá a postakocsit, azt mondván, hogy jobban ismeri az utat mint mi, s saját kocsiján indult el. Én a dajkát keresni mentem, a ki a perczben, midőn el kelle hagynia gyermekét, hogy azt egy barátnőjére bizza, nagyon sirt. Kénytelen voltam komoran reá szólni, hogy siettessem, s azután haladéktalanul megindultam vele Sévines felé. A nap közel volt, midőn a szürkület homályánál megláttam a park nagy fáit, a melyeknek lábait a folyam sárga habjai mosták. Szivem elszorult: fáztam. E kocsis, ki dühvel verte a Loiretól megijedt lovait; e nő, ki oldalamon sirt; e kastély, mely annyi fájdalmas jelenetnek leendett szinhelye ... mindez oly szomoritó volt s én reszketék, mint valami büntettes.

Az orvos előttünk érkezett meg, s a gyermek már megszületett. A grófné egy panaszhangot sem hallatott. A gróf alig akarta hinni, hogy már minden megtörtént. Megmutatták neki fiát; meg sem nézte, nem is érinté. Ép oly nyugodtnak látszott, a milyen izgatott voltam én. — Minden jól megy, szólt félre vonva engem. Nagyon jól számitottam e tájt a vizáradásra, s ime, akkora következett be, mely fölülmulja reményeimet. A réten át már a parkba nyomul. Holnap a dajka a gyermekkel ez oldalon fog sétálni. Kell, hogy lássák oda menni, s hogy ne lássák visszajönni. Értesz?

— Hova rejtsem hát?

— Tulajdon lakosztályomba, a hova a folyosón át vezetheted. Az a fő, hogy ne lássák. Majd elvonom a figyelmet. Éjjel egy kocsi fog várni. Te fölülsz arra a gyermekkel s a dajkával; s délre hajtatsz, a nélkül, hogy bárhol megállnál; azonban várj. A menynyire lehet kevéssé akarom tragikussá tenni a dolgot. Hivd ide az orvost.

Az orvos megjelent, s midőn dicsérte a grófné bátorságát s jó kedvét: — Orvos ur, igy szólt a gróf, ne higyjen e jó kedvben. A grófné igen ideges s nagyon szenvedélyes. Igyekezzék rábirni, hogy nyugodjék s ne lássa a gyermeket nehány óra előtt.

Az orvos kötelességének hitte hozzájárulni ez elővigyázatos rendszabályhoz. A grófné nem akart aludni. A gróf biztatta, azt mondván, hogy ez szükséges. Erre látni akarta gyermekét. Oly kedvesen panaszkodott, hogy miért nem hagyják neki magának szoptatni gyermekét, s azután azért, hogy még a daj-

kát sem mutatták meg neki. A gróf kényszeritve látta magát beleszólni a dologba s száraz, parancsoló hangján beszélt neki. O szót fogadott, bezárkozott Juliával, s a kimerültség által legyőzve csakhamar elaludt.

E közben az árviz egyre terjedt; az orvos nem mert utnak indulni. A partmenti parasztok kétségbe voltak esve, s marháikat és butoraikat igyekeztek megmenteni. A kastélyban,noha mi veszélytől sem lehetett tartani s noha már hozzá voltak szoktatva az ily szomoru látványhoz, még is igen szomoruak s izgatottak voltak; az asszonyok féltek vagy jajgattak azon nagy romlás felett, mely előre láthatólag bekövetkezendő volt. Délután egy óra felé a gróf a rétet ment megtekinteni, mely a viz s a föveny hatalmas áradata által már majdnem el volt boritva; egyszersmind azt mondá, hogy már eltüntethetném a dajkát s a gyermeket. Az eső nem esett, sőt egy-egy halvány napsugár is megvilágitá a tájt. A gróf azt akarta, hogy a dajka a rét felé menjen s azon tájon ejtsen el egy kendőt s valami a gyermekhez tartozó tárgyat s azután jöjjön velem s én rejtsem el. Erre lármát kellett volna ütnöm, óvintézkedések történtek volna, hogy a grófné ne tudjon meg semmit. Az ez esemény követte zavarban kellett volna nekem a gyermekkel s a dajkával utnak erednem, a nélkül hogy bárki meglátna, s azon ürügy alatt, hogy keresésükre indulok. A gróf mindent pontosan előre kiszámitott, de engem nagy ijedtség fogott el s megtagadtam a cselekvést.

— Gróf ur, kiálték, látom, hogy ön a leglénye-

gesb dologban ki akar engem játszani; daczára igéreteinek, törvény ellen akar cselekedni. Okvetlenül be kell a gyermeket mutatni a községi hatóságnak, kell, hogy ön magáénak ismerje el; mindez okvetlenül szükséges; különben ön bünvádi keresetnek, vádnak, s fogságnak teszi ki magát.

— Tudom, felelt. S kiteszem magam mindennek! S te ellenszegülsz?

— Ellenszegülök, gróf ur. Semmi törvényellenesség, ez jelszavam. Ugy szólva állásomnál fogva ismervén a törvényt, menthetlen lennék, ha kijátszani engedném.

A gróf valami jelentékeny összegről szólt, mit szerezhetnék, de látva, hogy csak megsért, anélkül, hogy meggyőzne, engedett.

— Tehát a grófné meglátja fiát, szólt! Azt akartam, az ő érdekében, hogy ne legyen ideje hozzá szoknia; de mert te félsz? ...

— Félek megölni a grófnét, kiálték, s ha ki kell mondanom, egyébtől nem félek.

Egy perczre elcsöndesült, s azután különös hangon igy szólt hozzám: — Hozzák ide fiamat!

Engedelmeskedtem e váratlan parancsnak s nem mertem kérdezősködni.

A dajka behozta a fiut.

— Hagyjátok nálam, szólt hozzánk a gróf, s vonuljatok vissza.

A dajka megijedt s ösztönszerüleg kebléhez szoritá a kisdedet.

— Nem értettetek? kérdé hidegen a gróf. Te-

gye a gyermeket ágyamra s csak akkor jöjjön vissza, ha csöngetek.

Eltávoztunk; de én az ajtónál maradtam; fülem az ajtóra, szemem a kulcslyukra illesztém. Én is féltettem e szerencsétlen apró teremtményt. El voltam határozva védni őt, anélkül, hogy gondolatommal magamban is alakot öltetni mertem volna.

S ekkor oly bizarr dolgot láttam, mely kételkedést keltett bennem uram eszének józan volta iránt.

OSZK

XX.

A gyermek az ágyon aludt. A grôf hálószobájában egy kis aranyos s igazgyöngyös kereszt volt, melyet anyjától öröklött; ezt most az apró teremtményre tette:

— Ime, szólt, a rettenetes próba! Gyermek! az ur nevében szólitalak fel, igazat szólj! Ha atyád nevét mondom ki, nyisd föl szemeidet. — S erre nyilt hangon, különös magatartással három szor kiáltá: Flamarande, Flamarande, Flamarande!

A kis teremtmény nem mozdult. Erre a grôf, mintha értette volna, igy szólt hozzá:

— Tehát nem vagy az én fiam? Talán nyilatkozni fogsz atyád nevére s három szor kiáltott: Salcède, Salcède, Salcède!

A véletlen ugy akará, hogy a kicsike kinyissa szemeit, mire a grôf élénken me grázta a csengetyüt.

A dajkát hivtam, ki közel volt, s beküldtem. A grôf átadván neki a gyermeket, igy szólt: — Legyen utrakész!

Engem visszatartott: — Fogass be, mondá: a községházhoz megyünk. A nagy hazugság legyen hát megkoronázva. Reggel lesz a keresztelés s holnap este az elutazás.

A községház két kilometernyire volt a kastélytól. A gróf felültette a kocsiba a dajkát s a gyermeket, s midőn őt is fel akartam segiteni : — A külső ülésre ülök, szólt. Jer oda mellém. — Aztán a kocsishoz fordult: — Add ide a gyeplőt, József; én hajtok. Te ülj be a kocsiba. Ma én leszek a te kocsisod.

— Gróf ur, szólt József, e ló igen féktelen. Nyolcz nap óta nem volt befogva, s ma az ut is rosz.

— Nos épen azért, felelt a gróf könyedén helyére ugorván. Te elfeleded, fiam, hogy mesterségedet tőlem tanultad.

József, lehet, hogy tiszteletből s lehet hogy félelemből, állva maradt a hátulsó ülésen. A ló rémitően zabolátlankodott, s a gróf még ostorozta; szélvész-sebesen rohantunk. Igen meg voltam rémülve. Őrült-e Flamarande ur? Mindnyájunkat a Loireba akar-e temetni magával?

Szerencsére a sévinesi falu azon ut mentén volt a mely egyenes vonalban elvezetett a folyótól; de át kelle mennünk egy kis mellék-ágon, melyet az ár hihetőleg szintén megnövelt. Baj nélkül, de nem ijedség nélkül hatoltunk át rajt. Csak a gróf volt érzéketlen.

Jelen voltam mint tanu a gyermek fölvételén, ki Flamarande Gaston Lajos nevet nyert; midőn ujra felültünk az első ülésre, igy szólt hozzám a gróf: — Soha sem hajtottál még?

— Néha, egy-egy kis kocsit.

— Akkor hajthatsz e kocsin is; fogd a gyeplőt.

Szót fogadtam, de a kis patak átjárásánál visszaakartam adni a gyeplőt.

— Nem, szólt, hajts csak; és közébe csapkodott a lónak, mely egy pillanat alatt átkapta a kocsit e meter-mélységü vizzel telt árkon. Ekkor elvette tőlem a gyeplőt.

— Jól van, szólt, eléggé értesz hozzá; holnap este e kocsi s e ló rendelkezésedre áll. E lovat Zamorenak hivják, már ismerheted. Mindenre képes ez. Egész éjjel hajtod, meg sem állván, mig csak össze nem rogy. Ha elvész is, ne törődjél vele, s válts postalovat, ha ez megrokkant. De meg ne állj, csak utazásod czélpontján.

— S ha a gyermek megbetegszik az utban?

— Meg ne állj.

— S ha meghal?

— Az ily gyermekek nem halnak meg. De igaz; el tudod-e változtatni alakodat? Levágatod-e szakáladat, s teszesz-e fel parókát? Estére menj a hetes számu tárházba, itt a kulcsa. Házasságom előtt szindarabot játsztak itt. Oda vitettem minden hozzátartozót. Ott találandsz kellékeket. Te ügyes vagy s értelmes. A mint hajtani megtanultál, meg kell tanulnod átváltozni is; a mit nem tudunk, rögtönzés által pótoljuk.

Másnap a gyermeket ideiglenesen megkeresztelték. Délben a gróf magához hivatott. Te igen zavart vagy, szólt. Látom hogy itt nem lész segélyemre. Fogasd be hát Zamoret, s hajts montcarreaui majoromba s hajtsd be ott a pénzt, melyre szükségem van. Bezárod az estét, s a helyett, hogy ide vissza-

jönnél, a versoni erdő elején, ott a hol nyolcz nap előtt montcarreaui ügyeimről szóltam neked, várasz reám.

Midőn József átadta nekem Zamoret, látván hogy nagy figyelmet forditok arra, hogy hogyan fogja ő: — Én azt hiszem, mondá, hogy az örökös feletti öröm egy kissé megzavarta a gróf agyvelejét. Önnel hajtatni Zamoret; ez mégis sok! Mit gondol ön! Károly ur?

— Majd utközben gondolkodom róla, felelék. Sohasem gondolkodom, mielőtt engedelmeskedném.

A montcarreaui major igen közel volt s az utak arra nem voltak elromolva. A majoros átadta a pénzt. De én nála maradtam ebéden, hogy estéig az idő elteljék. Kifejezhetlenül izgatott valék; de uralkodtam magamon. Végre elérkezett az éj, mely komor, esős volt. A versoni erdőhöz hajtaték s ott egy órát vártam. Ez időt azzal töltém, hogy Zamoret simogattam, nehogy mindent összezuzzon. A szegény állat meg nem tudta fogni, hogy ily közel a kastélyhoz, miért nem hajtatunk oda s én simogatván szomoruan gondolám: Te nem tudod Zamore, hogy te oda nem térsz vissza soha.

XXI.

Végre tiz óra felé hallám a sötétben a gyermek gyönge sirását, mely egyre közelebb hangzott. A gróf az erdő bozótján át egyenes irányban vezette a dajkát. Szó nélkül beültette a kocsiba, fölült mellém, s ugy egy angol mértföldnyire, a mit megjártunk tiz percz alatt, hajtotta a lovat. Akkor igy szólt hozzám: — Ime az ut, melyen haladnotok kell. Ismerem Zamoret, ő e gyorsasággal fog menni reggeli háromnégy óráig. Akkor Vierzon közelében lesztek. Ott állj meg s olvasd el részletes utasitásaimat, melyek itt vannak; el ne veszitsd azokat.

Egy papircsomagot adott át, leugrott s eltünt.

Zamore bámulatra méltó állat volt. A gróf tizezer frankot adott érte, s azt mondá, nem adja semmi áron. Nem volt féktelen, csak türelmetlen; ha nem ellenkeztek vele, oly rohamos, egyenletes s folytonos futásnak eredt, hogy meg nem ijedt semmitől, nem tért ki semmi elől, s nem mutatott semmi kedvet azon kivül, hogy előre hatoljon. Már ismertem s nem féltem tőle; sőt alig is tartám. Vágtatott, csak vágtatott, tisztán látván a sötétben is, mert a kocsilámpákat szándékosan nem gyujtám meg. A kocsi belsejében a dajka nem is mocz-

czant ; a gyermek aludni látszott. Nekem mi szükségem sem volt az alvásra; lázam volt. Ugy haladtam előre, akár csak álomban. Éles szél korbácsolta arczomat s ez egy kissé magamhoz hozott. Egy rögeszmém volt, melyet ismételgettem, fojtott hangon, de kiejtve minden szótagot, mintha szükségét éreztem volna, hogy valaki mondja mindezt nekem. Ha visszautasitod e küldetést, urad megöli e kisdedet, mert ő, hanem is gyilkos, de őrült; e gyermeket ellopván anyjától, megmented ; menj tehát, ez kötelességed, parancsoló kötelességed ! S ismétlém magamnak mélázó hangon : Parancsoló, parancsoló !

Már elhagytuk Loget, mely ez időtájt Vierzon előtt az utolsó postaállomás volt. Zamore, mely pillanatra sem lassitotta meg rohanását, egyszerre csak megállapodott s le akart feküdni. Leszálltam s orrlyukait megtörlém kendőmmel, melyet egészen elboritott a vér. A vierzoni harangok hangja nem nagy távolból hallatszott. Megnéztem órámat; uram számitásához képest egy órai előnyben voltunk. Pihenni hagyhattam hát egy kevéssé a nemes állatot. E szünetet felhasználtam, hogy megnézzem az irást, melyet uram adott át. El voltam látva egy kis készülékkel is, melylyel világot gyujthattam.

»1-o. Kevés távolban Vierzontól megállapodol öt perczre, hogy átváltoztasd arczodat, mert e városban ismerősre akadhatnál. Ha a lovat el kell valahol helyezned, nevezd magad Le Seuil Jakabnak, és mondd, hogy lovadért tizenöt nap mulva térsz vissza. Ellátását fizesd ki előre. A második §-ról akkor értesülsz, midőn a postalovak be levén fogva, te fölülsz

a kocsiba. Vigyázz, hogy a dajka le ne szálljon, se ne láttassa magát, sem Vierzonban, sem másutt.«

Meghagytam a nizzai nőnek, hogy jól zárkozzék be, s megrántván Zamore zabolájat, megkisértém utnak indulni. A ló vonakodott. Még néhány perczig vártam; akkor lábával kapált, mintegy mutatván, hogy indulni akar. Felültem tehát; a ló véromlása mintha megszünt volna. Ujra belekezdett bámulatos ügetésébe, csak fejét szögzé le; hátrafordulván, a kelő nap fényénél láttam az ut fehérén egyre ömlő vérének nyomát. Igy ért az állomásra, s mire kifogták, összerogyott, hogy ne keljen fel többé. — Lovának vége van, kiálták hozzám.

Nem tudom leirni a benyomást, melyet ez előrelátott esemény gyakorolt reám, s a fájdalmas érzést, melyet kiálltam, midőn mondták: — Szép állat! minő szerencsétlenség!

Tiz percz mulva, nem engedvén időt a kérdezősködésre s nem mondván semminő nevet, a kocsiban ültem, mely a bourgesi uton robogott tovább. A gyermekre néztem, ki nyugodtan aludt. Nem feleltem a dajkának, ki beszélt hozzám, de a kit nem értek. Megfagyva s összetörve érzém magam, s kértem, hagyjanak alunni egy órág. Elaludtam.

A következő állomáson, betekintvén utasitásaimba, beszerzém élelmünket. A kocsiban volt némi fehérnemü a gyermek számára; nekem meg volt hagyva, hogy lássam el őt is s a dajkát is mindennel, a mi szükséges lesz, de hogy a bevásárlásokat több helyütt s kevés fontoskodást mutatva eszközöljem, nehogy a figyelmet nagyon felköltsem. Meg volt

hagyva, hogy a dajkának időnkint megengedjem a leszállást s azt, hogy ha akar, gyalogolhasson egykevessé; de a lakott helyeken nem volt szabad mutatnia magát. Utunk Bourges-on, Roanne-on. Lyonon stb. át nagy pontossággal s észrevehető gonddal volt előre kijelölve. Ez nem egy őrült munkája volt. Mindent előre látott a gróf, még a kérdéseket is, melyeket hozzánk intézhettek, s melyekre gondoskodott a feleletekről.

XXII.

Midőn már eléggé fölüdültem fáradságomból s izgalmamból, s igy beszélgetésbe eredhettem a dajkával, láttam, hogy e szegény asszony szintugy ki van kelve magából, mint én, s dolgot adott védekeznem szemrehányásai elől. Először alakom átváltoztatása zavarba hozta, s csak akkor ismert föl, midőn álhajamat s szőke szakálamat levetém. »Ön rosz dolgot miveltet velem, mondá. Azt állitá ön, hogy sok pénzt kereshetek, anélkül, hogy bármi roszat tennék; de ön megcsalt engem. Mi elszöktetjük e szegény kicsikét, s anyja, a ki mit sem tud, ezt nem türné. E hölgy oly jó, valóságos angyal, mig férjének oly sátáni tekintete van, mintha istent s embereket egyformán gunyolna. Megijedek, ha rám néz. Nem tudtam neki ellenszegülni, midőn tegnap azt mondá, hogy menjek a rétre. De azért kérdeztem, miért menjek ama tájra, melyről azt mondják, hogy egészen el van öntve. — Miért ? felelt. A miért oly szó, melyet nem szabad hozzám intézni, vagy egyezségünk fel van bontva.

»Megtettem, a mit akart. Végig mentem a töltésen, mely a rétet átszegi; igen csuszós volt, féltem, hogy lebukom. Elértem egy gunyhóig, a mely körül hattyuk voltak, s onnét gyorsan visszafordultam a fa-

sor miatt nem látva senkitől, a mint azt a gróf meghagyta. Ott találtam őt reám várva; lakosztályába vezetett, a hol lámpa égett, mert minden be volt zárva. — Itt elrejtelek, szólt; ne mozdulj innét. Ime egy kerevet, ha aludni akarsz vagy a gyermeket elaltatni. E szekrényben találsz enni valót. — Elment s én hallani hittem, hogy a kastélyban sokat járnak fel s alá, mintha engem keresnének. Este felé a gróf visszajött, s azt mondá, tegyem át a gyermeket azon polyákba, melyek egy más szekrényben voltak. Ezek sokkal kevesbé szép ruhák voltak azoknál, melyeket a gyermek előbb viselt s jegy nem volt rajtuk. Ezután felfogta mindazt, a mi előbb a gyermeken volt s a kandalóban elégette. Meghagyta erre, legyek készen őt követni, ha visszatér, s esti fél tizkor megjelent, levezetett egy lépcsőn, mely egy kis toronyaljban végződött s segitvén, hogy járni tudjak, mert reszkettem s magamon kivül voltam, az erdőbe vitt, a hol ön várt. Mire való mindez? Akarom tudni ?«

— Esküdött nekem, szólék, hogy nem kérdez semmit.

— Akarom tudni, vagy, mihelyt haza értünk, jelentést teszek a polgármesternél. Nem akarok valamely gonosz cselekménybe keveredni.

El kellett mondanom e nőnek az ürügyet, a melyben a gróffal megegyeztünk, de nem akart hinni; megmutattam neki a nyilatkozatot, mit a gróf aláirt. Tudott olvasni s ebben megnyugodott. Gondos volt a gyermek iránt s én legjobb erőm szerint segiték, joggal levén nyugtalan amiatt, hogy egy ujszülöttet négy napi s négy éji szakadatlan utnak tevénk ki. De

a gyermek észre se látszott venni. Nyugodt maradt, mint ki ragaszkodik az élethez, mindegy akárminő föltételek mellett. Utunkat könnyebbé s kevesbé veszedelmessé tevé, mint vártam. A nizzai nő, azon fájdalom miatti aggályán kivül, melyet az igazi anyának okoz, vidám anyai szeretettel teljes volt tápgyermeke iránt s nem panaszkodott semmiért. Nagyon örült viszontláthatni hazája szürkés olajfáit s köves dombjait. Déli lelkesültséggel rajongott előttem. Szerinte, faluja a legszebb hely volt a világon.

A vidék szép is volt, elismerem, de a falu a legiszonyubb szeg-lyuk volt, a mit valaha láttam. Három mértföldnyire feküdt Nizzától, hegységben, nagy havasok lábánál. Igen hideg volt itt; s a hely egy czukorsüveg alaku sziklán épült, a melyről a kilátás igen szép volt; de mert egykor a vörös barátok birtokához tartozott, meg volt erősitve, körülvéve hatalmas falakkal s bomladozó tornyokkal, ugy hogy egyszer belépve oda, nem lehetett egyebet látni mint egy csomó sziklára épitett, komor s sötét utczában végződő vén házat. Egyetlen egy pont sem volt, melyről a tengerre vagy a hegyekre lehetett volna látni; azt lehetett volna mondani, hogy e páratlan földön s ez azur égbolt alatt e váracs egykori alapitói elhatárzák, hogy őket soha se lássa senki, s ők se lássanak semmit, szomoru lakhelyükön kivül. A vár közepén fekvő tér tele volt alacsony s karzatot képező hatalmas boltozatokkal, ugy hogy a körülötte alantabb fekvő lakházak a világitást egyátalán nem az égből kapták. A dajka, a ki itt lakott, hiába akará

velem megértetni hogy ez a Palais-Royal karzataihoz hasonlit.

Elképedve gondolék arra, mit érezne Flamarande grófné, ha látná ama szomoru fogházat, melybe fia belép, elhagyva előbbi gondos s illatos otthonát, ám látva e szikár, barna, ügyes, gyerkőczöket, hallám, hogy zajos játékuk közben hatalmas hangjuk messze cseng a nyomor e különböző viskói közt. — Mily jól élnek, szólék, mennyi kedvvel s hévvel. És erősebbek s egésségesebbek, mint a gondos grófi házban nevelt Flamarande gróf.

OSZK

XXIII.

A dajka nővére előtt ugy léptem föl, mint protestans lelkipásztor, a ki egyedül utazván postakocsiján, egyik posta-állomáson találta — igen kifáradva — ez anyát s gyermekét. Azután mint evangeliomi lelkületü férfiu csupa felebaráti szeretetből fölvettem őket kocsimba. Alakom, beszédem, s külsőm megfelelt annak, a minek mondám magam.

A dajka szegény nővére alig tudta, hogyan fejezze ki irántam érzett hálaját s csodálkozását. Hát még, midőn átjárván a falut, egy alkalmasb s szellősb házat találtam mint az övék, s kifizetvén előre bérét — valóban, nem volt drága — tudattam a két nővérrel, hogy költözzenek oda át még másnap. E tékozlást saját jószántomból s a magam számlájára tevém, mert Flamarande gróf utasitásaiban nem ment annyira, hogy ily bővön gondoskodjam a kis uj szülött jóllétéről. Én ugy véltem kimenteni e szomoru ügyben való bünrészességemet, ha a kis szamüzöttel most is ugy bánok, mintha egykor a Flamarande nevet viselné s föltalálná anyját.

Másnap reggel, vigyázva gondoskodván mindenről s a dajkának oly összeget kézbesitvén, mely-

lyel biztosithatám hallgatását, kocsimba ültem, s utasitásaimnak megfelelőleg Olaszországnak indultam, egy villát bérlendő s fölszerelendő Perugia körül, a szép Trasiméne tó partján. Itt kelle bevárnom uraimat.

Ez volt a vakmerő s bizarr terv befejezése, melyet uram formált, hogy fiát élve eltávolitsa nejétől, s ugy tüntesse fel, hogy az meghalt a sévinesi árvizben. E tervet először valósithatlannak hivém, de a siker messze tulhaladta várakozásomat, mert évek multak el, mielőtt a titkot csak valaki bolygatta volna is.

Három héttel letelepedésem után a perugiai tó partján, egy levelet kaptam, mely uramnak a hét végén való megérkezését jelzé, s mely e szavakkal végződött: gondoskodjál mindenről utasitásaim utolsó pontja értelmében.

Megértettem, hogy a gyermekről van szó, s figyelmesen elolvasám Sévinesből kelt utasitásaim részleteit. Semmit sem volt szabad tudnom a gyermek eltünéséről, mert átalán azt hitték, hogy maj. 16-án két órakor délután vitte el az ár, én pedig már délben eltávoztam; a gróf egy levéllel küldött Marseillebe egy jelentékeny összeg behajtása érdekében, mely neki sok aggályt szerzett. Előbb a montcarreaui majorban voltam, hol szintén pénzt kelle behajtanom. Mert a bérlő várakoztatott, csak este indulhattam utnak, s postakocsira ültem, eladván előbb, a gróf meghagyása szerint, a lovat, melytől meg akart szabadulni. Végre Marseilleban levelet

kaptam a gróftól, melyben azt parancsolá, beszedvén a pénzt, menjek Perugiába. E levél nem bocsátkozván semmi egyéb részletbe, semmit sem volt szabad tudnom a Sévines-beli történtekről s e szerint a lehető legnagyobb rémületet s bámulást kelle tanusitnom Julia előtt, az egyedüli lény előtt, ki minderről szólhatott, mert csak őt magát hozták el Perugiába. Az pedig nem volt valószinü, hogy a grófnénak jusson eszébe kérdést intézni hozzám; azonfelül — teendőimet tudtam s vártam a történendőket biztosan.

Biztosan! igen, kétségtelenül igy; már hozzá szoktam eme képzelhetlen szerepbe, melyet rám kényszeritének; de szivem mégis elfogódott, midőn a kocsiról leszállni láttam az egy hóval előbb oly szép oly boldog nőt. Csak árnya volt önmagának. Noha nem lett szerencsétlenségéhez mérten nagy beteg, mély és folytonos bánat terhe alatt látszott egyre fogyni. Azt gondolám: ime, ez halni jő ide s Flamarande gróf gyülöletesnek tetszett előttem. Mindent meg akarék vallani; de sokkal tovább mentem, sokkal inkább részes voltam mindenben, semhogy ily könyen megtérhettem volna. Várjunk, szóltam. Ha tuléli e válságot, kevesbé fájdalmas lesz reá nézve elfogadni egy bevégzett tényt, mint fiát számüzve tudni, idegen helyeken tengődve képzelni. Semmiesetre sem nyugodnék mindebbe bele, s ki tudja, a gróf, kinek vas fejüségét ismerém, mit nem gondolt volna ki, hogy a gyermek soha föl ne találtassék.

Kiálltam tehát a megpróbáltatást, midőn a grófné, látván, hogy fogadtatásukra sietek, igy szólt

hozzám: Tudja, Károly, mi történt velem? — Nem várta válaszomat s csak arczom tükrözé tetetett bámulásomat. Alig azonban, hogy magamra maradtam Juliával, s alig, hogy felelt első kérdéseimre, a részletekre tért, melyeket már égtem a vágytól hallhatni.

OSZK

XXIV.

— Minő csapás volt! mondá; alig hiszem, hogy a grófné tulélje. Még én is bele betegszem, mert éjjel-nappal látom sirni; — igen, Károly, könnyei nem állnak el soha; kenyerét áztatják azok, ha eszik, vánkosát nedvesitik, ha alszik. A gróf szól hozzá, bátorságra inti; nem felel, még csak szemeit sem törli ki, pedig könnyei már egész barázdákat ástak arczán. Sohasem hittem, hogy egy nő igy sirathat egy alig két napos gyermeket, kit sohasem látott. — Oh minő érzés az anyai érzés! hogy az isten ótalmazzon meg mindörökre tőle.

— Ámen, Julia; de ön nem mondja el, mikép történt a szerencsétlenség.

— Ki tudja azt? Senki. Ama gondatlan dajka, a kit ön hozott s ajánlott . . .

— Nem én; én nem ismertem. A gróf parancsolta, hogy menjek érte Orleansba, a hova már előbb rendelte.

— Lehet. — Senkinek sem mondta, ki ő, s hová való; már ez is nyugtalanitá a grófnét, s mindenki el is bámult rajta, mint a gróf különczségein szokott, ki semmit nem ugy tesz, mint más emberek... Elég, hogy e dajka a rétre ment egész a hattyuk lak-

helyéig, mintha ez érdekelhetett volna egy kis gyermeket, ki még szemeit is alig tudja kinyitni! Bizonyára ő nem látott soha hattyukat s ostoba kíváncsiságnak engedett; elég, hogy soha nem tért onnét vissza. Látták lépteinek nyomait a homokban, hivták keresték mindenfelé, mig végre egy kertész megtalálta nagy kendőjét s a kis gyermek főkötőjét, melyet a töltésen hordott a szél. Mindenfelé futottak; azt hiszem nyolcz nap és nyolcz éjjel nem áltak meg egy perczre sem. A gróf alig volt otthon; mindenfelé járt majd Józseffel, legtöbbször egyedül, lovon vagy gyalog; arcza nyugodt maradt, s száját nem nyitá ki, csak hogy parancsokat adjon. Nem remélt semmit, csak a tetemeket akarta feltalálni; erről is le kelle mondani. Ha valaki a részvét vagy az érdek hangjánszólt hozzá, gorombán felelt: — Ne beszéljen kérem. — A grófné pedig ez alatt elhalmozott bennünket kérdéseivel s gyermekét szivszakgató hangon követelte. Elhitették vele, hogy nem szabad a gyermeket szobájába hozni, mig ő a tejlázat ki nem állta; a grófnak nem volt bátorsága e csalásra s az orvos mondá azt. Végre, midőn már ez nem használt, azt vallák neki, hogy a kicsike beteg, s hogy léget kelle neki változtatnia, mert e partvidék kiöntéseivel veszedelmes volt reá nézve. Ezt is lehetett állitani egy pár napig; de mihelyt fölkelhetett, gyermekéhez akart sietni, s ismét az orvos volt, ki rászánta magát, hogy azt mondja neki, hogy a gyermek mellcsuzban meghalt. Eltitkolták előtte a gyermek dajkájával való eltünésének igen tragikus történetét. Mindig vigyáztunk, nehogy e dologról bármit megtudjon, s nem is

tud semmit, mert alig, hogy az orvos tudatta, hogy a grófné utazhatik, a gróf kimondá, hogy a grófnét s vele engem Olaszországba visz szórakozni, meggyógyulni; de nem fog czélt érni, mert a grófné nem érdeklődik semmi iránt; nem lát semmit, s nem gondol semmire, csak fájdalmára; nem panaszkodik, nem is beszél, megtesz mindent, a mit egésségi szempontból tanácsolnak; nem kérdi: Mire való már nekem az élet? de magában bizonyára ezt gondolja, s akárki meg fogja láthatni, bele is hal.

Daczára Julia jóslatainak s a saját aggályaimnak, a grófné lassan-lassan helyreállt; még szomorusága is kezdett oszladozni. Julia tudatta velem okát. A grófné, vagy három hónap mulva, ismét reményteljes állapotba jutott s anyává lehetni remélt.

A gróf elégültnek látszott. A Sévinesben történtek óta megrenditő jellemszilárdságot tanusitott. Olaszország jót tett neki, egészen meggyógyulni látszott. Sokat vadászott a tó partján, keveset látta — az esti órákon kivül — nejét, de több gyöngédséggel bánt vele, mint az előtt.

Beleegyezett neje azon kivánságába, hogy az gyermekágyát Olaszországban tölthesse. Villájok nem nagyon szép volt; szebbet nem találhattam; de fekvése elragadó, a levegő kitünő volt, és semmi sem emlékeztetett a sévinesi szomoru napokra.

Egy reggel a gróf jókedvben látszott lenni s én koczkáztatám a kérést, hogy engedjen Marseilleba mennem, a hol dolgom van. — Örömmel, szólt; adok egy havi szabad időt, s ez alatt tudakozódhatol ama m á s i k állapotáról is, s megtudod,

nincs-e valami baja. Titkunkat senki sem tudja, a nizzai nőnek ujra szivére kell kötni a hallgatást.

Nem mertem a gróffal tudatni, hogy tervem oda menni személyesen s megnézni a gyermeket. Parancsoló kényszerüséget éreztem, hogy foglalkozzam e szegénynyel; mindennap vele álmodtam, mint oly ember, kinek lelkiismeretét valami gonosz tett nyomja.

OSZK

XXV.

A templomosok egykori erődéhez siettem hát, még mindig a lelki pásztor szerepét játszván, s a gyermeket gyönyörünek, s a két nőt boldognak találtam. Egész vig voltam, midőn Perugiába viszszatérék; azt hittem, ujra jogom van, kiállni a grófné tekintetét.

A házastársak életében némi változást találtam. A gróf igen nagy figyelmet fordított nejére; félt, nehogy unatkozni találjon a trasiménesi magányban, s készült, hogy a telet Nápolyban tölteti vele. Nem tudtam elhallgatni előtte, hogy mily nagy örömmel látom megtorlási rendszerének abban hagyását. — Igen, felelt, a megpróbáltatás idejét megröviditém. Elég könnyel vezeklé le bünét; most vége; e látomány nem volt örvendetes; örököst ad nekem: erre volt szükségem, csak ez a házasság czélja. Most biztos vagyok felőle, mert perczre sem tévesztém szemelől. Gondom lesz rá tehát, hogy ne legyen se komor, se beteg, s szórakoztatni fogom.

A telet Nápolyban tölték, előbb meglátogatván Flórenczet s Rómát. A grófné viselőssége igen szerencsésen telt el. Épen egy évvel az első kis Flamarande születése után, 1842. májusában, megszületett a

második, szép s egészséges, mint az első. A grófné azt kérte, hogy térhessen vissza a perugiai tó mellé; szerette a tájat s a léget itt. A gróf azt az örömet is megadta neki, hogy gyermekét, Flamarande Roger Justiniánt, maga szoptathassa. Uj kincsére ruházta át azt a lángoló szerelmet, melyet az első iránt érzett; egy perczre sem hagyta el s ugy látszott, hogy csak benne él. A gróf pedig nyugodt volt, s azt mondá, hogy czélját érte. A grófné oly visszavonulva élt, s önkénytesen élt igy, oly példás, oly épületes magaviseletet tanusitott, hogy a gróf a multat elfeledé, mint gonosz álmot, s házasságuk oly boldognak látszott, a minőt csak képzelni lehet.

Minthogy Olaszország a gróf, egésségi állapotára is igen jól hatott, elhatárzá, hogy több éven át itt fog tartózkodni. Szeretett volna ugyan Florenczben telepedni le, de a grófné nagyon ragaszkodott Perugiához; itt béreltek tehát egy vén palotát, közel azon csodálatos térhez, melyen annyi müemlék tárja föl pompáját. A gróf a világban élt s legkevesebb féltékenységet sem tanusitott. A nyarat a tó mellett tölték, azon pompás parton, melyen a kis Roger sokkal kedvezőbb csillagzat alatt látta meg a napot, mint Gaston Sévines-ben.

E boldogság három éven át tartott. Senki sem hitte volna, hogy e szerencsés viszonyok mögött egy szörnyü dráma rejlik. Salcéde ur meggyógyult s hosszabb utazásra indult. Gastont minden évben láttam; nőlt, szép volt s vidám életet élt a vele egykoru gyerkőczökkel. Boldognak látszott; dajkája imádta, mert kedves és jó volt. E részben nyugodt valék, s néha

azt hittem, hogy a grófnét ily okosnak, s ily erényesnek látva, férje leküzdi saját gyanuját s visszaadja az anyának első szülöttét.

Meg is kisértém reá birni. — Soha, szólt; azt nem teszem soha! Hogyan is gondolhatsz ilyesmit most, mikor van igazi fiam, gyönyörü gyerek, az én husom s vérem, a kinek isten és emberek előtt joga van nevemet viselni s fajomat folytatni? Miért tennék bátyjává, a család fejévé egy problemát, a kétség, a gyalázat, s a fájdalom egy tárgyát? Nem, nem soha! Azt akarom hogy ama bizonytalan fiu törvényes jogaira nézve, azaz azon törvénytelen jogokra nézve, melyeket a törvény reá ruház, teljes tájékozatlanságban éljen. Nem ismervén e jogokat, nem követelheti azokat soha.

— Soha, ez igen nagy szó, gróf ur. Az idő sok előre nem látott eseményt hozhat.

— Ez, folytatá a gróf, bizonyos annyira, menynyire emberi dolog lehet. Csak ki kell egésziteni, mert hárman ismerjük a titkot, s a dajka nem levén már szükséges, fölösleges hogy tudja. A gyermek most három éves, ideje elválasztani ama családtól, melyre ideiglenesen biztam. Elmégy érte s valamely más helyre vezeted, a hol ugy helyezed el, hogy teljes ismeretlen maradjon s parasztnak, munkásnak, szóval a nép fiának neveltessék. Mert érdeklődöl iránta, lehet gondoskodnod arra nézve is, hogy neveltetése erkölcsös legyen, s hogy majd egykor valami szerény vagyonhoz jusson. Lesz gondom az ehez szükséges pénzre, de beszélni többet ne halljak róla, mert az csak ártalmára lesz.

— Tehát, feleltem meglepetve, a gróf ur ismét mint első izben irásba foglalja utasitásomat; ragaszkodni fogok eljárásomban hozzá.

— Nem, Károly, viszonzá leghatározottabb hangján. Semmi utasitás többé. Mindent a magad szakálára teendesz. Te ügyesebb, előbbre látó s gyakorlatibb vagy mint én. Ismered szándékomat s megváltozhatlan akaratomat. Nekem szükségem volt teljesen megbiznom benned. Te megteendesz a gyermekért minden lehetőt a jeleztem határok közt, az az, hogy e Salcéde a népben maradjon, ott nevelkedjék s ott telepedjen meg. Kiméld meg a nyomortól, a ragályoktól, az elsülyedéstől, de ne kiméld a munkától! Ne kényeztesd el, mert igy tolvaj leend; én tőlem többre nem számolhat, csak arra, a mi mellőzhetlen szükséges. Menj barátom, szabadits meg tőle örökre, s azután követelj tőlem akkora hálát, a mekkora követelésre lelkiismeretességed feljogosit.

— Semmit gróf ur, semmit sem követelek e szörnyü ügy fejében Mivel sem menthet ön meg a büntetés alól, ha fölfedeznek.

— Tévedsz; fölhatalmazhatlak, hogy mutasd elő a nyilatkozatot, melyet aláirattál velem, s mely igazol engem is, téged is. Szerencsétlenség esetére már eleve fölhatalmazlak arra; de nem érend semmi baj sem, s én biztosan tudom, minden sikerül.

— De azt nem tudhatja.

— Tudom!

XXVI.

Erre nézve is valami olynemü bizonyitékot szerzett-e, mint Gaston születésére nézve, nem tudom. A gróf most nem kétkedett semmiben ; ő babonás volt. Én azonban, ki nem biztam csillagomban — sokkal inkább szegény ördög valék, semhogy csillagom is lehetett volna — igen nyugtalanul utaztam Nizzába, a hol a dajkát a hetivásáron találhatni véltem. Valóban ott is találtam s meghagytam neki, hogy harmad nap utazzék Párisba, a hova én rögtön mentem; utasitásaival ellátva föltaláltam a Saint-Germain-en fiát, s elvittem a postaállomásra, a melyhez neki a meghatározott időben Gastonnal meg kelle érkeznie. Itt azután, a megállapodás szerint, kicseréltük a két gyermeket. Átadtam a nizzai nőnek a huszezer frankot, hogy a mint szándéka volt, Páris környékén telepedhessék le. Gastont kézen fogtam, s anélkül, hogy a dajka, kit elfogulttá tett a gyermeke visszanyerése fölötti öröm, s a tápgyermektől való elválás fájdalma, bármit is szólhatott volna neki, beültem vele egy bérkocsiba.

Nagy gondot forditottam rá, hogy két napig mulattassam, szórakoztassam; kipihentessem egy a

külvárosok valamelyikében bérlett ideiglenes lakáson, azután pedig postakocsira ültem s Flamarandéba indultam.

Mert szabad kezem volt, elkészitém tervemet. Ragaszkodtam e fiuhoz, sulyt helyeztem rá, hogy boldog legyen; a világ minden kincséért sem biztam volna olyanokra, kik pusztán pénzért tartják. Soha nem láttam még ragaszkodóbb s becsületesebb családot, mint Michelin-ékét. S azután helyet sem tudtam, mely alkalmasabb lett volna a flamarandei kunyhóknál egy titok eltemetésére. Egy hegyi zug volt ez, civilizált emberekre nézve megközelithetlen. Montesparre asszony Salcéde elutazása után, fájdalma s emlékeinél fogva, elidegenedett Montesparretól. Nem ment oda s arra gondolt, hogy eladja. Salcéde ur, ha visszatérendett távol barangolásaiból, aligha volt többé oka bejárni Flamarande környékét; de ha visszatért volna is, s ha Montesparre asszony ismét kastélyában helyezte volna is el, mi koczkázat lett volna ez uram titkára, azon óvintézkedések után, melyeket teendő valék.

Különben az, a mi főleg ez elhatározásra birt, azon remény volt, hogy idők multán a gróf beismeri hibáját s helyrehozza igaztalanságát. Azt akartam, hogy ez esetben Gaston kéznél legyen, s hogy a nekem adott nyilatkozat szövegének megfelelően, a gróf, a nélkül, hogy féltékenységét el kelljen árulnia, igy szólhasson nejéhez: Parasztnak akarám nevelni, hogy testi szervezete ép legyen; előre látván ellenszegülésedet, eltüntettem előled; de nem számüztem az atyai házból, ő az én földemen, az én birtokomon, n á-

l a m volt, oly emberek által nevelve, kik az enyémek. Én nem szüntem meg őrködni felette.

Nagyon szükséges volt, hogy a kiderités esetén is igy szólhason nejéhez s az egész világhoz. Eljárásának igy adott magyarázata is megütközést kellett volna, hogy keltsen, ámbár ugyanez r á n é z v e sokkal kevésbbé tetszett volna különösnek,mint bárki másra nézve. Mindenki különcznek ismerte, sokan bolondnak tartották. Mindenesetben, ha némi gáncs érte volna is, birói kereset tárgya nem lehetendett. Atyai hatalmával élt csak, fia érdekében. Én meg a család fejének engedelmeskedtem; azonfölül bebizonyithattam, hogy minő gonddal s őrszemmel kisérém a gyermeket. Sem a gyermekkitevés, sem a gyermeksikkasztás esete nem forgott fenn. Nem a családi hovatartozás eltagadása sem. Születési okmánya rendben volt. Halálozási okmány sem róla, sem dajkájáról nem állittatott ki, mert haláluknak csak valószinüségét lehetett bebizonyitni.

A gyermek Flamarandeban való elhelyezését leleményes, kitünő gondolatnak tekintém tehát, s utnak indulék, el levén szánva, hogy a gyermeket mint az én fiamat bizom a gróf majorosára.

XXVII.

A dolgok máskép fordultak, mint hittem. Postakocsira minden titkolózás nélkül ültem, csak protestans lelkészi öltönyömet vettem föl, a mely nem annyira álruha volt, mint inkább tisztes, komoly mindenütt — bármi helyzetbe jussak is — használható öltözék; voltaképi álcza csak arczom átváltoztatása volt, melylyel igen ügyesen tettem magam fölismerhetlenné. Bizvást megjelenhettem Flamarandeon a nélkül, hogy a gróf komornyikát s bizalmi emberét fölismerhették volna bennem. A gyermeken a falusi öltönyt hagyám, melyet Nizzában viselt. Most három éves s három hónapos volt a gyermek; mert már a nyári hónapokat éltük. Korához képest igen nagy volt, s könnyen mondhattam négy esztendősnek. Francziául egy szót sem tudott, s csak a hegyvidéki déli tájszólást érté. Nem lehetett tehát félni, hogy a más tájnyelven szóló flamarandeiaknak akármi fölvilágositást tudjon adni maga felől. Mielőtt megértethetné magát bizonyára eltelik annyi idő, hogy nevét is elfeledi, s voltakép még e név sem volt az övé. Én az »Espérance« néven szólitám. Mást nem is ismert.

Nagyon türelmetlenül várva a megérkezést, közeliték Flamarande felé. A kis Esperance nem okozott nehézségeket; soha nyugodtabb a kedvesebb gyermeket nem láttam. Egéssége kitünő volt. Semmi nem fárasztá, semmi nem kábitá el; de emlékező tehetsége s ragaszkodása nagyobb volt, mint szerettem s makacs komorsága bántott. Bizonyára sokat unatkozott, nem értvén senkit, s nem tudván megértetni magát senkivel; velem sem. Ámbár gondolata folytonos tárgyát kitaláltam. Minden negyed órában azt kérte, vigyem vissza mamájához, a ki alatt a nizzai nőt érté. Kézmozdulatokkal iparkodtam megértetni, hogy ahoz megyünk. Belenyugodott; de szép nagy szemeiben az aggály s a félelem oly kifejezése volt, mely szivemet tépé. Nem akarok érzelgősnek látszani, de valamely gyermeknek okozni lelki kint, ezt mindig a természet törvényeit lábbal tapodó ténynek tekintém.

Végre elérkeztünk Aurillac-ba, hol leszálltunk a Clermontból jövő postakocsiról, s a hol két napra bérkocsit fogadtam, ugy számitván, hogy estére Flamarandeba érek, s másnap reggel visszatérhetek. Gastont mellém ültetve tartám, fiam gyanánt kellett mindenki előtt feltünnie.

Jó lovat nem kaphattam. Az, mely bennünket vitt, igen fáradtnak látszott, mire a »La Violette« czimü csárdához értünk, mely az országut fordulatánál, a Flamarandeba vezető ösvénynyel szemben feküdt. A kocsi tulajdonosának nem mondám meg határozottan, hova megyek. Hat, egész nyolcz mértföldnyi utat számiték egy napra. A kilometerek sze-

rinti számitás e vidéken még nem honosult meg, s a mértföld oly határozatlan helymérték volt, mely esetenkint értelmezésre szorult. A mint fuvarosomnak azt mondám, hogy forduljon be a hegyi utra, ellene szólt, azt mondá, hogy többet ment már tiz mértföldnél, s hogy lova nem képes ma meszszebb menni. A »La Violette«-nél, mondá, én is jó ágyat találhatok, olcsón. Visszautasitám, hogy azonban ellenszegülését legyőzzem, megengedtem neki, hogy lovát pihentesse — noha már utközben két óráig etetett, s hogy ő is igyék egy pohár bort. Gaston számára egy csésze tejet hozattam, magam pedig magammal hozott tésztát ettem, s türelemmel fegyverkeztem föl.

A környék szomoru volt, valóságos hegyi sivatag, melyen még csak kunyhókat, s nyájakat sem lehetett látni. Az ut is inkább helyi jelentőségü volt, s alig jártak rajta; a két utóbbi óra alatt csak egyetlen kocsival találkoztunk, abba is öszvér volt fogva.

Az éj közeledett, s a vendéglős utam czélpontja iránt kérdezett. Ép felelni akartam neki, midőn belépni láttam az öszvérest, kinek arca meglepett. — Ah, ime Yvoine! kiáltá a gazda; isten hozott, öregem, ülj le. Hova mégysz erre?

Az Yvoine név felkölté emlékeimet. Ez volt az a hegyi lakos, kit Salcéde ur batyuját vive találtunk akkor, midőn az Flamarandeból gyalog ment erre, s midőn őt én először láttam. Velünk aztán visszafordult ez ember is, s másnap a grófot kisérte a vadászaton. Később is többször hozott hegyi növényeket Salcéde urnak Montesparreba s mindig készült vele uj kirándulásokra, melyeket azonban a marquis, kit

szerelme lekötve tartott, mindig elodázott. Igen jól ismerém én ez Yvoine Ambrust, ki jártas volt a hegyi lakosok minden apró mesterségében. Ugy tetszett, mintha nagy figyelemmel nézne rám, s én igen aggódtam; de némi habozás után ugy látszott, hogy arczom, hangom s modorom teljes átváltoztatása egészen tévutra vezette. Azt mondá, hogy a salersi bucsura megy, eladni három öszvérét s éji szállást kért. Vacsorát hoztak neki. Időnkint rám nézett, de ha én rá tekintek, mintha ezt az illem parancsolná, elforditá fejét.

OSZK

XXVIII.

Noha nem ismert meg, jelenléte bántott egy kissé, s sietni akartam. Látván, hogy kocsisom makacskodik s borravalóval való biztatásomra se szánja el magát, nem akarva magára haragitni a La Violette csaplárosát, ki engem éjre ott tartani remélt, elhatárzám magam, s a fuvarost kiszólitván, kifizettem neki a napját, tudatván vele, hogy nincs többé szükségem reá. Ő a más napi dijat is követelé, mely alatt hazatér. Azt is kifizettem neki s nem szólva távozék, abban a hitben hagyván, hogy Lascellebe megyek, mely közelebb fekvő s egy kevéssé jobban látogatott hely volt.

Midőn eltüntem látköréből, hozzákészültem, hogy Gastont s csekély podgyászomat akadálytalanul vihessem. A gyermek jó sokáig maga jött, de a mint az est beállt, járásközben elaludt, mintha valamely óra megáll. Ölembe vettem. Nehéz volt, mint minden alvó gyermek ; de akkor még ifju s izmos valék, s az éj tiszta s üde volt. Nem nagyon gyorsan mentem s nem is fáradtam el nagyon.

De azért mégis örvendve láttam a tornyot kifehérleni az őt övező fekete hegyek közül. Megálltam, hogy lélekzetet vegyek. Tiz óra lehetett. Még

vagy tiz percznyi utam volt, de ez volt az ösvény legroszabb része. Siettem, mert tudtam, hogy a bérlők korán feküsznek le, hozzá lévén szokva, hogy, mint minden paraszt, napfelkölte előtt talpon legyenek. Lélekzetem elállt s a veriték csepegett rólam, mire a major ajtajához értem; lakattal volt bezárva, hiába akarám kinyitni. Az első álmukból a parasztokat lehetetlen fölébreszteni. S azután majd átalános náluk a felfogás, hogy az éjjeli utazó csak roszat akarhat; hogy minden éji kaland veszedelmes, melybe jobb bele nem keveredni, s hogy az ágyában békén alvó becsületes embernek nem kell fölkelni oly valaki kedvéért, a kit nem ismer, vagy oly dologért, a mit nem tud.

Könnyen átugorhattam volna az ajtót, ha magam vagyok, de nem akarám Gastont e kalanddal rokonszenvtelenné tenni, s a kutyák, melyek már is, mintegy ösztönszerüleg ugattak, könnyen megkeserithették volna bátorságomat.

A szegény kicsike fölébredt s én letettem a földre, a hol sajátos béketürésével várta, tetszend-e a gondviselésnek az ő számára ágyról gondoskodni. Ugy sajnáltam a kis bohót, kinek természete s vérmérséklete oly alkalmas volt e hányattatásra, a melynek kitevém, hogy szeretni kezdém, mintha csak hozzám tartoznék.

Aggodalmaim közepette s látván, hogy egy jó negyedóra alatt senki sem jő kinyitni az ajtót, arra a gondolatra jöttem, hogy megkerülöm az épületeket, valamely más bejárást keresvén; ölembe vettem a gyermeket, s a keritès mentén haladva egy félig nyi-

tott kis ajtót találtam. Kinyitám egészen s egy kis udvarban találtam magam,melyből az istállók nyiltak. A tehénistállóba mentem, s egy szénával félig telt üres jászolt látván, gyorsan ágyat rögtönzék Gastonnak, kit betakartam felöltőmbe s kendőimbe, s igy miatta nyugodt levén, közelebb akartam menni a majorosék füléhez, vagy is az általuk lakott ház ablakán akartam zörgetni.

De előbb két nagy kutyával gyült meg a bajom, melyek oly rosszul fogadtak, hogy sietve menekültem előlük vissza az istállóba, bezárván orruk elől az ajtót. Itt leheveredtem a friss füre s aludtam vagy két óráig, azon gondolattal bajlódva: hátha észrevesznek s tolvajnak néznek. Fölébredtemkor a hajnal még nem pirkadt s ujra elaludni nem tudtam. Nem voltam oly helyzetben, midőn a lélek nyugodt lehet, bár lelkiismeretem, melyet jó okokkal nyugtatgaték, mit sem vetett szememre. Az álom azonban, midőn csak a képzelődések hatottak rám, kinos s különös látományok alakjában elkárhoztatta magamviseletét. Inkább tulizgatott, mint fáradt voltam, s lelkem a szerep fölött tünődött, melyet játszandó, s a mesén, melyet előadandó valék.

Egy lényeges pont felől még nem voltam tisztában. Megismertessem-e magamat mint Flamarande gróf megbizottja,vagy alakban-arczban elváltoztatva, idegenkép lépjek-e föl? Az esetre, ha Gastont soha nem fogadja vissza a gróf, titka egy részének ugyszólva elárulása lett volna a házában született gyermek atyjának adnom ki magam; de azt téve föl,hogy elismeri fiának, inkább tetszhetett volna valószinü-

nek addig való gondoskodása hü szolgájának gyermeke iránt.

Egyszerre egy szerencsétlen eszme, melyet azonban a mellette szóló okoknál fogva a legjobbnak hittem, véget vetett határozatlanságomnak. A véletlen egy előreláthatlan helyzetbe sodort; ne vegyem-e hasznát? Senki sem tudta ott létemet; a gyermekre nézve minden veszély nélkül találtathattam meg Michelin által, ki nap költekor bizonyára az istálóba volt jövendő. Még éj volt; a mint megérkezhettem s bejöhettem a nélkül, hogy bárkivel találkozzam, ugy el is távozhattam, átmehettem a montesparrei utra, melyet ismerek, a nélkül, hogy itt jártomnak bármi nyomát hagynám a gyermeken kivül, ki nem ismeré nevem, s nem tudott fölvilágositást adni sem magára' sem reám nézve.

NÉP KÖR PECSÉTJE 1870

XXIX.

Csak attól féltem, hogy Michelinék nem akarnak tiszta felebaráti szeretetből s a nélkül bajlódni Gastonnal, hogy valaha költségeik megtérítését reméljék. Attól is féltem, hogy a szülőket kutatni fogják. Irnom veszedelmesnek tetszett s irószer nem is volt velem semminő, s éjjel is volt. Arra határzám el magam, hogy egy ezer frankos bankjegyet tüzök Gaston kalapja mellé, későbbre tartván fönn, hogy további fenntartásáról gondoskodjam. Azután hozzámentem, gyöngéden megöleltem, anélkül, hogy fölébresztettem volna.

Három óra mulva már a montesparrei határon voltam. Egy szembejövő kis póstakocsira ültem, mely elvitt egy nem messze fekvő kis városig. Ott kipihentem magam, s nem sok idő mulva egy másik póstakocsin utbán voltam Páris felé. Párisból irtam Michelinnek, hogy a gróf parancsából nemsokára hozzájuk megyek, hogy szabályozzam a bérletet s intézkedjem a szükséges javitások iránt. Ugyanakkor irtam neki egészen más irással egy más levelet is, melyet más postahivatalnál adtam föl, s mely a következőleg hangzott: »A gyermek, a kit a jászolban találtak, nem nyomorban született. Neveljék mint

saját gyermeküket s ne tegyenek lépést arra, hogy fölfedezzék szüleit; azok ugy is őrködnek felette, s ha önök okosak lesznek, ha nem tanusitottak s nem tanusitanak haszontalan kiváncsiságot, minden évben egész nagykoruságáig kapnak akkora összeget, mekkorát nála találtak. Ez évi összeg fele az önöké leend a gondért, melyet reá forditanak. A második fele föntartása s első neveltetése költségeit fedezze. Csak az szükséges, hogy mindenben ugy részesüljön, mint az önök gyermekei.«

E két levelet feladván, Flamarandeba utaztam. Jobbnak tartottam volna ugyan egyhamar vissza nem térni oda; de el levén határozva, hogy semmit sem tudok a gyermekről, égtem a kiváncsiságtól, vajjon kedves kis Esperanceomat jól fogadják-e s jól ellátják-e.

Michelinéket nagy örömben találtam. Menyük, ki tizennégy nap előtt szült, ép az egyházból tért vissza, hol beavatási szertartását végzé. Ovakodtam kérdezősködni s csak midőn a kis Gastont megjelenni láttam, ünnepi ruhában, mint a többieket, kalapja mellett virágokkal s szalaggal, csak akkor kérdém, vajjon ő is a családhoz tartozik-e. — A mi gyermekünk ő, felelt az ifjabb Michelin, a jó isten mintegy csoda által adta őt nekünk; de ez oly történet, melyet nem minden emberre bizok, melyet azonban önnek szintugy elmondok, mint elmondanék a grófnak ha az igazat akarná tudni. Akarom is hogy tudja, hányadán van-e dolog, mert ha roszalná, hogy magunknál tartjuk-e fiut, ugy lépéseket tennénk szülei fölkeresésére.

— Mit érdekelheti az a gróf urat, hogy önök egy gyermekkel többet vagy kevesebbet nevelnek-e? önök urai családjuknak, s a gróf nem avatkozik ügyeikbe. Az sem bizonyos, eljő-e ide valaha. Ha nem akarják, hogy tudjon róla, nem fogok neki szólni, s nekem sem kell megmondaniok, ki e gyermek.

— Azt nem is mondom meg, Károly ur, felelt Michelin, mert magam sem tudom, s a gyermeket nem ismerem; de elmondom a történetet. — Jó feleségem órája közeledvén, minden este és reggel kérte a szent szüzet, ajándékozza meg fiuval, mert — azonfölül, hogy leánynyal már bővön meg vagyunk áldva — szerettük volna, hogy egy fiunk is legyen, ki föntartsa »családunk« nevét és rangját; igy hát az asszony ágya fölé a jó Jézus jászolban születésének képét függeszté s minden jót remélt.

Ma tizenöt napja, esti tiz órakor roszul lett s én a hátulsó kapun a bábáért siettem. Egész éjjel vártuk a gyermeket, de mert csak hiába, reggel az istálóba siettem, hogy a marhákat a pásztor elé hajtsam, s ime, találja el, mit leltem a jászolban? egy kis fiut, ugy négy évest, szépet mint a kláris, erőset, mint a vasék, ott fekve, akár egy bárány az almon, s nyugodtan aludván, akár otthon. Meglep, reá nézek, szólok hozzá, fölébred, reám mosolyg s megölel. Oh édes istenem, szólok, hisz csak ez hiányzott, hogy én teljesen boldog legyek. Csak az a baj, hogy valószinüleg itt találom valahol apját vagy anyját, kik fáradt utasok lehettek, s betértek a nyitott ajtón s most valahol a széna közt szintén alusznak. Keresem őket, hivom őket, járok ki, be, de nem találom őket. Visz-

szatérek a gyermekhez, szólok hozzá, ő nem felel. Talán süket-néma, gondolom. Még egyszer rá nézek, s im kalapja mellett ezer frankos bankjegyet találok. Oh hisz ez nem szegény gyerek! De ki az ördög vethet ki ily szép fiut? Ölembe fogom, s beviszem a házba. Ép akkorra érek oda, midőn Zsuzsim ismét egy kis leánynyal ajándékoz meg. — Minden jól van, mondok, itt van férj kis leányodnak. Te fiut kértél a jó istentől, ő egy kis Jézuskát küldött jászolomba. Ha keresik rajtunk, im itt a pénz, mit vissza kell adni. Csak őt magát hagyják nekünk! Az isten adta, legyen meg az ő szent akaratja.

XXX.

Nagy meglepetést szinlelék, s ezer kérdést tettem, hogy lássam, mit felel Michelin. — Ha tudnék még valamit, mondá, a titok pecsétje alatt elbeszélném, mert ön derék ember s uram képviselője; de nincs mit elmondanom, mert csak nem is gyanitok semmit; senki sem is sejt semmit. Nem láttak erre idegent több mint két hó óta. Először arra gondoltam, hogy messzebb is kérdezősködöm, hogy nem láttak-e a la violettei vagy a montesparrei uton haladni valakit egy három-négy éves fiuval; de hogy az igazat megvalljam, nem igen ohajték valami nagyon értesülést nyerni. Ha föltaláltam volna a szülőket, azok visszakövetelték volna a kicsikét, s nekem érdek és kedv parancsolá, hogy magamnál tartsam. S azután meg is hagyták, hogy ne legyek nagyon kiváncsi, mert vagy négy napja egy levelet kaptam, melyet felolvasok önnek.

Ekkor Michelin megmutatta a levelet, melyet én irék hozzá, s én alapjában ismerni akarván szándokait, kérdém, hogy e kikötött összeg elégnek látszik-e előtte egy ily néma gyermek neveltetéseért. — Először is, felelt, a gyermek sem nem néma, sem nem süket, csak a mienktől eltérő kiejtést beszél, de már

is kezdi megtanulni szavainkat, mert eszes. — Igaz, hogy még szomoru, időnként sir s mamája után kivánkozik. Van tehát anyja, s a mint az adott s igért pénzből látjuk, az nem is taszitotta el. Teljesen érdekünkben áll hát boldoggá tenni s nálunk tartani, mert ily vidéken, hol a megélésre oly kevés kell, az igért évdij igen nagy összeg nekünk is, neki is.

— Ha megtartják szavukat! Nem fél, hogy ez az ezer frank az utolsó pénz talál lenni?

— Legyen a hogy az isten akarja, Károly ur. Ha a pénz nem érkezik meg, elkövetünk minden lehetőt, hogy a szülőket s gyámokat feltaláljuk, mert ez kötelességünk; de ha nem találjuk meg, ugy is jó. Apáról fiura oly emberek vagyunk mi, a kiket soha nem vádolhattak semmivel. — Magunknál tartjuk a fiut, fölneveljük mintha a miénk volna, s ha megjön az ideje s ember válik belőle, letelepitjük ugy, a hogy az isten tudnunk engedi.

Michelin nem kérkedett, ő rendkivüli jó indulatu, derék, igazságos ember volt. Nem is volt egészen paraszt; atyja részesitette némi nevelésben s tudott olvasni, irni, s meglehetősen számolni. Voltak némi földirati s történti ismeretei, s becsületességét ismerém. Szerette a pénzt, de csak a jóuton szerzett pénzt. Biztos valék hogy a dolgot lelkiismeretesen teljesitendi. Neje derék, kedves nő volt, s mi jobbat sem kivánhaték kis Gastonomnak.

Kérdeztem, hogy mi a neve. — Ő nem tudta megmondani, felelt, mert nem érti kérdéseinket. Azt a nevet, a mely eszünkbe jutott, adtuk hát neki.

— Minő nevet?

— Az Espérance nevet s talán igy hivták előbb is, mert rögtön megérté.

A meglepetés egy perczre erőt vett rajtam. Nem csak a puszta véletlen volt az, mely kétszer egymásután igy keresztelé el ez atyja által eltaszitott gyermeket. Mások gondja vagy szánalma természetszerüen igérte neki mindazon jóllét visszatérülését, melytől megfosztatott. Nem féltem, hogy a gyermek fölismer, mert csak álczázva látott. Szóltam hát hozzá, de ő oly mereven nézett rám, hogy aggódni kezdék; azután térdemre ült, s mint a Páristól Flamarandeig tartott uton, játszani kezdett órám lánczával. Egy rendőrügynök előtt ez nagy bizonyiték lett volna, a körülöttem álló parasztok azonban nem nagyon törték eszüket felette, s akár egész nap játszhattam volna a gyermekekkel, mert a kis Michelinlányok is odajöttek s ismétlő órám e nap komoly veszedelemben forgott.

Az ifjabb Michelin igen ragaszkodott hozzám. Föl is kért valamire, a mit nem véltem visszautasithatni. Legkisebb leánya még nem volt megkeresztelve. Egy vén beteg rokonukra számitottak, ki azonban meghalt, s most hát engem kértek fel, legyek a gyermek keresztatyja. A keresztelés másnap volt. A keresztanya mellettem a kis leánynak legidősb nővére, egy hat évre fölvergődött igen fontos kis személy volt. Tiszteletemre keresztlányomat Karolinának nevezték el.

XXXI.

A szertartást követő ebéden vendég érkezett, ki egy kicsit megzavart. Yvoine vagy Ambrus volt ez — mert mind a két néven nevezték — ki a használhatatlan marha megvásárlására jött, hogy szokása s életmódja szerint üzérkedjék vele. Noha csempész volt, viszonylagosan igen becsületes embernek tarták. A majorban szerették, s barátságosan fogadták. Ki kellett állnom kérdő tekintetét, mely különösen kinzónak tetszett, a mely pedig tán csak látása fogyatkozása folytán tünt fel különösnek; e fogyatkozás daczára azonban még vadászott s a legkisebb bötüs könyveket olvasá. Minden zavar nélkül fordultam hozzá, s kérdezém, mit tud egykori pártfogójáról, Salcede urról.

— Semmit, uram; felelt. Montesparreban tavaly azt mondák, hogy külföldön meghalt; nem tudom igaz-e.

— De csak sajnálja tán. Hisz ol· jól fizetett, s oly gyakran.

Yvoine nem látszott reám hallgatni, s a tehénre gondolt, melyet Michelin akart neki eladni s egész hévvel beszélt a mult vásáron — Salersben — tapasztalt marhaárakról. Én figyelve szemléltem őt, s

látván, hogy semmi más nem érdekli, hogy csak észre sem veszi Esperanceot, a kit pedig ugyancsak fölismerhetett volna, biztosnak érzém magam, s örvendek, hogy ily kevéssé szemes, vagy ily kevéssé kíváncsi emberekkel van dolgom.

Egy aprólékosság megszakitotta a félszemü tehén iránt Michelin s Yvoine közt megindult, s végtelennek igérkező társalgást. A kis lányok egyike beszaladt s egy csirkét hozott, melyet a toronyról leszakadó kődarab két lépésre tőle ütött agyon. Michelin Zsuzsi sajnálkozott egy kissé csirkéje fölött, s aztán hozzám fordulva, panaszkodott a folytonos veszedelem miatt, melynek gyermekei e rom körül ki vannak téve. A kő csak ugy szakad le onnét, szólt, s vannak helyek, hova egyátalán nem merünk menni; de hogyan tartóztassuk vissza a gyermekeket, kik, ha meg van tiltva, csak azért is oda mennek.

Michelin támogatta neje mondását, s kért, beszéljek a gróffal. A torony, igy szólt, elég erős s tovább tart, mint mi mindnyájan. Csak a párkányzat szakadoz róla, s mig csak egy darab is fönmarad belőle, folytonos veszedelem lesz. Nem is kerülne oly sokba, leszedni az egészet s cserép- vagy szalmafödéllel helyettesiteni.

— Bizony nem, mondá Yvoine; én tizenkétszáz frankért magamra vállalnám s azután magtárnak szolgálhatna e nagy épület, melyet most nem használnak semmire, legfőlebb a csirkék megölésére. Ugyan, Károly ur, ön ugy látszik mindent tehet a gróf birtokain, adja nekem az elsőséget, s egyezzék meg velem.

— Hát kend Yvoine kőmüves is?

— Az én, Károly ur, meg ács is, minden vagyok én, s mindenhez értek, hogy kenyeret keressek.

— Nem kaphatok tizenkét száz frank kiadásba a nélkül, hogy tanácsot kérjek a gróftól.

— Én azt hiszem, szólt Michelin, hogy sem a gróf, sem a grófné nem engedik leszedni a párkányzatot.

— De hát mi hasznát veszik? kérdé Michelin.

— Az mindegy, szólt az öreg Michelin, fiamnak azért igaza van; a mai urak nem ugy élnek ugyan mint az előbbiek, de ragaszkodnak régi kastélyaikhoz, s torony párkányzat nélkül nem ér semmit.

— Jól van hát! Szólt Ambrus, ne csináljunk hát tetőt s ne hasznositsuk a tornyot; de állitsuk helyre ugy, hogy ti ne éljetek folytonos veszedelemben. Ötszáz frankért vállalkozom, nem pótolni azt, a mi hiányzik, de megerősbiteni, a mi megvan. Öcsém a kőmüves jobban elkésziti, mint bárki.

Ha Yvoine előtt akármi üzlet lebegett, szivós és heves volt. Okvetlenül szerződni akart velem s kénytelen voltam megigérni, hogy majd beszélek a gróffal.

— Hagyj békét Károly urnak, szólt Michelin. Bolond vagy, ha hiszed, hogy a grófnak kedve lesz akármit is költeni oly romra, melyet egyszer megnézett s többé nem fog látni soha.

— Igy is jó! szól tüzzel Ambrus; legyen hát a grófnak közönyös, hogy benneteket sorba agyonütnek kastélyának romjai, de hát előttetek mégsem lehet az oly közönyös. Hallgasson ide ön, Michelin apó, a csa-

lád feje, ön csak nem akarja sorban kiirtatni egész világát. Engedje meg, hogy életem hátralevő napjain e toronyban lakjam s én helyreállitom, s önöknek egy soujokba se kerül.

— Bolond beszéd, felelt az öreg. Majd te még lakol is valahol, Yvoine!

— Megszoktam az utszélen élni s a csillagos ég alatt aludni. De im öreg vagyok, családom nincs, s koldulni nem akarok. Engedjétek, hogy közeletekben lakjam. Megfizetem a lakást, jó állapotban tartván e tornyot, s élelem fejében annyi vaddal látlak el, a mennyit el nem fogyasztatok soha.

— Ha magam ura lennék, szólt az idősb Michelin nem mondanék nemet; jó vén czimbora vagy, nem lennél terhünkre; de nem tudom, van-e jogom bérbeadni a kastély valamely épületét.

— Majd megmondja Károly ur, felelt Yvoine mester.

— Önnek teljesen jogában áll, szólék Michelinhez, albérletbe adni az ön használatára nem szükséges épületeket, kivált pedig ily derék embernek, minő Yvoine mester.

XXXII.

— Köszönöm, Károly ur, szólt a csempész azon félig barátságos, félig gunyos tekintettel, melyet a reám tett benyomás szerint majd igy, majd ugy magyaráztam.

Most ugy tetszett nekem, hogy hangja s tekintete azt fejezte ki »hála fejében.«

E perczben a kis Esperance, üzve a többi gyermekek által, kik nagy zajjal játszadoztak körülünk, Yvoine lábainál elesett. — Nini! szólt ez fölemelvén s fölvevén, te vagy az kis utas? Ismerlek már. Láttalak a »la Violette«-nél!

— Kend ismeri e gyermeket? kérdém. Akkor hát többet tud, mint itt mindnyájan. Senki sem tudta nekem megmondani, ki e gyermek s honnan került ide.

— Majd megmondom én, felelt Yvoine lassu hangon, de csak önnek magának, mert Michelinék nem szeretik, ha erről beszélnek, biztos lehet a felől, hogy soha sem fognak e gyermek nyomai után járni.

— Tehát ez valami családi titkuk?

— Dehogy. Nem is tudják, honnét szakadt e gyermek; de fogadok, hogy jól meg vannak fizetve ápolásaért, mert gondját viselik s nem engedik a hegyek közt bolyongni. Félnek,nehogy elloppj tőlük s mások vegyék hasznát.

Arczom közönyös volt, de szivem hevesen dobogott. S ön azt állitja, hogy ismeri? szólék, tele töltve Yvoine poharát.

Kiitta egy hörpentésre, mint oly ember, ki nem fél, hogy többet beszél mint akar, s azután szó nélkül figyelmesen tekintett Gastonra, előbb fölemelvén fejét; azután megölelte, e kis alakot sürü szürke szakálához szoritván, mely bozontos volt, akár egy dühös vadkan háta. — Csinos gyerek ugy-e? bár szólt felém fordulva félig jóakaró, félig malicziózus arczával.

— Igen csinos, feleltem, s ön ismeri?

— Én ismerem, ép oly jól, mint a hogy ön ismeri.

— Én? én nem ismerem.

— Nem? Ugy hát nézzen rá, majd megismeri. Mindenekelőtt e kezek s e kis lábak, ezek nem a mi közönséges fajunkból valók; ez a déli faj sajátja s e nyakat s e füleket déli nap barnitá. A mi napunk is süt ugyan, ha hozzá fog, de nem süt soká, felhőkbe borul. És aztán nézze e kicsike szemeit! Ezek nem paraszt szemek, ezek nem ijednek meg semmitől, s kora feletti gondolkozás kifejezése ül bennök. Ez valamely igen kifogástalan urnak a fia, kit én első pillanatra önnek néztem, Károly ur!

— Nekem nézte, Yvoine?

— Önnek. S ha kérdi, nem tudnám megmondani miért. Nem hasonlitott jobban önhöz, mint akár a me ɔre én hasonlitok, s mégis őt látván önre gondolék, holott nem is ugy beszélt mint ön, s nem is az ön korabeli volt.

— Hogy volt hát öltözve e »kifogástalan« ur?

— Oh uram, ezt már nem mondom el. Michelin nekem barátom s következőleg titka az én titkom is.

— De tudja, hogy honnan jött?

— Aurillacból; s ez mindaz, a mit tudok, vagy is a mit tudhatnék, ha akarnék.

— Valóban? kend nagyon ügyes ember.

— Nem ügyesb mint ön; csakhogy mint valamely vén utszéli kő, látva sok mindenfélét, kezdek is egyetmást megérteni.

— Kend utazott is, mert ismeri a déli napot?

— Katona voltam, Afrikában táboroztam. Hazatérve közel s távol harminczhat mesterséget üztem.

— Tán kend érti is azt a szójárást vagy nyelvet, melyen e gyermek beszél. Próbáljon vele szólni.

— Már próbáltam, de semmit sem értettem; de ha érteném is, nem mondanék el semmit.

— Mért nem, Yvoine?

— Csak azért, mert nem vagyok gaz ember; de az este közelg s Michelin vár, hogy megmutassa vak tehenét. Alázatos szolgája Károly ur, a viszontlátásig.

Elment s vállán elvitte Esperanceot is, engem komoly aggodalmak közt hagyván. Oly ember ez, ki képes kutatni oly titkot, mint Flamarande uré, s a kinek hallgatását ugy kell megvásárolni, hogy valamely koholt ürügyet beszél el neki az ember? Ez még is nagy koczkáztatás lett volna egy parasztal szemben, ki tán sokkal inkább tréfás, mint rosz akaratu volt.

XXXIII.

Elutaztam anélkül, hogy ujra láttam volna s ismét Párisba mentem, a hol a gróf parancsára, ki télre szintén odajövendő volt családostól, be kelle őket várnom s addig a házukon teendő javitásokkal foglalkoznom. Nagyon aggódott, nehogy Olaszországból jövén, lakását hidegnek találja s azért az egész palota fütési rendszerét gyökeresen át kelle alakittatnom. Ez tovább tartott, mintsem óhajtám, s csak kevéssel deczember vége felé irhattam, hogy minden rendben, s elfogadásukra készen áll.

Ugyanakkor vágyván megszolgálni Michelin vendégszeretét s hireket hallani kis Esperanceomról, becsomagoltattam néhány apró ajándékot s Flamarandeba küldém, postán. Legszebb részét ez ajándékoknak kis komámasszonyomnak szántam, de nem feledkeztem el kis keresztlányomról sem, s már türelmetlenül várám a postai értesitést az ajándékok kézhez vételéről, midőn levelet kaptam nem csunya irással, s meglehetős helyesirással, Ambrus tollából. Yvoine a majorban lévén küldeményem átvételekor, őt bizták meg, hogy a család nevében irjon, s azt nekem megköszönje. A családot nagyon elfoglalva tartá az öreg majoros ép akkor történt halála, kit

övéi nagyon szerettek s nagyon sajnáltak. A gyermekek jól érezték magukat, keresztlányom pompás, komámasszonyom virágzó kis lány volt; a kis Esperance pedig már kezdett mosolyogni s francziául gagyogni. »Gyönyörü gyermek ez, irá Yvoine, de szereti is nagyon mindenki. Ugy látszik, már elfeledé hazáját és szüleit, mert nem sir és nem szomorkodik.«

Rögtön rá egy ezüstfödelü pipát küldék Yvoinnak, s irtam neki, megköszönvén levelét. Kértem, hogy koronkint tudósitson keresztlányomról s a családról, nem feledve ki a kis idegent sem. Akaratlanul is baráti lábra helyezkedtem Yvoinneal. Éreztem, hogy vagy segitőm, vagy ellenségem lesz s a nélkül, hogy tudtam volna, mitől kell tartanom, érthetlen de folytonos elfogultsággal gondolék rá.

A gróf ur január 10-én érkezett meg a grófnéval s a kis Rogerval, a kit én tiz hó óta nem láttam, s ki ezalatt csodálatosan szép lett, előttem azonban még sem olyan szép, mint Gaston. E két gyermek semmiben sem hasonlitott egymáshoz. Roger szőke volt s anyja tiszta vonásaival, gyöngéd arczkifejezésével birt. Gaston csak önmagára hasonlitott. Barna volt s arcztypusa ép ugy tartozhatott Flamarande gróféhoz, mint Salcéde marquiséhoz. Vonásai kevésbé voltak szabályosak mint Rogeré, de szemei olyanok voltak, minőket az övéin kivül soha sem láttam.

A gróf megyógyult s viszonyai a Francziaországba való visszatérést parancsolák. Minthogy a grófné sajnálta elhagyni Olaszországot, azt igéré

neki, hogy ott vásárol egy kis birtokot, hogy minél többször elvihesse oda. Nem mintha a grófné idegenkedett volna Páristól s a világtól; de félt, hogy fiának az éghajlatváltoztatás árt. Nem ártott. Mégis azt kéré férjétől, mit az meg is engedett, hogy visszavonulva élhessen s barátait csak esténként otthon kelljen látnia; csak fiával volt boldog s vig; más nem érdekelte. Nem volt benn mi kaczérság sem, szép ruhái s ragyogó ékszerei ritkán látták a világot. Csütörtök délutánonkint fogadott s ekkor a bizalmasb barátokat ott tarták ebédre, vasárnapra meghivásokat tettek, s este a termek nyitva voltak. Az idő többi részét a grófné Rogerval sétálva, vagy vele szobáiban játszva tölté. Ha a fiu aludt, a grófné az első nevelés különböző rendszereit tanulmányozá. A gróf néhány látogatást tett, lovagolt, vagy bezárkozott velem irodájába s olvastatott uj könyveket s a hirlapokat.

Igy, daczára a gróf kitünő anyagi helyzetének s nagy háztartásának, igen csöndes komoly életet éltünk. Sokkal inkább jártas voltam a gróf ügyeiben semhogy ne tudtam volna, hogy házassága előtt sokat fogyasztott tőkéiből, s hogy jövedelmeit csak ugy fedezheti, ha eladja földjei egy részét; kérdés tárgya is volt ez, s én fájdalommal láttam, hogy Sévineshez ragaszkodnak, holott e hely csak fájdalmas emlékeket idézett föl a grófnéban. Midőn a grófot sürgettem, hogy inkább adja el birtokai egy részét, semhogy a kamatokat nagy drágán fizesse, azt mondá, hogy adóssága nem jelentékeny. — Flamarande grófnénak, igy szólt hozzám egyszer, egy kitünő tu-

lajdonsága van; nem ugynevezett nagy világi nő, nincsenek szenvedélyei az ékszerek s a drágaságok iránt. Nem ismerek az ő helyzetebeli nőt, ki kevesebbet költene nála. Midőn elvettem, azt mondák, hogy tönkre fog juttatni, s nagyon csalódtak.

Megragadtam ez alkalmat, hogy dicsérjem Rolande asszonyt s ezt oly élénkséggel tevém, mely meglepte a grófot. — Akármi legyek, Károly, szólt legkomorabb mosolyával, te elveszted fejedet! Te, kit oly nyugodtnak tarték.

Valóban föl voltam indulva. S érzelmeimnek szabad tért engedtem. — Nem, gróf ur, kiálték, nem vagyok már nyugodt; ön megölte nyugalmamat, örökre megzavarta álmomat, óh csak tekintsen ön félelmes szemével rám, ön szivem mélyéig láthat, s nem fog ön ott találni mást, csak keserü fájdalmat, melyet azt hivém nem fogok ismerni soha: egy vétek önmardosó fájdalmát.

— Miért nem mondasz büntényt? felelt gunynyal a gróf.

— Nem mondok büntényt, válaszoltam tüzzel de megmondom az igaz szót: gyávaság volt az! Igen, ön gyávaságot követtetett el velem! Én oly odaadó vagyok ön iránt, hogy ha ön azt rendelte volna, gyilkoljam meg Salcédet, megtettem volna. Bünhödtem volna érte, de nem kell vala pirulnom érte, mint kell pirulnom azért, a mit elkövettem, mert egy nő s egy gyermek ellen küzdtem, a kik közül egyik sem tudott ellenállani. Egy gyermekágyas asszony s egy alig született gyermek: szép ellenfelek, mondhatom. Piru-

lok reá gondolva és soha sem fogom visszanyerni magam iránti becsérzetemet.

Első szavaim hallatára a gróf nagyon elhalványodott. Bizonyára felötlött eszében, ne dobjon-e ki az ablakon; de nem lehet oly könnyen szakitni az egyetlen megbizottal. Tartóztatta hát magát s kedélyesen felelt. — Igen exaltált vagy, szegény Károlyom. Nagy baj, ha az embernek romlott lelkiismerete van, de az is veszedelem, ha nem igyekszik aggályait észszerüleg megnyugtatni.

S azután sok álokoskodással igyekezett bizonyitgatni, hogy én csak egy érdemlett büntetés végrehajtója valék; megmondtam neki, hogy a büntetést igazságtalannak, s nejét a legártatlanabb s legrokonszenvesb áldozatnak tartom.

— Mily nagy hatalom a szépség! kiáltá szenvedélyesen. A legnagyobb jogérzettel s igazságszeretettel fölruházott kedélyeket is meghóditja hatása. Nem vádollak érte, Károly, magam is hódoltam neki, sőt hódolok is, mert megbocsátok.

— Nem, feleltem, ön nem bocsát meg. Boszuja ki van elégitve, ennyi az egész. Ön elrabolta tőle fiát, s mégis azt meri mondani: én megbocsátottam.

— Fiát elfeledte. Van más gyermeke, ki az enyém is; nem lenne igaza, ha bánkodnék. De nem mondtad még meg, hol a másik. Mit tettél vele?

— Ön megtiltotta, hogy szóljak róla; nevét sem akarta hallani. Most akarja tudni, hol van?

— Jobb nem tudnom, ne mondd meg. De egy percznyi gondolkodás után igy szólt: — Még is, kell tudnom.

— Ő önnél van, gróf ur.

— Hogyan, nálam? itt?

— Ő az ön birtokán van, Flamarandeon.

— Minő gondolat! Fel fogják fedezni. Micsoda név alatt van ott?

— Semmi név alatt sem. — S nem tudtam megállni, hogy ne mondjam el némi elég indokolatlan büszkeséggel, hogy a körülmények által segitve mikép fogadtattam fel Gastont Michelinék által, a nélkül, hogy bármit elárultam volna.

Bámulta ügyességemet, nagyon dicsért s némi reményt is támasztott bennem, mert ha nem is helyeselni, de legalább szellemesnek találni látszott okoskodásomat a magyarázat ilyetén módon valószinü voltára, ha az következnék be, hogy a gyermeket visszaadja anyjának; de hiába sürgettem most ennek foganatositására. Meglágyithatlan volt s én nem birtam vele. Nagyon elszomorodtam, s egésségem nagyon megrendült; nem tudtam kiállni a grófné tekintetét, s ha ő egyfelől bejött, én a másik oldalon távoztam; nem mertem reá nézni a kis Roger-re, sem játszani vele, pedig nagyon szerettem; nem tudtam látni e boldog s kényeztetett gyermeket, a nélkül, hogy eszembe ne jusson kis Gastonom, a mint a teheneket őrzi, s mezitláb barangol a sziklákon.

Ha a grófné a kicsikét elvitte Susse-höz vagy Girouxhoz, ott választani hagyván a legszebb játékszerek közül, s midőn visszatért e drága s törékeny csecsebecsékkel, melyekkel a gyermek mulatott egy óráig, hogy azután darabokra zuzza, eszembe jutott Gaston, ki bizonyára az erdő vad almáival s a patak

kavicsaival játszott. Ez által szerencsétlenebb volt-e? Bizonyára nem, sőt tán ellenkezőleg; de az anyai gondoskodás, a minden pillanatra kiterjedő gond, az elalváskor figyelmesen reá szegzett tekintet, az imádat mosolya, ha fölébredt, minden vágyának szeretetteljes kitalálása: ez volt, a miben nem részesült eddig, nem volt részesülendő ezután, s azon vevém észre magam, hogy hangosan beszélek szobámban, majd sirva ismételvén: Ne félj kis szegény gyermekem! esküszöm, én szeretni foglak s őrködöm feletted.

Elérkezvén a tavasz, a gróf kijelenté, hogy eladja Sévinest. Azt hittem, hogy a grófné meg lesz elégedve, mert őt velem a perugiai villába akarta küldeni, mig a föld eladásával foglalkozni fog. A grófné azon óhajt fejezte ki, hogy ne kelljen őt elhagynia, s nem vonakodott, hogy ujra lássa Sévinest.

— Jobb is szeretem igy, felelt a gróf, s nekem, midőn egyedül voltunk, igy szólt: Nem vártam e lemondást, mert tudom, hogy Sévines irtózatos emlékeket kelt benne. Maga a gyöngédség ő; erély nélkül való jellem, s ha a fájdalmak élénkek nála, nem mélyek.

— Gróf urnak sikerült, szólék, eddig titokban tartania előtte a gyermeknek tulajdonitott halál nemét. Nem fél, hogy megtudja, ha most a helyszinére megy?

— Ha meg kell tudnia, inkább tudja meg Sévinesben mint másutt; ezzel a dolognak vége lesz, s legalább nem fogja Rogert örökké mellcsuztól félteni.

A grófné első gondja volt, mihelyt Sévinesben

megtelepedtek — kérni, hogy lemehessen a családi sirboltba, megtekintendő első szülötte sirját. — Nem tudtam, hogy a gróf nem tartá-e szükségesnek ily sir készittetését s igen megzavarodtam, midőn a grófné a kulcsokat tőlem kéré. Szaladtam uramhoz s elmondám neki zavaromat, ki nyugodtan fölkelt s a grófnéhoz ment. Julia elmondta beszélgetésüket.

— Meg kell önnek igérnie — igy szólt elég gyöngéd hangon, — hogy nem látogatja meg a sirt. Az ön egéssége szükséges fiának s azért kerülni kell minden izgalmat, mely azt oly komolyan veszélyeztetheti.

A grófné azt felelte, hogy lesz bátorsága; esküdött rá, de kérése mellett szokatlan állhatatossággal megmaradt. A gróf sok béketüréssel igyekezett lebeszélni; midőn látta, hogy semmire sem megy: — Meg akartam kimélni önt, igy szólt, uj fájdalomtól; de mert ön keresi azt, az egyszer behegedt sebet ujra föl kell tépni; ám én nem vállalkozom rá. Kérdezze meg Juliától, miért nincs az ön fia a családi sirboltban; mert ön kényszerit, fölhatalmazom, hogy elmondja.

XXXIV.

Juliának, egyedül maradván a grófnéval, felelnie kelle kérdéseire s ez mindazon kiméletességgel, melyre képesnek hivé magát, elmondá az urnőnek, hogy a dajka és a gyermek eltüntek, a nélkül, hogy nyomukat föl lehetett volna lelni.

— Hogyan? eltüntek! kiáltá a szegény megcsalt anya, gyermekemet ellopták? ki, miért, hogyan? s Julia karjaiba rogyván: — Mondd meg, kedvesem, kiáltá, hogy nem tudják-e mi lett eltünt gyermekemből? hogy nem él-e még?

Julia később megvallá nekem, hogy urnőjének rémülete annyira megindította, hogy reményt csillogtatott elébe, melyet pedig ő maga nem osztott. — A mi bizonyos, szólt, az csak az, hogy a gyermek nem volt beteg s hogy a születés után harmadnap tünt el. Mindenfelé keresték, de nem tudták föltalálni.

E perczben a gróf lépett be, megtudandó, hogy Julia elvégezte-e a szomoru leleplezést, melylyel meg volt bizva. Nejét könnyek helyett aránylagosan jó kedvünek találta. Olyan volt, mint az őrült; utazni akart, a nélkül, hogy tudta volna hová; azt állitá, hogy nem jól keresték a gyermeket, s hogy ő majd

feltalálja. A gróf türelmetlen volt, Juliának azt mondá, hogy ostobán adta elő a történteket, s azután azt mondá, hogy majd elmondja ő maga. — A dajka a gyermekkel együtt vizbe fult, igy szólt; csak egy fő-kötőt s egy nagykendőt találtak meg utánuk.

A grófné halvány, s meredt lőn, mintha szobor lenne. Egyszerre maga előtt látá kis gyermeke tragikus végét; kézmozdulatot tőn, karját előre nyujtván, mintha ki akarná menteni; de arczczal a padlatra zuhant s élettelenül feküdt ott.

Magához térvén, lázt érzett; majd félre beszélt. Az orvost hivatták, a ki megtudván, hogy mi történt, azt akará, hogy ne nagyon vitassák le az anya képtelen reményeit. A grófné két hétig nagy beteg volt s én akkor sem láttam meggyógyultnak, midőn ujra fölkelt. Nem volt elgyöngülve mint várni lehetett volna; ellenkezőleg oly lázas, oly izgatott lőn, a minőnek nem ismerék soha; tenni akart, el volt határozva s nem lehetett lebeszélni; kis fiát emlegette, kikérdezte róla az egész világot, tudni akará a szerencsétlenség legkisebb részletét. Szemmel láthatólag nem hitte holtnak, noha nem merte kimondani reményeit, félvén, hogy le fogják azokat szidni.

E körülményből láttam, mily kevessé helyettesitheti a legjobban rendezett cselszövény is a valót. A grófné megkérdezett mindenkit, kivel találkozott, a legegyszerübb munkást is, a partmenti halászokat is, a parasztokat is, akár ismerte őket, akár nem. Gyalog vagy kocsin, mindennap ama rejtélyes viz, a Loire partján járt, a melytől hiába követelte vissza gyermekét. Betért minden házba, a legegyszerübb kuny-

hóba is, hogy a részleteket elbeszéltesse. Az idő tájban kevés embert vitt el az ár; de mégis elvitt nehány asszonyt, s nehány gyermeket is. Konstatálhatni vélték mindannyi halálát, föltalálván a tetemeket, de soha sem találták legkevesebb nyomát is annak, kit a grófné keresett.

Akkor a grófné azt kérdé: Lehetőnek hiszitek-e, hogy valamely part ugy eliszapoljon egy nőt s gyermeket, hogy soha ne találják föl. A partmenti parasztok azt felelték, hogy azt nem hiszik, s hogy a Loire oly homokparton foly, melyen a nyár mentén parti virágok jelennek meg. Sem örvény, sem zuhatag nem volt e tájon, s a grófnő a házi népeket, s az orvost, ki mindennap jött a házhoz, kezdte kikérdezni. Akarta tudni, hogy szereztek-e a folyam mentén egész a tengerig információkat; ő maga akarta e kutatást eszközölni, s ha a gróf nem szegül ellene, maga akarta az egész part mentét végig járni.

Igen különös s nagyon előreláthatlan következménye volt mindennek; a környék lakossága, a helyett, hogy a grófnét őrültnek, vagy legalább reménykedését oktalannak tartotta volna; osztani kezdé illusióit s hangosan kezdé beszélni, hogy misem bizonyitja a gyermek halálát, mig a valószinüség a sikkasztás mellett szól. A parasztság szereti a mesét s elég müvelt ember is osztozik babonás hitében. Emlegették, hogy vannak tolvaj dajkák, kik elsikkasztják a gyermeket, a későbbi föltalálás megjutalmazására számitván. A czigányokat is emlegették, sőt emlékezni kezdtek régi legendákra is a rosz szellemekről, kik a folyóból áradások idején kelnek ki s

a gyermekek bölcsőjéig hatolnak, hogy más családok lakába vigyék őket át; igy regényes cseréket valósitván, a melyekkel azonban mindig nagy szerencsétlenség jár.

Felköltetvén a grófné iránti érdeklődés s az ő folytonos reménykedése által a nép képzelődése, sem vége sem hosza nem volt az ilyesminek. Egy vén asszszony azt állitá, hogy látott egy fehér alakot áthatolni a Loire vizén, nyugodtan haladva a habok felett s kezén tartva egy kis gyermeket, mint a hogy a szent Szüzet festik. Először csodának hitte; de most visszaemlékezvén, hasonlatosságot vélt találni e jelenség s a nizzai dajka formája közt. Mások elbeszélték álmaikat, s a grófné, ki szinte birt hajlammal a babonára, egy alvajáróhoz ment fölvilágositást kérni Orleansba.

Ott nagyon rendkivüli dolgok történtek, melyeket elmondtak nekem, s melyek mindjobban fokozták aggályaimat.

Az alvajáró azt mondá a grófnénak, hogy egy három nap óta holt gyermeket lát, ki füvön fekszik, valamely helyen, melyet azonban nem tud megnevezni, s melyet csak legátalánosban ir körül. A grófné nem tudván neki semmi támpontot adni, a delejező kérdezte az alvajárót, hogy a gyermek valóban három nap óta holt-e s nem három évet akart-e mondani; mire a szonnambul azt felelte, hogy nem lát többé semmit, s hogy ma rosz napja van. Valami, a gyermekhez tartozott tárgyat kellene érintenie, mondá a delejező; egy főkötőt, vagy pólyát. A grófné elővevé kebléből a parkban megtalált kis főkötőt, e

szerény emléket, melyet előkerestetett, s melyet azóta mindig magánál viselt. Az alvajáró egyszerre visszanyerni látszott erejét. »Látok, kiáltá. Nem nyelte el a viz. Elvitte egy ember, egy jól öltözött ember. Ah! kocsit látok, s egy más embert, ki fölveszi a gyermeket s aztán gyorsan hajtat, sebesen hajtat; a ló összerogy, meghalt; de a gyermeket messzebb viszik, még messzebb viszik, mindig messzebb, alig látom, nem követhetem, most már semmit sem látok; szenvedek, megfuladok, azt akarom, hogy vagy hagyjanak aludni, vagy ébreszszenek föl.«

Mindebből kevésnek lehetett hasznát venni; de a grófné, bizonylatát ismételhetni remélvén, örömrepesve tért vissza. Vele volt Julia s én tőle tudom mindazt, a mi történt. A grófné mindent pontosan jegyezett, még a lóra vonatkozó esetet is, s több izben kérdé Juliától, vajjon a szerencsétlen éjjel nem tünt-e el egy ló is a kastélyból. Julia, a kit a grófné fakgatott, s ki nem emlékezett, azt mondá, forduljon a grófné hozzám.

— Károly, szólt a grófné, hány ló volt az istálóban az én szerencsétlenségem előtt való nap s hány maradt azután?

Azt feleltem, hogy én semmit sem tudok, mert a katasztrófa napján távol valék.

— Mindegy! felelt, küldje tehát fel Józsefet, ő fogja tudni. — S azután mintegy tünődve szólt: — Ugy emlékezem, hogy volt egy igen szép lovunk, szebb mindannyinál, melynek Zamore volt a neve; azért emlékszem rá, mert féltem tőle. Azt hiszem, hogy nem láttam amaz esemény óta; nincs itt? mi lett belőle?

Lábaimat remegni érzém s nem tudtam felelni.

— Szóljon hát, Károly ur, kiáltá Julia; hisz ön ment utra utolszor Zamore-ral. József eleget zugolódott, hogy nem tért többé vissza.

— Károly! kiáltá szenvedélylyel a grófné, ön nem akarja megmondani, a mit tud. E ló halva rogyott össze, midőn a gyermeket lopták el rajta! Ön elhalványodik! Oh Károly ön mindent tud! — s azután hozzám rohanván, megragadta két kezemet, s anélkül hogy megakadályozhattam volna, lerogyott lábaimhoz: — Károly, ön becsületes ember, önnek jó szive van. Én meg tudom önt becsülni, ön nem szolga, ön családunk barátja; im itt lát ön térdeinél, a mint látna ön az orvos előtt, ha az tudná megmondani az igazat. De ön fogja megmondani; ön jó, ön érzi szenvedésemet, ön szán engem.... Károly, édes jó Károlyom, édes barátom feleljen nekem.

S érzém forró könnyeit kezeimen, melyeket az ő kezei szoritottak.

Érzém, hogy végem van, hogy le vagyok győzve. Ép mindent meg akarék vallani, midőn a gróf váratlan belépett s nejét lábaimnál látva, oly hirtelen düh fogta el, minőben nem láttam soha.

— Mi ez? kiáltá fuldokolva nejéhez; mit keres ön ez inas lábainál?

— Ő nem inas, felelt fölemelkedvén a grófné; ő a mi odaadó megbizottunk. — S aztán elmondá gyorsan a történteket, még mindig követelvén, hogy megtudja Zamore történetét.

Hogy a gróf fen tudja tartani cselszövényeit, hazudnia kellett volna; de bármily ügyes volt is az igazság elrejtésében, büszkeségét nem tudta oda alázni, hogy hazudjék. Azt lehetne mondani, hogy egész ügyessége abban állt, hogy eseményeket valósitott, azoknak hódolni látszott, a nélkül hogy azokat egyszersmind megmagyarázni is tudta volna. Most megrohanva, könnyebbnek tetszett neki elvonulni, mint felelni. Kijelenté nejének, hogy őrültnek tartja, mert a helyett, hogy, mint ő hivé, méltósággal lenne képes viselni fájdalmát, az utszéleken futkos s a járó-kelőket fakgatja, meg a charlatánokat kérdezi ki. Keserün vádolta az alvajárónál tett kisérletért, szemére hányta, hogy elhanyagolja élő gyermekét egy képzelemért s végül tudtára adta, hogy legyen készen másnap Olaszországba utazni.

— Istenem! felelte rémülve a grófné, ön kárhoztat engem, hogy felakarom találni gyermekünket?

— »Gyermekét,« felelt a gróf, gondosan keresték, s soha senki nem fogja feltalálni, nyugodjék bele az isten akaratába. — S ezzel érezve, hogy csak egy szóval több s mindent fölfed neje előtt, visszavonult, megparancsolván, hogy kövessem.

Ugy találtam, hogy rettenetes hangsulylyal mondta a »gyermekét« szót, s hogy arczkifejezése ijesztő keserüséggel ölté föl ismét féltékenysége jellegét. Vajjon észrevette-e azt ő is mint én? S Julia, ki találékony volt, nem kellett-e hogy mindennek mélyére lásson? — Ön elárulta magát, szólék a grófhoz, midőn egyedül voltunk szobájában.

— Mit bánom én ? felelt földhöz csapván gyönyörü sevresi porczellánból készült tintatartóját ; nincs-e már itt az ideje, hogy megértse, hogy nem vagyok vak, s fölhagyjon ez üldözéssel ? vagy nagyon együgyü, vagy nagyon vakmerő ő ! Tudja meg elvégre, hogy birája vagyok, s hogy urának érzem magam.

— Gondoljon rá, gróf ur, hogy azon nap, melyben megtudja az ön gyanuit, nem fog kételkedhetni abban, hogy gyermeke él s fel fogja keresni.

— Majd teszek róla. Holnap utazik Perugiába.

— Ő még beteg. Julia minden éjjel félrebeszélni hallja ; bizonyára láza van.

— Élve vagy halva,holnap utazik s pedig egyedül utazik. Itt tartom Rogert ; nem akarom, hogy ő lássa e tévelygést.

— Gróf ur, ön eléggé meg van boszulva, ön maga mondá ezt. Ne kezdje ujra ! keresse föl a grófnét, mondjon el neki mindent. Bizonyos vagyok ben, hogy ő fogja magát igazolni tudni.

— Károly ! te el akarsz engem árulni ; egész lelkedből a grófné mellett vagy s nem mellettem. El kell válnunk ; küldetésed be van fejezve, jóléted biztositva ; isten áldjon meg !

El kellett volna fogadnom e szakitást, de nem tudtam reá szánni magam. Szerettem a két házastársat, szerettem a két gyermeket. Más érdek már nem kötött a földhöz. Olyan valék, mint a vén szolgák, kik a család tagjául érzik magukat s máshol élni sem tudnak. Visszautasitám a kielégitésemre tett ajánlatot, vissza a vagyont, a szabadságot. Megigértem uram-

nak, hogy engedelmeskedem, s hogy nem lágyulok el.

De kötelességemnek hivém megóvni a grófnét uj fájdalmaktól. Fölkerestem hát s igy szólék hozzá: — A gróf urat igen fölinditá a grófné lelki állapota; fél, nehogy Roger is érezze a visszahatást s azért el van határozva a grófnét holnap fia nélkül inditani utnak. A grófné iránti tiszteletem s odaadásom késztet könyörögni, mondjon le Gaston feltalálásának reményéről, hogy kikerülje a Rogertől való elválasztatás fájdalmát.

XXXV.

A grófné tetőtől talpig remegett, akár a nyárfa a viharban; azután nagy erőt vevén, hogy szólhasson: — Köszönöm, Károly, felelt. Látom irántam való barátságát, s még egyszer köszönöm. Mindent megteszek Roger iránti szeretetből. Mondja meg ezt a grófnak, s kérje, ne öljön meg.

— Asszonyom, válaszolám, jobban tenné, ha maga menne s elmondaná, mit hajlandó tenni.

— Megyek, szólt rögtöni elhatározással. Nem félek többé tőle.

— Menjen haladéktalanul, s ne engedje, hogy a gróf határozatot hozzon, melytől azután nem fog elállni.

S a szegény asszony birája elé sietett. Azt hivém, hogy teljes magyarázatra kerül köztük a dolog; bármily viharos leendett is ez, helyesebbnek tartám, mint ama szótlan elhidegülést, mely mármár uralkodóvá lőn köztük; de a grófné, vagy mert nem értette férjét, vagy mert nagyon is értette, pusztán az igéretre szoritkozott, hogy mit sem tesz ezután, a mi a gróf szándékaival ellenkezik. — E föltétel alatt, felelt a gróf, kinyitván az ajtót s igy lehetővé tevén, hogy halljam társalgásukat, megen-

gedem, hogy magával vigye Rogert. Biztos lehet, hogy engem foglalkoztat az ön boldogsága s egéssége, s hogy ön tulajdon érdekei ellen cselekszik, mikor e részben tetteit s terveit oly térre viszi, hogy én nem helyeselhetem.

A szegény grófné esküdött, hogy nem teszi többé s készült az utra. A gróf engem szemelt ki kisérőül, de én fölmenteni kértem magam. Nem hihettem, hogy a grófné megállja, hogy ne kérdezősködjék s nem érzém magam többé elég erősnek, hogy hallgassak. Nem vallám ugyan meg, mennyire kihozott sodromból a szerencsétlen asszony esdeklő bizalma, de a gróf valószinüleg kitalálta. Engem magánál tartott. József lőn kiszemelve arra, hogy a grófnét kiséri. Sévinesben ugy is minden lovat el kelle adni.

A föld eladása gyorsan ment. A mennyire habozott a gróf, mig reá szánta magát, annyira sietett most, hogy meneküljön a kérdezősködések s gyanakodások elől, melyeknek ki volt téve. A grófné kétségbeesett kutatásai, miután először a parasztok képzelődéseit kelték föl, magasabbra is hatoltak s a legkülönbözőbb magyarázatokat idézték föl a gróf közel s távoli szomszédainál. A kik nem szerették, s ilyen ember bizony sok volt, különcznek tarták, s azt mondák, hogy ha Flamarande grófné őrült, mint a hogy a gróf felakarja tüntetni, mégis az az okosabb kettőjök közt. Ez emberek mindenre képesnek tarták őt. Megegyeztek a gondolatban, hogy ő el tudta sikkasztani a gyermeket anyjától, csak azért, hogy paradox neveltetési rendszerét megkisértse rajta. S igy Gaston halála, melyet előbb egyhangulag vélet-

len szerencsétlenségnek róttak föl, lassankint kétségbevonatott. Julia nagyon beszédes volt kevésbé diskrét emberek iránt is mint én. Urnője vigasztalására keltvén abban reményeket, nem sokára osztani kezdé azokat maga is. Megvallá, hogy a gróftól mindig félt, s makacsul emlegette Zamore eltünését, mely szerinte harminczezer frankos ló volt, s melyről József azt hivé, hogy én eladtam, de melyet senki e vidéken se meg nem vett, se azóta nem látott.

A gróf, untatva e kérdezősködések által, gyorsan végre hajtá az eladást, s az átköltözködést. Első teendője volt ősei sirjainak átszállitása, nem Normandiába, hanem Flamarandeba. Megtörténhetik, hogy eladom Ménouville-t, mondá, midőn határozatát közlé velem; de a kopár flamarandei sziklákat, melyeknek csak reám nézve van értékük, nem adom el soha. Családi reliquiáim ott nyugodt helyen lesznek. Menj Károly, állitsd helyre a kis kápolnát, a torony alján. Utánad küldöm a tetemeket s koporsókat. Te el fogod helyezni őket. Keress nekem egy biztos embert, födött kocsival s erős lovakkal.

Elvállaltam e megbizást, mely a nélkül, hogy örökre elválasztana uramtól, két-három havi szabadságot adott. Szükségem volt reá; igen betegnek érzém magam. A sevinesi tartózkodás gyülöletesnek tetszett előttem. A gróf ott maradandó volt, mig az eladást befejezi s azután a grófné s Roger után kellett mennie, a nyarat velük a Trasiméne tó partján töltendő; Párisban őszszel kelle ismét találkoznunk.

XXXVI.

Siettem Flamarandeba, égvén a vágytól, hogy lássam kis Esperanceomat, s hogy kipihenjem a küzdelmeket, melyek feldulták valómat. A legrettenetesb e küzdelmek közül az volt, hogy Flamarande grófné kérdései s kérelmei lebilincselve tartottak. E gyöngéd anya, kit én kétségbe ejték, s ki a helyett, hogy átkozott volna, kezeim szorongatá s barátjának nevezett, folyton előttem lebegett. Hiába kerültem majd négy éven át tekintetét is; hiába rendeztem dolgaimat örökös mesterkélődéssel ugy, hogy létemet se vegye észre: eljött az idő, midőn éltében valaminek történnie s nekem reá nézve valakivé lennem kelle. Négy év után első kérdése hozzám borzalmat kelte föl bennem, s e jelenet emléke örökös szenvedés volt rám nézve. Arról álmodtam minden éjjel, s szivem megszakadni érzém az övével, melyet oly kegyetlenül téptem össze. Iszonyu aggályok kinoztak. Tán nagy beteg, tán megőrül, tán Rogernak, a kit más szolgákra biztak, szüksége van rám. Miért vonultam ily gyáván vissza, megvonván tőlük odaadásom szolgálatkészségét?

Szabadságommal élvén, lelkem a legsötétebb hangulatban volt. Esperance látása fölélénkitett.

Szépen nőlt, s szépsége minden embert lebilincselt. Meg akartam lepni embereimet, hogy biztositékot szerezzek, vajjon egészséges-e s gondos ápolásban részesül-e. Kedvesnek, s egésségesnek találtam; már majdnem egész jól beszélt franczíául s a vidék tájnyelvén; elfeledé a havasokat, el dajkáját; nem ismert más családot, csak Michelinéket, más hazát, csak Flamarande szikláit, s a vidék lakói ugy tekinték, mint apró medvét, kit a jászolban találtak s aztán báránynak neveltek.

El volt tehát örökre temetve a kétség s a harag egykori gyermeke. A kit a törvény atyjának nevezett, soha sem akará többé látni, nem felfogadni. Anyja nem csókolhatta soha gyönnyörü fekete szemeit, kedves kis öcscse soha sem játszhatott vele. S ez az én dicsőségem, az én ügyességem s odaadásom sikere! Óh, ha azok, kiknek okuk lőn irántam bizalmatlankodni s átkozni, tudják képzelni, mi történt lelkemben ekkor, csak ezért is megajándékoznak barátságukkal, bizalmukkal; de a gonosz tettek önmagukban hordják büntetésüket. Nem lenne elég büntetés az, ha elkövettetvén a bün, helyre is lehetne azt hozni.

Vagy tizenöt nap voltam Flamarandeon, midőn Michelin azzal költött fel, hogy a nevemre czimzett »szállitmány« megérkezett. E szállitmány az érczkoporsók voltak, melyek az öreg Flamarande gróf s érdemes hites társának tetemeit tartalmazták. Ugyanazon kocsi hozta a fekete és fehér márvány sirköveket, melyeket a már megfelelően helyreállitott kápolnában föl kelle állittatnom.

Sietve keltem föl. A kegyelet eme tárgyait már kezdék lerakni a kápolnában. A falu minden embere, igyekezvén kimulatni igaz ragaszkodását Michelin iránt, segitett a tárgyak lerakásánál s átszállításánál. Hatalmas szekér állta el a kápolna bejáratát s négy nagy ló pihent ott, veritéktől habzó nyakát egymásra hajtván. A ház gyermekei, minden ujságra kiváncsian, akadályozák a munkásokat, követvén őket minden mozdulatokban,s kérdezősködésekkel halmozván el, melyekre csak a türelmetlenség felkiáltásaiban nyertek választ. — Eltakarodtok-e innét? Ördög vigye a gyermekeket!

Esperance nem osztá a kiváncsiság e lázát. Mindenben valami komoly lassusággal járt el, s a háznál azt beszélék róla, hogy ujját sem mozditja a nélkül, hogy meg ne kérdezze fejétől, vajjon meg kell-e mozditnia. Szemeim, melyek rendesen őt keresték, reá akadtak. A kápolnában nyugodtan ült a szalmán, mely alatt a nagy atyja csontjait fedő koporsó volt, s mélyen tünődni látszott. — Mire gondolsz? — kérdém tőle, meglepve ez arczkifejezés által, melynek csöndes s beható nyugalma más kor gondolatait s megjegyzéseit látszott elárulni. Azt hivé, hogy azért szólok rá, mert a szalmára ült, s fölkelt azt mondván: — Nem tettem semmi roszat.

Kezemet nyujtám neki, tudtam, hogy nem szereti, ha ölelgetik, s csak időnkint tevé kicsiny kezeit az enyémbe. Nem volt nagyon nyilatkozó kedély, s senkit sem ölelgetett, csak kis keresztleányomat, Karolinát, ki anyja térdein ült.

Midőn minden el volt helyezve, a fuvaros, ki a

sirokat hozta, s a kit megnézni eddig nem is jutott eszembe, hozzám jött s oly hangon, mely engem megremegtetett, igy szólt: — Nos tehát, Károly ur, meg van ön elégedve velem? Nem vesztettem el az uton semmit?

— Hogyan Yvoine Ambrus? Ön az? szóltam fejemet fölvetve.

— Én nyertem el e megbizást Sévinesben a gróftól. Ő nem ismert meg, de én örültem, hogy jó egésségben látom.

— De hogy az ördögbe került ön Sévinesbe?

— Orleansban voltam a szekeres társulatnál mint napszámos alkalmazva. Engem választottak, hogy kisérjem a kocsit, mert épen visszatérőben voltam hazámba.

— Jól van; de hogy került ön oly messze munkát keresni, midőn arról beszélt, hogy fölhágy a kalandokkal s Flamarandeon telepszik meg.

— Azért voltam ott, mert ott van megtelepedve egy testvérem, ki már rég akart látni. De most visszatértem s most megtelepszem itt; el van határozva. Nem vagyok többé fuvaros, nem vadorzó, nem csempész; most már épitőmester vagyok; megigértem, hogy kijavitom a párkányzatot, s én szavamat tartom.

— Kijavitja, Ambrus, de meg is fizetünk érte. Beszéltem a dologról a gróffal, s ő szabadkezet adott. Mihelyt a kápolna teljes jó állapotba lesz hozva, megcsináltatom a torony párkányzatát, s ha akarja, ön dolgozhatik rajta.

— Mint napszámos? Köszönöm, az nem az én

dolgom. Én csak másokat vezetni tudok, s ehez értek, de mert ezzel ön van megbizva, én fölösleges vagyok.

— Ejh! én nem tudok ahoz; ön fogja az egészet intézni, Yvoine, s majd beszélünk a reggelinél még a dologról.

Karon fogtam, s a lakás felé vezetvén, a hol a családdal együtt reggelizendő voltam, kérdém, mi történt Sévinesben.

— Semmi, mit jobban tudnék mint ön, mert megbizásomat másnap kaptam azután, hogy ön eltávozott a kastélyból.

— Igaz, mondám, legalább tizenöt nap kelle önnek az utra. De hát a vidéken, Orleansban, semmi ujság?

— Még mindig a régi szóbeszéd.

— Szóbeszéd? miről?

— Oh ön jól tudja, az elveszett, vagy ellopott vagy vizbe fulladt gyermekről; a mit senki sem tud, s a miről mindenki beszél.

— A . . . sévinesi gyermekről?

— A gróf ur s a grófné gyermekéről; régi dolog, most azonban ujra beszélnek róla. Ön jobban tudja, mint bárki más, mert az időben ott volt.

— Nem, nem voltam ott, a szerencsétlenség napján legalább nem.

— A szerencsétlenség napján... Tehát ön azt hiszi, hogy a gyermeket az ár vitte el?

— És ön Ambrus?

— Én is azt hiszem. Oly időket élünk-e most, hogy egy csecsemőt dajkástul csak ugy el lehet tüntetni? A forradalom előtt, a régi időkben, nem mon-

dom; de most! Ön ismeri a flamarandei kastély legendáját.

— Van e kastélynak legendája?

— Még pedig szép. Elmondom, ha óhajtja.

— Mondja el, kérem.

— Lajos király idején történt.

— Melyik Lajos király idején? Sok volt.

— A történet arról nem szól; de a saint-julieni bucsus azt hallám mondani, hogy tizenkettedik Lajos idején történt. Flamarande grófné egy kis fiut szült, szépet mint a napfény; de férje azt állitá, hogy az Mandaille ur fia, s hogy ezt bebizonyithassa, egy keresztet tett az alvó gyermek mellére, igy szólva: »Mikor atyád nevét mondom, az ur, a megváltó nevében kényszeritlek, nyisd ki szemeidet.« S azután háromszor kiáltá: Flamarande, Flamarande, Flamarande! és a csecsemő nem mozdult; de midőn a gróf háromszor kiáltá: Mandaille, Mandaille, Mandaille!... De beteg ön, Károly ur? ön fehér, mint a fal!

— Gyomor-görcsöm van. Ne törődjék ön vele, Yvoine, s folytassa kérem, történetét. Igen mulattat vele.

— Tehát mikor Flamarande gróf azt hivé, hogy a jó isten, ki annyi férjet kétségben hagy, kedveért csodát tesz, megfogta a kis Gastont.

— Gastonnak hivták?

— Igen, Gastonnak. Ugy látszik e név divatban volt akkor s azt parancsolá szolgáinak, öljék meg; de ezek megszánták a kicsikét s a grófné kölykes kutyájával, mely követte őket, a szomszéd erdők egyiké-

ben hagyták, melyet azóta Gaston erdejének neveznek.

A kutya nem tért többé vissza; elhagyta kölykeit s a gyermeket táplálta, a ki aztán egyszer csak nagygyá és erőssé nőlve, de oly vad ábrázattal jelent meg, hogy mindenkit megfélemlitett. Nem tudott beszélni, nem tudta megmondani, hogy ki ő. Sejtette-e valaki? El akarták üzni. Csak a grófné könnyörült rajta s kenyeret és ruhákat adatott neki. Azt is kieszközölte férjénél, hogy a teheneket őrizhesse, s a káplántól, hogy az tanitsa beszélni s a jó istent megismerni. Később csordás-gazda lőn Flamarandeon, nagyon istenes ember lőn belőle, s mint valamely szent halt meg, a nélkül hogy valaha tudta, nemhogy visszakövetelte volna uraságát.

— Ez az egész? De hát miből tudták, hogy ez erdőben nevelt gyermek Mandaille fia volt?

— Nem volt Mandaille fia. Mikor meghalt s a teritőre akarták tenni, nyakán egy jelvényt találtak, melyet atyja születése napján akasztott nyakára. A grófné sirt, hogy fiát csak halála után ismeri föl, s esküdött férjének, hogy igaztalanságot követett el rajta, mert ő soha nem szerette Mandaille urat. Akkor Flamarande gróf meg akarta ujitani a holton a próbát, melyet az ujszülöttön tőn. Mellére tette a keresztet, s háromszor kiáltá a Mandaille nevet a nélkül, hogy mozdult volna, de midőn igy kiáltott: Flamarande, Flamarande, Flamarande, az első szóra a halott fölnyitá szemeit, a másodikra szemrehányó tekintetet vetett atyjára, a harmadikra a bocsánat mosolyával tekintett felé; aztán bezárta sze-

meit s nem nyitá ki többé. Flamarande gróf keservesen megsiratta, sok misét mondatott érte, eltemettette a kastély kápolnájába, a hol megtalálhatja ön sirkövét ma is, egy karddal, mely nemességének jelképe, s egy bottal, mely pásztor voltát jelzi.

— Láttam a követ. Michelin nem tudta meg magyarázni a bot jelentőségét.

— Michelin a fiatalok közé tartozik, a kik tanultak, s nem hisznek az ily történetekben; de atyja jól ismerte s el is mondta Flamarande grófnak az ön urának. Előttem mondta el, azon nap estéjén, melyen a grófot vadászni vezettem.

— Valóban! igy hát a grófné is hallotta.

— Nem, ő nem volt ott, de Salcéde ur ott volt.

— S milyennek találták a történetet?

— Igen szépnek.

— S ön, Yvoine? hiszi ön?

— Nem tartom lehetetlennek. Valami szegény asszony felfogadta a gyermeket, s Flamarande gróftól való féltében titokban neveltette. Azokban az időkben erősen hitték a csodákat s alig van legenda csoda nélkül. Én soha nem láttam egyet is, de azért nem mondok sem igen-t, sem nem-et, mert sokkal inkább paraszt vagyok, semhogy okoskodhatnám ilyesmi fölött. Jobban van ön Károly ur, s van étvágya?

Asztalhoz ültünk, de hiába igyekeztem enni; nagyon izgatott valék. Yvoine elbeszélése rám nézve leleplezés volt. Bizonyára élénken hatott az elbeszélés a grófra s beékelte magát agyába. A Gaston név, mely épen azon fiunak adatott, kit elakart magától taszitani, nem utalta-e a legenda ismétlésére? Azt

várta-e, hogy Gaston meghaljon, hogy a második bizonylatot foganatositsa?

De hát létezett-e e legenda? nem volt-e az egész a próba egy neme, melynek Yvoine Ambrus engem kitett. Sévines környékéről jött, a hol meghallván a részleteket, oszthatná a Gaston eltünése iránti gyanukat. Mint csempész érdeklődött Zamore iránt, mely az orleansi legendákban valóságos fantasztikus állattá lőn, akár Aymon négy fiának kocsija. Azt beszélték, hogy a grófot, a dajkát s a gyermeket egy éj alatt elvitte Párisba Orleansból, a hol a gróf Gastont a lelenczházba vétette föl.

De hát még mit nem mondtak! Volt-e azonban Yvoinenak akkora képzelő tehetsége, hogy egy, a tényleges viszonyokkal ennyire megegyező legendát gondoljon ki? Tisztába akartam ez iránt jőni. A nap folytán elsétáltam tehát a szomszéd Saint Julien falu papjához, s a beszélgetést e tárgyra vezettem, miközben egyháza régiségeit vizsgálgattam. Beszéde teljesen egyező volt Yvoine Ambruséval. Egy kissé elcsöndesedve tértem vissza, midőn lakhelyemtől nem messze ujabb izgalom várt rám.

XXXVII.

Magas, vállas ember jött velem szemben. Közönséges paraszt volt, a ki kosarat vitt; még csak ruháján sem volt valami feltünő; de azon mérvben, a mint közelebb jött, mindinkább feltünt lépteinek elegancziája által, s Salcéde neve tüz betükkel irva égeté agyvelőm. Az éj már kezdett beköszönteni s igy arczát nem láthattam. Megkettőztettem lépteimet, hogy közelről láthassam, el levén határozva, hogy üdvözlöm őt, hogy igy kényszeritsem levenni formátlan kalapját, mely képét erősen árnyba boritá, azonban egy szikla fordulatán áthatolva, mely egy perczre elfödé előlem a kilátást, senkit sem láttam többé az ösvényen. Eltünt, mint eltünik valamely kisértet, mert az éles szikla egyik oldalán nem volt semminő buvhely, a mit felhasználhatott volna; a másik felén pedig ugyanaz a szikla függélyes meredek volt, s a hegyi patak zuhogott alá róla a mélybe. Nehány perczig megmerevedve állék, gondosan tekintve minden oldalra; nem tudtam megmagyarázni, a mi történt. Borzadva kérdém, nem volt-e mindez hallucináczió játéka. A gróf már ugy is az őrültséghez közel álló idegesség martaléka volt, s én rémülve gondolék rá, hogy e lelki állapot ragályos is lehet.

Vissza fordultam a ház felé, s igen közel találtam Ambrust, ki szintén haza felé haladt, ölében vivén a kis Esperanceot. — Nem mentünk gyorsan, szólt, mert vártunk önre. Miféle vad ugrott föl ön előtt, a mit annyira nézett, s keresett is?

— Azt néztem, felelék, miféle uton mehetett tovább egy ember, a kit láttam jönni, s a kivel önöknek is találkozni kelle.

— Az Simon volt, a saint-julieni molnár. Csak vele találkoztunk.

— Merre hatolhatott át a szoroson, melynél elvesztém szem elül?

— Beszélni kivánt vele?

— Nem, hanem attól féltem, hogy a mélységbe zuhant s hogy csak a patak zuhogása miatt nem hallám jajveszékelését.

— Hogy Simon lezuhanjon, előbb mind a két lábát le kell valakinek vágnia, felelt nevetve Ambrus.

— Tehát ön nem aggódik?

— Én? soha! Engem nem aggaszt semmi s azután a gyermekhez fordult: Mi bajod kis fiam? Menni akarsz? Jól van! ölelj át, akkor aztán leteszlek.

Esperance nem igen kérette magát, hanem átölelte, a mely kedvezésben engem jókedvéből sohasem részeltetett. Ezt föl is emlitém. — Lám, lám! felelt Ambrus, Simont pedig átölelte a nélkül, hogy nagyon kérette volna magát. Ugy látszik, hogy vanak arczok, melyek tetszenek neki s hogy az öné nem tartozik ezek közé.

De hát létezett-e e saint-julieni Simon? Nem

Yvoine rögtönözte-e e nevet, mert neki mindenre csodálatos biztossággal rögtön volt válasza? Vacsoránál a férfiak szép testalkatára forditám a beszédet, megjegyzém, hogy az itteniek mind nagyobbaknak látszanak a középtermetünél. De, szóltam emeltebb hangon, ma egy igen nagy embert láttam. Ki volt ő, Ambrus mester?

— Simon volt, a molnár, felelt szintén fennhangon, s azon biztonsággal Yvoine, melylyel válaszát az előtte szóló utolsó mondatához egész ügyesen füzni tudta.

— Önök látták ma Simont? szólt Michelin. Ő szép, jól kifejlett ember. De ugyan mért nem szólt be hozzánk ha erre ment?

— Sietni kellett haza, felelt Ambrus, egész Mandailleig kelle mennie, hogy behajtson egy összeget, melylyel tartoztak neki.

E napra meg voltam nyugtatva, de a következő napokban, a legcsekélyebb körülmények alkalmából is, ujra nyugtalankodni kezdék. Valóban ugy tetszett nekem, hogy Yvoine Ambrus játszik velem, akár a macska az egérrel s voltak jelek, melyek gyanumat nagy mértékben növelték. Megtelepedett a toronyban, elhelyezvén ott nehány ócska butort, s a munkások dolgát értelmesen s jó kedvvel vezette; de nem mindig volt e munkánál, s ha nem volt ott, senki sem tudta megmondani, hol van, s mit csinál. Igazán szólva kivülem más nem is törődött vele, s ha én kérdtem, hol járt, nevetve felelt: — Ki tudná hol járok, s mit teszek, midőn magam is alig tudom? Ma-

dár vagyok, mely egyik helyről a másikra röpköd; mozog, hogy éljen. Kérdezze a föcskét, hány torony magasságot jár meg a légben. Estére kelve, bizonyosan számát se tudja; s azért megvan a maga czélja. Ő legyeket fogdos s én sem akarok tulságos nagy dolgokat müvelni.

OSZK

XXXVIII.

S igy ez ember minden tréfás válaszának előttem oly értelme volt, mintha ellenem lenne irányozva az, s midőn azt gondolám magamban, hogy mindez neki tán eszében sincs, bolondnak s szerencsétlennek érzém magamat. Napjában huszszor volt kedvem igy szólni hozzá: — Ne játszunk tovább egymás ellen; inkább egyesüljünk, hogy a gyermeket visszaadjuk anyjának. E titok engem nyom, tedd meg a szolgálatot s szabadits meg tőle. — De mindannyiszor visszatartott valami álszégyen. Az önszeretet ösztökélt, hogy forditsam én jóra e dolgot, a mit első pillanatba lehetlennek tartéK; megvallanom e kóbor lénynek, hogy ügyesebb nálam, legyőzhetlen vonakodásom tartóztatott. Igy küzdve gonosz szerepem öntudata s Ambrus diadalmaskodásának félelme ellen, csak magamat emésztém s egyre betegebb levék, ugy hogy csakhamar erős láz fogott el s négy napig kénytelen valék az ágyat őrizni. Michelinék igen szivélyesen ápoltak,de Yvoine gyógyitott meg, bevétetvén velem egy hegyi növényekből készitett gyógyszert. Megittam a nélkül, hogy tudtam volna róla, mert negyvennyolcz órára teljesen elvesztém eszméletét annak, hol s kik közt vagyok.

Mikor magamhoz tértem, a nap még alig kelt föl; körültekinték, s egészen meg voltam lepve, hogy kibontakoztam az álmok azon zürzavarából, melyekkel küzdék, s hogy Ambrust ágyam fejénél látom. Szóltam hozzá; ő mondá, hogy sokat bajlódtam a lázzal; de hogy ő ismeri e bajt s szolgált gyógyszerrel. Tovább is szedtem orvosságát s az igen jól hatott rám, mert nehány nap mulva megszabadultam mindazon bajtól, melyet az előtt éreztem.

— Derék Ambrusom, szólék egy reggel hozzá, oly étvágygyal reggelizvén, mint már hat hónapja nem, nem tudom önnek köszönöm-e éltemet; de egésségemet bizonyára önnek. S azután azt is tudom hogy ugy ápolt, mint ha testvére lennék. Egész éjeken át fen volt s egész napokon át perczre sem távozott el tőlem. Szeretném hálámat valamivel leróni ön iránt; mondja, mi okoz önnek örömet.

— Semmit sem kérek, csak hogy ön jól érezze magát, Károly ur, szólt barátságos tekintettel; nem vagyok szerencsétlen s nincsenek ábrándjaim. De mégis van egy, s ez az, hogy éltem fogytáig itt lakhassam e majorban. Ön tudja, hogy Michelinék családját a magamévá választám. Egynehány soust takaríték is meg, s mert nincsenek gyermekeim, s orleansi testvéremnek sincsenek, szeretnék itt halni meg, s azt a mim van, a kis gyermekek valamelyikének hagyni, az ön keresztlányának, vagy kis komájának, avagy a szép Esperancenak, ha családja elhagyná őt. Szóltam is már erről Michelinnel s nejével, s ők azt mondák, hogy, ha ön beleegyez, szivesen itt tartanak. Most hát önön áll, hogy határozzon ebben

mert ha eddig csak nevetve szóltunk is erről, most egész komolyan kérem, A mult télen először érzém a csuzt s nem szeretnék valamely árokban halni meg. Még egy ideig csak ellóthatnék, futhatnék; de ha majd a hó jön, szeretném, hogy mint minden vén nyulnak, nekem is meglegyen a fekhelyem; mit szól ön hozzá?

Nem lehetett visszautasitnom, sőt örömet is mutattam, hogy kellemes dolgot tehetek Yvoinenak; de e makacs ragaszkodás, hogy Esperance közelében lehessen, sok gondolkodni valót adott. Hiába igyekeztem valamin rajta kapni. El kell ismernem, hogy, ha kileste titkomat, megőrzésében ügyesebb volt nálam. S nem igy kelle-e tennie? Nem volt-e szerepe szép, nagy lelkü szerep, mig az enyim, ösztöneimmel s lelkiismeretemmel ellenkezőleg, a legalább való szerep volt e komédiában?

Még hat hetet tölték Flamarandeon. Nyugodtabbnak s belső küzdelmeim leszámitásával boldogabbnak is érzém magam, mint már hosszu idő óta. E Michelinék valójában derék család voltak, gyermekeik szerettek, s Ambrus egésséges s találékony gondolkozásmódja mulattatott. Jól érzém magam, néha vadásztam; nem kelle Flamarande grófné könynyeit látnom, s férje bizalmaskodása folytán önmardosást érzenem. Végre is magam ura valék s lassanlassan hozzá szoktam a gondolathoz, hogy viseljem az igát, melyet reám háritottak. Aztán azt határzám, hogy irok a grófnénak, értesitendő őt idősb fia éltéről és állapotáról. Irtam egy egész sereg levelet, s azután

elégettem mind, tartózkodván ama félelem miatt, nehogy azok a férj kezébe kerüljenek.

Különben nem is lehetett azt levélben elintézni. Hogy merje az ember megirni ily tiszta s ily fenkölt nőnek, miről van vádolva? S hogyan akadályozzon meg ily szenvedélyes anyát, nehogy valami oktalanságot kövessen el, a mi rá nézve a legszomorubb következményekkel lehet? A gróf már feltalálta, mi lenne ily esetben reá nézve a legkinzóbb büntetés; azzal fenyegetőzött, hogy elválasztja Rogertől, s ő oly ember volt, ki meg is teszi az ilyesmit. Ott kelle hát lennem, elő kelle készitenem e fölvilágositásra a grófnét; nem bizhattam azt senki másra. S mindez nem történhetett meg, csak Olaszországból való visszatérése után. Bele nyugodtam ez erőszakosan halogatott elhatározásba, s élveztem reményben azt a szivemnek s lelkiismeretemnek elengedhetlenül szükséges nyugalmat, mely majd abból ered, s bátorságot meriték, nagy gyöngédséggel foglalkozván Gastonnal.

Szerencsétlenségemre, Gaston nem szeretett, s minden előzékenységemet érzéketlenül fogadta. Nem volt sem vad, sem daczos, de unatkozott arczczal felelt kérdéseimre, s ha véletlenül ajkamat homlokához érintém, kezeit oda kapta.

E tartózkodási ösztönét kevésbé érezték mások. A parasztok nem igen áradozók érzelmeikben, s senki sem igen tört érzelemnyilvánitásai után. Egész más volt mint öcscse Roger, ki teljesen ellenkező természetet tanusitott. Kényeztetett, kedves, szeszélyes volt. Perczig sem volt nyugta. Mindenhez akart nyul-

ni, mindenkihez szólni. Mindent összezuzott, s ha kedve volt, nem igen törődött vele, bánt-e valakit; de azután angyali módon tudott kérlelni, szenvedélylyel tudott kedveskedni, gyöngéd s hóbortos szavakat találván az engesztelésre. Kérelme ellenállhatlan, haragja szörnyü, s kedveskedése imádatra késztő volt. Csupa mozgás levén, mások folytonos izgalmára is tápot adott.

A csöndes és bizalmatlan Gaston igen titokteljes volt. Gyöngédsége megváltozhatatlan volt. Nem vágyakodott sokra, s inkább magában játszott, mint a többi gyermekekkel. Ugy látszott, mintha minden érdekelné s órákat töltött azzal, hogy a hangyák vagy a méhek munkáját bámulja. Hasra feküdt a réten s ugy nézte a füvek apró virágait s társalkodott a tücskökkel. A nagy állatokat nem igen szerette, de nem is félt tőlök, a mint ugy látszott egyátalán soha nem látszott félni semmitől. Jó volt s engedékeny a családbeli kis leányok iránt, de ugy tetszett, hogy csak a legkisebbiket szereti, s soha valami zajos játékban nem vett részt. Ha magára hagyták, s ő mintegy magába vonult, nem kért semmit és ha elfeledtek neki enni adni, készebb volt hegyi áfonyát s erdei málnát enni, semhogy kérni.

Nem csodálkoztak, ily különbözőnek látva őt a többitől. Szomoruságát s lehangoltságát először abból magyarázták, hogy nem tudja magát megértetni, s nagyon számba vették, mily nagy munka az egy beszélni alig kezdő gyermekre, hogy elfeledjen egy nyelvet s megtanuljon egy másikat. Azt mondák: ha teljesen tud majd beszélni, teljesen jó kedvü

lesz, de ez okaik nem győztek meg engem. Mindig azt láttam, hogy erőszakosan tépték ki környezetéből s kárhoztatták, oly életre, mely nem való volt sem ösztöneinek, sem faja irányának. Michelin Zsuzsi gyermekeit, mielőtt születtek, pásztoroknak s sajtkészitőknek szánták; Gastont hintóban hordták s ápolták; Esperance nem tudta ezt, de érzé s anélkül, hogy alakot tudott volna adni gyermeki eszméinek, megütközést, s talán borzalmat érzett, hogy máskép kell neki élnie, mint élt volna nélkülem s Flamarande gróf nélkül! Mikor rám tekintett, lesütém hát szemeimet, s midő visszautasitá kedveskedésemet, igy szólék: — Igazad van, tudod mi illet meg.

Egy hónapi szabad időt kaptam uramtól; két hónapig voltam távol, anélkül, hogy engedelmet kértem volna rá. Féltem ismét közelében lenni, s óhajtám, bár haragudnék, hogy lehető lenne szakitnom vele. Igaz, hogy jót állt atyai tartozásomért s hitelezőim vártak; de elég fiatal voltam még, hogy más alkalmazást találjak, s a gróf jól tudta, hogy sokkal lelkiismeretesebb vagyok hogysem elfeledném tartozásomat kiegyenliteni.

XXXIX.

Szeptember vége felé mentem Párisba, a Cantal-departementből a hideg üzvén el, mely igen éles kezdett lenni. Magammal akartam vinni Ambrust, a kit bizalmatlankodásom daczára vagy épen azért nagyon megszerettem. Előadtam neki, hogy életét menthetem meg, s hogy nem értem, hogyan tud télen a hegyek közt maradni ő, ki a csuztól fél, s ki ápolni akarja magát. — Ön nem ismeri vidékünket, felelt; e magaslatokon csak a szél kellemetlen; ha a havazás beáll, nincs több bajunk a hideggel. A hó bezár bennünket kunyhóinkba s védelmez. Néha elfödi tetőinket is, meternél is vastagabb hólepellel; s akkor fedett utakat ásunk, hogy egyik épülettől a másikig juthassunk, s vannak faluk, melyek ugy élnek, akár a házi tücsök, ha egy kenyérbe vette bele magát. De Flamarandeot soha még egészen nem boritá el a hó, mert a hegycsucs áttöri azt mindennap. De elboritja az istállókat, s azért még a gyermekek is ott alusznak, mert ott melegebb s egészségesb lég van.

— Igy hát, szólék, Esperance e télen a hóban alszik.

— A hó alatt, a mi nem azt teszi, hogy a hóban vagy havon; aztán meg mért félne e kicsike jobban a hidegtől, mint a többiek.

— Nem tudom, de tán nincs hozzá szokva. Ön azt mondá, hogy déli származásu... Ha melegebb vidéken növekedett...

Ambrus oly figyelemmel tekintett rám, hogy elárulva hittem magam s siettem más tárgyra térni.

Párisba Clermonton át mentem. Szemrehányást vártam, mert még utazás közben sem nagyon siettem, de a gróf észre sem látszott venni hanyagságomat, s egyátalán nem tett kérdést időm hovafordítása iránt. Nem érdekelte más, csak elődei maradványainak elhelyezése a helyreállitott kápolnában, s a költségjegyzéket kifizette, anélkül, hogy kérdést tett volna, miért javittattam ki ugyanakkor az előtornyot is. Akartam neki szólni Gastonról. De kezével olykép intett, hogy e tárgyról ne szóljak, s én nem erőszakoltam.

A grófné november első napjaiban érkezett meg. Ő is szabadjára volt bocsátva, mert a sévinesi adás-vevés soká tartván, a gróf sem utána nem mehetett, sem őt Párisba vissza nem hivatta. Nem volt már féltékeny rá, s ugy beszélték, hogy sohasem is volt. A gróf oly jókedvü volt, mint bármikor mindez események előtt. Adósságait kifizette, egésségét helyre állitotta, neje odaadó, fia gyönyörü volt; többre soha nem vágyott.

Roger elkényeztettebb, rakonczátlanabb, s bájolóbb volt, mint bármikor. A grófné is jó szinben

volt, s azt hiszem, még szépült is. Eleget féltem, hogy kétségbeesve, lesoványodva, szomoruan látom őt viszont, a milyen elutazása előtt is volt. Távol ettől, szinte sugárzani látszott. Választott. Gaston elfeledve látszott, Roger kielégité; ő minden volt reá nézve. Ily helyzetben, kérdém, meg kell-e zavarnom egy veszedelmes nyilatkozat által e házi élet ujra visszaszerzett békéjét. Testi s erkölcsi épülésemet azon bátor határozatnak köszönhetém, hogy megvigasztalom e szerencsétlen anyát. Feledékenynek vagy teljesen lemondónak találám. Kényszeritve voltam, hogy bünös maradjak vele szemben, s vétkes lelkiismeretem előtt. És félénkségem iránta egyre növekedett. Flamarandei szép álmaimban azzal áltattam magam, hogy vallomásaim által megszerzem, s megtartom ama barátinak is nevezhető jó akaratot, melyet fájdalmában tanusitott irántam, s melyet elannyira szükségem volt jobban kiérdemelni. Hogy örömét lássam, s elismerését tapasztaljam, azt hiszem, odadtam volna éltemet s daczoltam volna uram dühével s megvetésével; ám miért? hisz ő nem gondolt már Gastonra. Nyugodt volt, szép volt. Nyugodtan nézett rám, s udvarias és hideg leereszkedéssel beszélt hozzám. Szemei nem tekintének többé kérdőleg az enyimekbe, Keze nem nyult többé az enyém felé. Elfeledett mindent, s én nem voltam többé előtte más, csak a gróf komornoka. Még parancsokat sem adott nekem.

Egyszer az előszobában négykézláb talált, a mint a pajkos Rogernak ló gyanánt szolgáltam, a kit nyakamat fogván s átölelvén, oldalaimat hatalmas

sarkantyuzással tisztelte meg. Egyszerre kezébe kapta a gyermeket, mintha félne, hogy bántani találom. — Oh grófné, mondám fölkelve, ön nem tudja menynyire szeretem a gyermekeket.

— Tudom, felelt ő, tudom, hogy önnek jó szive van. De ön nagyon elkényezteti Rogert. Visszaél vele s még rosz lesz.

Ugy tetszett nekem, hogy a perczet a sors készité elő vallomásomra, s már kérni akartam a grófnét, hogy hallgasson meg; de mielőtt egy szót is találhattam volna, hogy kifejezzem szándékomat, ő eltünt, magával vivén fiát s én nem mertem követni.

Egy másik nap, a levélhordó egy levelet adott át a grófné czimzetére s én fölismerém Montesparre asszony irását. El voltam határozva, hogy többé nem szolgálok kém gyanánt, s ép át akartam adni a levelet Juliának, midőn a gróf gyorsan hozzám lépett, kivette a levelet kezemből, s igy szólt: — Kövess. — Mikor szobájába értem: — Olvasd föl, ezt mondá.

Nem akartam, remegtem, közel voltam hozzá, hogy ellenszegülésem kitörjön. Nem látszott észrevenni s feitörte a levelet, azután átadván, igy szólt: olvasd!

Olvastam:

Montesparre jan. 2. 1846.

»Kedves Rolandom, beszélnem kell veled; nehány nap mulva Párisban leszek. Régi lakásomba szállok, s ott várok rád, mert borzadok férjedtől, nem akarom többé látni. Nem Salcédéről akarok beszélni

nem is tudom, hol van. Magamról szólok. Eltalálhatod, hogy szükségem van rád s bármi is történt legyen köztünk, sokkal jobban ismerlek, hogy sem hihetném, hogy habozol. Berta.«

— Nagyon jól van, szólt a gróf ujra kezébe vevén a levelet. Berta asszony hát megvigasztalódott s valami uj házasságra gondol. Flamarande grófnénak más dolga van, mint hogy ily bizalmaskodásokat hallgasson. Add ide a levélszekrényt.

Megjegyeztem, hogy ez elfogott levelek mind együtt nagy eszélytelenséget képeztek. Montesparre asszony Párisba jövén, jóformán lehetetlen volt, hogy a grófné, noha nagy ritkán ment ki, ne találkozzék vele a nagy világban. E hölgyek közt bizonyára magyarázatra került volna a dolog, s levelezésük elfogása világgá deritette volna Flamarande gróf gyanuit.

— Igen együgyü vagy, felelt a gróf, ha azt hiszed, hogy Flamarande grófné nem találta ki mindazt, a mit nem mondtunk meg neki. Gyónt ő hallgatása által, vezekelt a büntetés elfogadása által, s kötelességének teljesitésével helyrehozta bünét. Azt óhajtom, hogy ezután nyugodt lehessen; már is keveset forog a világban; bele fog egyezni, hogy egyátalán ne menjen oda. Csak itthon fog fogadni s Montesparre asszony nem mer ide jöni. Igy minden jól megy; azonban te nem mondtad nekem, Károly, hogy a báróné Montesparreban volt.

— Legutóbbi ott időzésem idején nem volt ott.

— Azt mondták, hogy délen betegen fekszik; most azonban egész titokteljes czélzásokat tesz, valami uj szenvedélyre bizonyosan; sokkal kalandosabb ő, semhogy barátnője lehessen oly asszonynak, kinek nincsenek szenvedélyei. Intézkedjél, hogy el ne fogadják, ha ide jőne is.

Nem intézkedtem s nyolcz nap eltelt a nélkül, hogy a bárónéról hallottunk volna. Mintha véletlenül történt volna, kérdést tevék palotájában, hogy megjött-e; de ismét nyolcz nap telt el, anélkül, hogy megjött vagy irt volna, s a gróf azt hivé, hogy már letett arról, hogy a grófnét lássa, akár azért, hogy sértve volt hallgatása által, akár, hogy már nem is volt szüksége a találkozásra. A gróf szerint ez volt legvalóbbszinü. A nők, mondá, kevesbé tudnak ártani mint hiszik, könnyelmüségük legtöbbször elháritja mindazon ártalmas szándékokat, melyekkel fenyegetnek.

En nem voltam oly nyugodt. Ki tudja, Montesparre asszony nem tartja-e kezében a nagy titok kulcsát. Ha nem csalódtam, Ambrus a la Violettenél fölismerhetett engem, s ha azután Sévinesben is volt, ez ember mindent kitalálhatott. Ha a férfi, a ki közeledésemre, mintegy csoda által eltünt s kiről Ambrus azt állitá, hogy Simon molnár volt, az álruhába öltözött Salcéde talált lenni, s ha a báróné ugyanakkor titokban Montesparreban volt: valótlanszinü-e, hogy ez egymással érintkező három ember megérti a Michelin jászolában oly tüneményszerüen talált gyermek történetét? Ez esetben Montesparre asszony elhatározhatta, hogy mindent tudat Flama-

rande grófnéval, s midőn óvatosan azt irá neki, hogy szolgálatot kér tőle, arra készülhetett, hogy nagy meglepetésben részesiti. Sietnem kellett hát mindent föltárnom a grófné előtt, ha érdemet akartam előtte szerezni, a helyett, hogy mások az ő lenézése s megvetése tárgyává tegyenek.

Nem tudtam aludni s ujból betegnek érzém magam. — Véget kell mindennek vetni, mondám; ma este, vagy holnap szólni fogok, — s nem szóltam, félvén ama gyujtó bomba hatásától, melyet ez oly csöndessé s elégültté vált házi körbe vetendő valék.

És hogyan is szólhattam volna e házban, melyben maga az ur oly gondosan őrködött minden felett? Már bennem sem bizott talán s a nélkül hogy mutatná, bizonyára kémkedett felettem, hogy megtudja, hogy én már nem kémkedem. Sévinesben egyszer már rajt kapott, midőn majd elárultam; nejét lábaimnál találta. — Arra gondolék, hogy, ha a grófnéval a házon kivül találkozhatnám, lenne elég ügyességem akár kocsija ajtajánál is ugy beszélni vele, hogy József meg ne hallja, de Roger és ápolója, egy termetes normandiai s igen kiváncsi nő, mindenütt vele volt. Követtem őket városszerte. Nem voltam inas s igy nem ülhettem a kocsi bakjára. Bérkocsit béreltem hát, mely követte a fogatot; de a grófné nem, vagy alig tett látogatásokat, s a hova ment, ott az uraságok mind a fölszinten laktak, ugy hogy lehetetlen volt hozzá valamely lépcsőn csatlakoznom s vele ott szólnom. Nem ment sem szabójához, sem divatárusához; mindezek otthon látták el őt. A nyilvános sétányokon fiát mindig kézen vezette s azonfe-

lül nem is állhatott meg, s annál kevesbé válhatott el tőlök, azért, hogy egy komornokkal beszéljen. Egy nap, midőn több reménynyel követém őt, mert Roger kissé meghütötte magát s ő nélküle ment ki, meglepetve láttam, hogy a boulognei erdő felé tart. Igen borongó, nedves idő volt, s sem a nap, sem az idő nem volt alkalmas a sétálásra.

Ez időtájt a boulognei erdő nem volt angol mintára készült királyi park, nem voltak tavak, nem sziklák, sem vizesések ben; de voltak fák, bozótok, elhomokosodott utak, mélabus hangulatot keltő tisztások, egy szóval magányos helyek, s tudván, hogy a grófné szeret ily helyeken barangolni, azt hivém, hogy biztosan megközelithetem. Szerencsétlenségre csak igen távolról követhetém, mert kocsisomnak igen rosz lova volt; a Maillot-kapunál, melytől én még messze voltam, elvesztém szem elől. Bármily kevés fogat járt is e napon, a kocsinyomok a homokon bőven keresztezték egymást, ugy hogy tisztán a véletlenre kelle biznom magamat. Ez átkozott homok még inkább meglassitá lovam lépteit. Kifizettem a kocsist s a földre ugorván, szerte bolyongék az erdőben, el levén szánva, hogy végig járok minden fasort inkább a szerencsére, mint szemességemre bizván magamat.

XL.

Két órát vesztegettem igy el. Finom eső kezdett permetezni s az éj közeledett. Fel voltam indulva s oly magányos helyeken bolyongtam már, hol alig remélhettem valakivel találkozni, s hol ugyancsak igyekeznem kelle, hogy a Maillot-kapuhoz való viszszatérés iránt tájékozhassam magamat, — midőn egy csomó ifju fenyő bokor mellől egy hang ütötte meg fülemet, mely megreszkettetett, s mely, noha az eszély parancsolta óvatossággal, mégis tisztán kivehetőleg e hangokat susogta: — Isten veled! óh mint szeretlek! óh mily nagyon szeretlek!

A grófné hangja volt. Két egyén jött ki ezután a sürüből; a nő elfátyolozva, beburkolva eltünt; a férfi, ki igen magas volt, s kinek nagyon elegans magatartása minden kételyt eloszlatott, indulni kezdett befelé: ez Salcéde ur volt.

Anélkül hogy nagyon óvatoskodtam volna, nyomába vetém magam. Még sem vette észre, hogy üldözöm, csak meglehetős távol már ama helytől, s akkor valószinüleg tolvajnak nézvén, zsebpisztolyához nyult. El voltam keseredve; szivesen játsztam ekkor életemmel. Tovább haladék nyomában, s midőn lépteimet közel hallá magához, meg látszott a dolgot unni

s megált; inkább akarta, hogy megtámadják, mint hogy meglepjék.

Felötlött eszemben, hogy ugy teszek, mint a tolvajok s megkérdem tőle, hány óra van, hogy igy halljam hangját, a mint fenyegetőleg mondja, hogy menjek tovább utamon. Nem az az ember volt, a kit meg lehet rémiteni; bizonyára felelni fogott volna s rám nem lő, ha csak meg nem támadom. Tudtam, hogy igen hidegvérü. De ha megismer, megtudta volna, hogy kilestem légyottjukat a grófnéval, s kijátszott volna. Pedig mulhatlanul tudnom kellett, hol lakik; megváltoztattam léptem irányát, hogy megnyugtassam. A fenyő fasorban voltunk; a sötétség egyre növekedett, midőn egyszerre egy oldalt álló kocsi lámpája csillogott elé. Az ismeretlen szó nélkül felugrott a kocsis mellé, a lámpa gyér világánál azonban időm volt látni nem ugyan arcza szabatos vonásait hanem — egy szürke szakált, s hófehér hajzatot.

Csalódtam-e hát? Ez nem az ifju és szép Salcéde volt; de hát ki lehetett az aggastyán, kinek Flamarande grófné egy erdő mélyén, egy komor februári estén légyottot ád, s kinek akkora szenvedélyel susogja: óh mint szeretlek! mily nagyon szeretlek!

A kocsi villámsebességgel robogott a Maillot-kapu felé. Én gyalog voltam, a fáradság által kimerülve, az izgalom által összezuzva. Nem találtam kocsit s még az Arc-de-Triomphe-ig gyalogolnom kelle. Ott azt hivém, hogy összerogyok; elfeledtem uzsonázni is. Betértem a Champs Elysées egy kis vendéglőjébe, inkább hogy pihenjek, mint hogy egyem s

megvonván magam egy sarokban, keserüen kezdtem tünődni a történtek felett.

A férfi, a kit láttam, Salcéde volt-e? Miért nem? Könnyen lehet szürke parókát s álszakált tenni föl. Ha első benyomásom sem a boulognei erdőben, sem a flamarandei ösvényen nem volt csalékony, ugy Salcéde Franciaországban volt. Itt el kellett magát rejtenie, alakját elváltoztatnia, mert ismerősei közül senki sem látta, visszaérkezését senki sem tudta. Ambrus segitségével kikutathatta az Espérancera sulyosodó titokzatosság kulcsát; s visszatérvén Párisba, félt irásban tudatni a grófnéval e nagy fölfedezést, s Montesparre asszony utján kért tőle légyottot. Nem őrködtem többé a felett, hogy a házbeliek nem adnak-e át leveleket; s a báróné nyolcz nap óta bőven válthatott levelet a grófnéval.

Igy hát minden be lett volna fejezve! Flamarande grófné e szerint mindent tudott, s nekem nem volt mit elmondanom neki. Szive mélyéből gyülölnie, s megvetnie kelle engem. A mi férjét illeti, az is alávaló szinben kellett, hogy föltünjön előtte, s hálája Salcéde iránt, azon ember iránt, ki tudatá vele, hogy gyermeke él, igen könnyen a szenvedély rajongásaig emelkedhetett.

Sőt egyéb is történhetett, mondám; e szenvedély a grófné utóbbi perugiai tartózkodása alatt is születhetett. Már ott kaphatott leveleket, ott szerezhetett mindenről tudomást, és ki tudja, ott tán viszont is láthatta Salcédet. Alig is jöhetett volna vissza oly nyugodtan, oly szépen, ha valami nagy öröm nem tölti el szivét, s életét. Ki tudja, nem volt-e Flama-

randeon Salcédedel, s nem látta-e fiát, mig én itt valék. Yvoine van oly ügyes mint én. Salcéde tán ügyesebb mind a kettőnknél. Ha mindez már megtörtént, mit tehettem még én?

A leg egyszerübb s legeszélyesebb lett volna követnem belsöm legelső sugallatát, s mindent ugy megvallani a grófnénak, mintha ő nem tudna semmit. Alig számithattam ez esetben is elismerésére. A megindulás, s a szivélyesség szavai helyett bizonyára az első pillanatban szemrehányásokkal halmozott volna el; de csakhamar el kellett volna ismernie fia iránti ragaszkodásomat, s hogy elszántam magamat, föltárni a gróf titkát. A helyett, hogy ellensége maradtam volna e szörnyen megpróbált anyának, védelmezője, néma támogatója lehettem volna s közvetitő férje közt s közte, s közvetitő közte és gyermeke közt.

Ezt kellett volna tennem; de a harag s a boszankodás egy bizonyos érzete megakadályozott ebben. — Nem voltam-e, szólék magamban, elég együgyü hinni ez asszony erényes voltában, ki oly ügyes indulatai elrejtésében, s oly heves azok kielégitésében. Honnét meríthettem azon regényes eszmét, hogy ő részvétre s tiszteletre méltó áldozat csupán? Minő fátyol lebeghetett szemem előtt, midőn férjét őrültségről s igaztalanságról vádolám? A büntetés után, melyet kiállt, s a fenyegetés után, hogy elválasztják második gyermekétől, lehetett volna-e eléggé valamerő viszontlátni Salcédet s férjét igy csalni meg, ha már előbb is nem lett volna vétkes nő? Igen, igen, Flamarande gróf tisztán látott, Gas-

ton a Salcéde fia s én jogosult boszunak valék eszköze. Miért igyekeztem volna helyrehozni ezt, s miért lettem volna elég alávaló, hogy bocsánatot kérjek e miatt? Nem, soha nem teszem. Kijátszott e nő, én engedtem hatalmának, uralma alá jutottam s már-már szolgájává lettem a hazugságnak s a házasságtörésnek; de most már mindennek vége, örökre vége van; én megvetem, én gyülölöm e nőt.

XLI.

Két órai tünődés s kifejezhetlen szenvedés után utnak eredtem Salcéde keresésére. A Saint-Honoré negyed felé tarték, palotájához. Tudtam, hogy a házat egy német bankár birja bérben, de azt hivém, hogy fentartott magának ben nehány szobát. Hiába kérdezősködtem. Egyetlen egy zugot sem tartott fen palotájában, s már majd vagy három év óta mit sem hallatott magáról. Ezután nagy óvatossággal Montesparre asszonyhoz menék, tájékozást nyerendő. Eléggé jó lábon álltam Susanne-nal, komornájával, a kit fecsegőnek is tarték; de ő nem élvezé urnője bizalmát, semmit sem tudott, nem látta Salcédet sem a vidéken, sem Párisban azóta, hogy az uj világba utazott, s igy három év óta. Francziaországot még nagyon kevéssé felgyógyulva hagyta el, s a báróné ugyancsak sokat bajlódott, hogy, a meddig lehet, visszatartsa; de ő határozott volt.

E napon kutatásaim teljesen hiábavalók leendettek, ha eszembe nem jut megkérdeznem Susannet hogy Salcéde ur atyja halála s saját betegsége után nem változott-e meg nagyon.

— Megváltozott-e? meghiszem azt, felelt; gyönyörü fekete haja egészen fehér lett.

— Tehát valóságos öreg ember lett belőle.

— Nem, mert alakja még mindig oly ifju volt, s azt hiszem, hogy fehér fejével még szebb s eredetibb volt; azonban, ha nem is halt meg a mi, fájdalom, nem valószinü, ő is ugy teend mint annyian mások s nem jő vissza többé.

Ezáltal bizonyossá levén a történtek felől, visszatértem a Flamarande-palotába. Tizenegy óra volt; a gróf ur, ki ritkán fordult meg klubjában, ez este oda ment volt. A grófné egyedül volt szobáiban előbb jelen levén Roger lefektetésén, azután bezárkozott, azt mondván Juliának, hogy olvas.

Könyörögtem Juliának, hogy kérjen a grófnétól számomra pár percznyi kihallgatást, s néhány pillanat mulva bevezettek kis szalonjába. Minő érzelem fogott el e találkozáskor. A szenvedés körül nem irt, de parancsoló szükségének érzése volt ez, mert szándokomat zavart fejem épen nem állapitá meg. Alig tudtam, micsoda ürügyet adok e kihallgatás kéréseért; többet is tervezék annak idején, arra számitva, hogy azt választom, a melyet a grófné által való fogadtatásom minémüsége sugalland.

Egészen fehérbe volt öltözve, halvány rózsaszin csokrokkal csipkés hajporköpenye felett. Fagyosnak ismerém s ez nem a jelen ivadba való öltözék volt; azt hivém, bélelt kasmir szövetben találom. E könnyü, majd átlátszó öltözék megzavart. A légyottról jöve, össze kelle áznia és fagynia. Lelke vagy izgatott érzékei tevék-e testét érzéstelenné?

Olvasott, vagy legalább tetette, hogy olvas, s hallva, hogy nyitom az ajtót, könyvét letevé maga elé.

Ha izgatott volt, jól el tudá rejteni. Majd lehetetlen volt benső küzdelmét sejteni, látván a nyugodt mosolyt, melylyel fogadott s melylyel mondá: — Mit kiván ön, Károly ur?

— Remélhetem, felelém, hogy nem hall más csak a grófné?

— Bizonyára, ha csak nyitva nem hagyta az ajtót.

— Nem hagytam nyitva.

— Jól van, szóljon hát barátom.

Mert arcza oly szivélyes s kifejezése oly bizodalmas volt, elhatározám, hogy megtudom, vajjon gyülöl-e. — Egy idő óta, igy szólék, ugy tetszett nekem, hogy a grófné rosz szemmel tekint rám.

— Én önre? Legkevesbé sem. Bárkire inkább.

— Én ha a grófné előtt kellemetlen vagyok, kilépek a gróf szolgálatából.

— Roszul tenné ön. A gróf sokat tart önre s igaza van. Vigasztalhatlan lennék, ha ő meg lenne fosztva az ön szolgálataitól. Nem találna ujra oly értelmes s odaadó emberre, mint ön.

— Tehát a gróf kedvéért tür a grófné engem a házban?

— Én nem türöm Károly, én becsülöm önt.

Az lehetetlen, kiáltám. A grófné nem mondja a mit érez.

— Nem értem, felelt oly tekintettel nézve rám, mintha azt akarná látni, hogy nem vagyok-e őrült; mi adhat önnek ily gondolatra okot?

— Azon dolgok, melyek a mult tavaszszal Sévinesben történtek.

Igen élénken válaszolt: — Sévinesben őrjöngő valék! Ne beszéljünk Sévinesről; ön tudja, hogy akkor nem valék magamnál. Valami sértőt mondék ott önnek? Nagyon sajnálnám.

— Ellenkezőleg, a grófné szerfelett kegyes volt hozzám.

— Nos! tehát?

— Azt gondolom, hogy azóta azt mondák a grófnénak, hogy elárultam.

— Miért mondták volna ezt? Képes e ön valamely bünös tettre vagy érzelemre? Én nem hiszem.

— Nem mondák a grófnénak, hogy én részes voltam a sikkasztásban...

Már benne voltam, ellenállhatlan erő kényszeritett bele, mindent megvallandó valék, de többé nem a bünbánat alázatosságával; elismertem volna bünösségemet, hogy megértessem vele, hogy én is tudom az ő bünös voltát. Nem hagyott időt beszélnem. Hirtelen fölemelkedett, s meghatott, de nem izgatott hangon igy szólt: — Ne beszéljen erről Károly! kérem, szükség esetén parancsolom. Sévines végzetes volt reám nézve; elvesztém ott fiamat s majd hogy el nem vesztém eszemet is. Ön sajnált engem, tudom, s a grófot igen zsarnoknak találta irántam; de én nem panaszkodom. A gróf szolgálatot tett nekem, midőn megakadályozott abban, hogy egy illuziót tápláljak, s midőn eltitkolá előlem szegény gyermekem szomoru halálát. Most már lemondtam, s a mint férjem meghagyá, szerencsétlenségemet méltósággal viselem. Ne emlékeztessen kérem, ha mint hiszem, ragaszkodik hozzám

megróbáltatásom ama szivtépő napjaira. Maradjon nálunk, s higye el, hogy hozzájárulhat vigasztalásomhoz, ha szereti s ápolja Rogert, mint eddig tevé. Ah! most jut eszembe, miért támadt önben a félelem, hogy én haragszom önre! Szemére vetettem legközelebb, hogy elkényezteti Rogert; én nem vádolom önt ezért sem, semmiért sem, értse meg, Károly, semmiért sem. Könyörgök önnek, ne kényeztesse el nagyon, de szeresse őt, s ne hagyja el; ez az, mit önnek őszintén, lelkemből mondani akartam. Jó éjt, barátom, ne aggódjék tovább, s higye el, hogy én megtudom önt becsülni.

Nem engedett egy szót sem felelnem, mert fölkelt s bement a szobába, melyben Roger aludt.

Elhalmozva a jóság eme szavaival, szobámba mégis nyomottabb, s vele és magammal az előbbinél is elégedetlenebb hangulatban menék. Ő mindent tudott, s arra sem érdemesitett, hogy vádoljon. Nem voltam egyéb rá nézve, csak vak eszköz férje kezében. Ha átkozá a hóhért, nem akará, hogy azt sejtsék, s nem is törődött velem, a kinzás eszközével; már megvigasztalva s kiengesztelve levén, meg is bocsáthatott, ám ezt is hideg jó akarata s rendszeres édeskéssége magaslatáról tevé! Oh mily más lett volna e jelenet, ha időt enged kimondanom, hogy vétkes voltát tudom! Akkor tán ujra lábaimnál láttam volna őt.

Mindegy, mondám, eljő ennek is az ideje. Követni s figyelni fogok, mig csak meg nem lepem Salcéde urral. S akkor aztán mégis többet kellend bennem látni, mint férje kémjét, mert a férj nem tudand

semmit s én magam itélem el. Saját szakálamra játszom a játszmát. Hogy meg lesz alázva akkor, hogy fog könyörögni bocsánatért! S én megbocsátok, bebizonyitván, hogy több vagyok egy jóakaratu s becsülésre méltó szolgánál.

Másnap elindultam fölkeresni a nizzai nőt, megtudandó, hogy azon időben, midőn Gaston nála volt, nem kémkedtek s kérdezősködtek-e nála idegenek. A nizzai nő Villebon-ban lakott, öt mértföldre Páristól. Ott vett földet s terményeit a párisi árucsarnokokba hordá. Évenkint rendesen kézbesitém neki járadékát, mert ugyanannyit, a mennyit a gróf neki készpénzben kifizetett, hogy birtokot vehessen magánál tartott kamatozó kölcsönkép, hogy igy biztos lehessen, hogy a nő nem árulja el.

Miatta én nem is aggódtam. Előttem bebizonyitá megbizhatóságát s sokkal több érdek parancsolta, hogy hallgasson, sem mint hogy e hallgatást megszeghette volna. Hat hó óta nem láttam s beszélni sem hallék felőle. Meglepetve hallám, hogy eladta házacskáját s kertjét. Elhagyta a vidéket, nem tudták czimét. Nagyon kérdezősködvén s kutatván, fölfedeztem, hogy Párisban, rue Neuve-des-Mathurins 19. sz. a. lakik. Még ugyanaz este elmentem oda, egyre bámulván, hogy e lakváltoztatásról nem értesitett engem.

Egy csinosan fölszerelt kis lakásba vezettek, s az én nizzai parasztasszonyomat selyembe öltözve, divatosan fésülve, befűzve, valóságos párisi nő alakjában találtam fel. Nem az egykori falusi asszony volt már, hanem egy kis tőkepénzes, aki okosan él s

csak fia neveltetésére gondol. Első tekintetem reá s házára biztossá tett, hogy elárulá titkunkat s rögtön szemére vetém árulását. — Mi roszat sem tettem, felelt ö. Nem tudom hogyan, nyomomra akadtak. Pedig én nyugodtan éltem Villebonban s soha sem mutatám magam Párisban. Ide jöttek, könyörögtek, fenyegettek, kérdezősködtek. Kétszer annyit igértek, mint mennyit önöktől kapok, s azzal is biztattak, hogy fiamról gondoskodni fognak. Visszautasitám, ám mikor láttam a bankjegyeket, s ama minden izében teljes urat. . . .

— Egy fiatal, magas, őszhaju férfi?

— Azt, azt; de nem tudom sem nevét, sem házáját, sem lakását. Beszélt a szegény anya szenvedéséről, ki elől örökre elrejték fiát, s könnyezett bele. Engedtem; tudom, hogy most ön megvonja tőlem járulékomat, s az jogos is, igazságos is. Belenyugszom, mert most jobb módom van s a tőke fiam nevére elhelyezve jó helyen van.

Eszélyesbnek láttam nem sujtani pénzbeli büntetéssel e nő árulását; elhagyott ugyan bennünket, de nem saját kezdeményezéséből. Azon hitben hagyám, hogy Flamarande grófnak eleitől fogva szándéka volt visszafogadni fiát, s hogy a grófné beleegyezett e határozat foganatositásának elhalasztásába. Uramnak semmit sem mondék el, s ez könnyen ment. O önkényt soha nem beszélt Gastonról, s nem tett kérdést felőle. Különben el is határoztam, hogy nem árulom el a grófnét, nem leszek soha eszköze a férj boszujának, nem zavarom a fiát visszanyeri

anya örömét; de meglepem s megalázom a nőt szeretője karjai közt.

Figyelemmel kisértem lépteit, s oly ügyessé lettem e szomoru mesterségben, akár egy rendőrügynök. Fárasztó s lealázó volt ez rám nézve, de valamely belső láz egyre ösztökélt s fentartott. Hiába való veszödség volt! a grófné nem ment többé egyedül a boulognei erdőbe, sem sehova, a hol légyottot sejthették vala. Minden utját fényes nappal tevé. Montesparre asszonyt sem látogatta meg, s ugy tetszett, végleg szakitott vele.

A levelek közül, melyeket irt, s melyeknek czimzetét könnyen figyelemmel kisérhetém, egy sem volt a bárónéhoz, sem Salcédehez, sem bármi oly egyénhez intézve, ki előttem gyanus lehetett volna. Salcéde urat nagyon kutattam Párisban, de föl nem találhatám; ha nem láttam volna saját szemeimmel, ha nem értesültem volna, hogy megőszült, ha a nizzai nő, anélkül hogy tudná kilétét, nem beszélte volna el a vele való jelenetét, azt hittem volna, hogy káprázat játszik velem.

LXII.

A légyott után, melyet meglesék, s a magyarázat után, melyet fölidézni megkisérték, a grófné a hányszor találkoztam vele, jó akaratát nyilván tanusitá, s érdekkel kérdezősködött egésségem felől, mely nagyon ingadozó lőn. Azt hivém, hogy egy kissé megijeszthetem; de midőn látta mogorva kifejezésemet, melylyel előzékenységét fogadom, visszanyeré közönyösségét, s fölsemvevését irántam.

Három év telt el igy; én folyton őrködém felette, ő észre sem vevé, de meghiusitá minden cselszövényeimet példás magaviseletének nyilt tanusitásával. Igaz, hogy csak Párisban s a tél folytán volt kényszerülve ez ovatosságra, minden nyarat birtokán Menouvilleben töltött, s ott nem őrködtem felette, mert a gróf nem szeretvén ott tartózkodni, gyakran ment Párisba s én mindig vele mentem. Uram nyugalma — a rendkivüli megrázkodtatások után, melyeken átment — igen nagy volt. Nem volt már féltékeny, s nejével a legjobb lábon élt, csakhogy minél kevesebbet foglalkozott vele. El kell-e mondanom, hogy szeretőt is tartott, a demimonde egy felczifrázott királynéja személyében? El kell mindent mondanom ez igaz történet folyamán, a melyben lelkiis-

meretem ily szerepre kárhoztattatott. A grófnak szüksége volt ily nemü viszonyra: nem volt szenvedélye nem volt féltékeny, s hiányzott benne a harag is. Mindent pénzeért kivánt, s azon az uton láttam, hogy tönkre teszi magát. Szerencsére a viszonyból hamar kiütötte egy szerencsésb vállalkozó, s annak, a ki kegyeit azután élvezte, nem voltak oly magas szárnyalásu igényei.

A grófné tudta ezt, s nem nagyon látszott törődni vele; közönyössége uj bizonyiték volt előttem valamely idegen iránt érzett szerelmére, de hogyan legyek bizonyossá e szörnyü titokról? Három év alatt már le is mondtam erről vagy legalább el akartam magammal hitetni, hogy lemondtam. Kérdém magamtól, miért emésztetem szivemet e gyanu által, s féltem, hogy keblem mélyén oly érzelmet találok, mely akaratom ellenére támadt, s melyre nem számolék. Ha illuzióim elkábitottak is, lelkiismeretem ma sem vet semmmit szememre, mert soha nem engedtem oly gondolat csábjának, mely méltatlan egy eszes emberhez, s egy hü szolgához. Az erkölcs s az igazság érdekében véltem cselekedni, s a mit elmondandó leszek, mind erről tanuskodand.

Nem tértem vissza többé Flamarandeba, nem irtam többé Michelinéknek, Yvoine Ambrustól sem kaptam már hireket; Gaston közönyös lőn előttem azután, hogy azt hivém, hogy bár anyjától távol, de Salcédehez közel, őrködnek felette, s gondoskodnak róla. Szerettem e családtalan gyermeket előbb, de most elfeledém, s mint a gróf, én is azt hivém, hogy jó helyütt van ott, a hol van. De valamely gyerme-

ket kelle szeretnem! Különös, hogy én, kinek soha nem volt hajlamom a házasság iránt, a sévinesi dráma óta egész éltemen át az atyai érzést érzém uralkodni lényem fölött. A szenvedély egy nemével fordultam tehát ahhoz, kit most már a család egyedüli sarjának hivék. Roger lőn bálványom, jelenem és jövőm ura, büszkeségem s vigasztalásom. Kényeztették, s igy imádni való lőn, mert a gyermekek, bárki mit mondjom is, csak akkor szeretetreméltók, ha szeretve érzik magukat. Anyjának is igazságot szolgáltatok annyiban, hogy szenvedélyesen szerette, egész éltét vele tölté, s csak benne látszott élni; de vajjon fel fogta volna-e neki örökre áldozni másik fiát? Kérdém magamtól, nem jön e nap, melyen az anya fel fogja emelni fejét, elpanaszolja, hogy férje gyanui őt méltatlanul üldözék, szükség esetén a törvényt hivja segélyül, hogy számüzött sarját visszahelyezze, s törvényes atyja örökösévé tegye? E föltevés szerint, Roger leendett az áldozat. Elvesztette volna előnyeit, melyek egyedüli fiu voltából háromlottak rá, el czimét, s el vagyona felét. Salcéde ur fia lett volna az elsőszülöttség jogán Flamarande gróffá, s tán számüzött életének s mellőztetésének elfogult megboszulójává. Szeretett Rogeremnek tán ellensége, tán kiváltságolt üldözője leendett belőle.

Az ettől való félelem ápolta haragomat Flamarande grófné iránt. Féltem ezen, az akarat által elnyomott s valamely eklatans jóvátétel reménye által ápolt anyai gyöngédség fölébredésétől. Ezért akartam bizonyitékokkal birni ellene, hogy a kellő idő-

ben s kellő helyen igy szólhassak hozzá: — Hódoljon ön férje akaratának, vagy kiszolgáltatom önt a közvélemény itélőszékének.

Végre azonban elcsöndesedtem. Bizonyitékokra nem tettem szert. Azzal kellett beérnem, hogy megvaljam magam előtt, hogy a grófné erősebb nálam a cselszövények kivitelében s a titkok megőrzésében.

XLIII.

Mind egyre nyugodtabb levék, nem tudván ki semmit, midőn a grófnak dolga akadt Angolországban s nekem nem parancsolá, hogy kövessem. Azt hiszem, szeretőjét akarta ott helyezni el, s jelenlétem terhére lett volna. Soha sem rejtettem el előle, mennyire roszalom e viszonyt, s mennyire lenézem a kitartott nőket. Párisban hagyott tehát a grófnéval, a ki betegeskedett s a gyógyulást a tavasztól s normandai tartózkodásától várá; állapota azonban a helyett hogy javult volna, egyre roszabb lett, s gyakran volt kénytelen szobáját őrizni. Julia már nem volt szolgálatában. Férjhez akart menni, s a grófné kiházasitotta. Helyébe Hurst kisasszony lépett, egy vén angol lány, ki több nyelvet folyékonyan beszélt, s ki Roger mellett igen hasznos lehetett. Hurst Helén hideg s udvarias hölgy volt, ki állitólag csak francziául beszélt nehezen és erőltetve, de a ki voltakép egyátalán nem szerette a társalgást s bennem nem bizott. Igy majdnem lehetlenné vált tudnom, mit csinál a grófné, s hogy vajjon beteg-e igazán.

Midőn egyszer Helén állitása szerint ismét ágyát őrzé, ez elzárkozás meglepett és kiváncsivá tett, s koczkáztatám, hogy nyugtalannak mutatom

magam, s kérdém Heléntől, miért nem hivatja az orvost. — A grófné nem akarja, szólt az angol nő; követi meghagyásait, óvakodik a hidegtől s nem beszél. — Erre hátat forditott, s egy theakannát vivén, bement a grófné lakosztályába, s gondosan bezárt háta mögött minden ajtót.

Mi okom sem volt követni, mert a grófné lakosztályaiban sohasem szoktam időzni; még csak látni sem volt alkalmam, mert Rogert nem vivém többé sétálni. Roger már nyolcz éves volt s a gróf egy nevelőt fogadott mellé,noha mi szükség sem volt rá,mert anyja már is többre tanitá, mint mennyi korával járt. E nevelő valami idegen pap-féle volt, s spanyol, a menyire némi kiejtési eltérésből ki lehetett venni. Pontos, csöndes, édeskés, egyáltalában nem vakbuzgó és a házi néppel szemben néma volt, akár egy szekrény. Lehetetlen volt kitudni, vajjon a grófné mit tart felőle. A gróf választotta ; de Roger nevelése iránt soha nem volt semminő nyilt viszály köztük.

A gyermek mindig anyja közelében volt. A grófné termeiben tanult s az abbé csak akkor sétáltatta, ha a grófné nem ért rá. Vele is étkezett. Az abbé máshol lakott és evett. Este hat órakor eltávozott s többé nem láttuk. Igen közel lakott hozzánk, ám én kitudtam, hogy tiz óra előtt soha nem tér haza.

Nyugtalankodván a grófné állapota iránt, mert már négy nap óta nem mutatta magát, elhatárzám, hogy a gyermeket kérdezem meg, a kit ép a folyosón találtam, falován nyargalva. Kérdéseim által meglepettnek látszott. — Mama jól van, mondá, csakhogy fekszik.

— Eszik valamit?

— Bizonyosan. Hogyan élne, ha nem ennék.

— Ön vele ebédel?

— Nem, néhány . . . nem is tudom hány nap óta ő ágyában eszik s én Helénnel a szalónban.

— De látja őt gyakran, mindennap?

Roger rám tekintett, elpirulva és zavartan, mintha távollevő s már-már elfeledett anyjára emlékeztettem volna. Megyek s megölelem, mondá s elszaladt.

Nem követtem. Visszataszitó gondolatnak tetszett, hogy e kedves gyermek által bizonyitsam be anyja távollétét, vagy hogy elárulására buzditsam. A nap folytán még láttam, de nem kérdék tőle semmit. Már is azzal vádolám magam, hogy sokat mondék. Jókedvünek s mint rendesen pajkosnak is látván őt, megnyugodtam.

Két nap telt el igy. A szakács egyre készité a betegnek való étkeket. Az inas bevitte azokat az előszobáig s ott átadta Helénnek, ki az üres tálakat ismét ott adta ki. A látogatók kivétel nélkül mind csak a kapuig hatoltak. Ki volt adva a rendelet, hogy azt mondják, hogy a grófné nincs hon, sőt hogy falura utazott. Az orvos jött s e hirre visszafordult, meggyógyultnak hivén a grófnét.

Másnap Roger hozzám szaladt a folyosón; arcza boszus volt s kérdém okát. — Mondd meg, kiáltá karjait nyakam köré fonván, ha valaki beteg, haragos is? — S midőn nem értettem, hozzá tevé: — Mama nem akarja többé, hogy lássam, s hogy megöleljem.

— Hát nem ölelte meg tegnap?

— Sem tegnap, sem az előtt. Láttam ugyan ágyában feküdni, hosszu fehér ruhájában, de a fal felé volt fordulva, s amint szólék hozzá, meg sem mozdult. Megijedtem, kiáltani kezdék; Helén azonban hozzám futott, s azt mondá: — Ha kiált, mamája meghal, — s egy bolondos formáju babát adott, a min megvigasztalódtam. De ma reggel ismét meg akart akadályozni, hogy bemenjek, s én elkezdtem sirni; jó erősen sirtam, s a mamának meg kellett hallani, de azért nem is mozdult s nem mondá: »Mi baja a gyereknek. Ne ellenkezzetek vele!« Tán haragszik a mama, mert sok lármát csináltam vagy tán meghalt, s Helén nem akarja megmondani.

A gyermek aggályaiban én is osztoztam, s nem tudtam mit felelni. Ő erre elkezdett siránkozni s egyre azt ismétlé: Mama! akarom látni a mamá t

Helénhez vezettem, ki megfogta, megölelte, s igy szólt:

Igen, igen, látni fogja a mamát. — És durván becsapta előttem az ajtót.

Kérdést tevék Pálnál, a grófné inasánál. — Aggódom, szólék; ha a grófné komolyan beteg, kötelességem irni a grófnak.

— Én sem tudok többet, mint ön, felelt Pál; a grófné szobájába én sohasem megyek be. Egészen Helén szolgálja őt. Irjon a grófnak, ha azt hiszi, hogy kötelessége; én azonban nem merném tenni. Ugy látom, hogy Helén nyugodt, nem szomoru, s a kis fiut vigan mulattatja a szalónban; még nagy lár-

mát is csap vele, a mit bizonynyal nem merne tenni, ha a grófné komolyan beteg lenne.

Nem mertem mutatni sejtelmeimet, de meg voltam győződve, hogy a grófné nyolcz nap óta nincs a házban, s hogy Helén egy csomó ruhát dobott ágyára, hogy Roger szemei előtt azt tüntesse föl, mintha anyja ott aludnék. E titokteljes távollét előttem bizonyitéka volt előbbi büneinek. Irhattam volna a grófnak, s elüzethettem volna a megbizottat. Am nem akartam üldözni a grófnét. Nyugodt maradtam, hanem figyelve vártam visszaérkezésének óráját, mert be kelle jönnie, s pedig észrevétlenül, a mi sokkal nehezebb volt, mint ugyanigy kimenni.

Esti tiz óra felé, midőn figyelve körüljártam, majd az udvaron majd a kapualjon, a hol azt tetetém, mintha a kutyával játszanám, egy elfátyolozott, roszul öltözött, s a kor által mintegy meggörbültnek látszó nőt láték szó nélkül elhaladni a kapus előtt, s fölmenni a jobb pavillon mellék-lépcsőjén. E szárnyon lakott a grófné. Nyomban utána indultam. Daczára görbe hátának s remegő lépteinek, oly gyorsan haladt föl, hogy a perczben, melyben a lépcsőhöz értem, már az ajtót láttam csak bezárulni, melyen belépett.

XLIV.

Gyorsan visszatértem s kérdést tevék a kapusnál, miért bocsát be egy ismeretlen nőt. — Igen jól ismerem őt, felelt; Helén kisasszony nagynénje az. Gyakran jő ide. Becsületes vén angol nő.

Mit szóljak s tegyek, hogy botrányt még se idézzek elő? Bizonyos valék; de micsoda bizonyitékra tehettem szert?

Másnap reggel Roger látta s megölelte anyját; vidám s boldog volt tehát. Az orvost is hivatták. Helén szerint a grófné sokkal jobban érzé magát s azt akará kérdezni az orvostól, hogy fölkelhet-e s kimehet-e a légre. Az orvos eljött, betegét meggyógyultnak találá, sétakocsizást rendelt s azt tanácslá — menjen mielőbb falura.

Igen megbarátkoztam a kapus kutyájával s igy ürügyem lőn őrködni a palota udvara s kapuja felett. A grófné egy órakor távozott el Roger-val, Helénnel, s az abbéval. Üde volt, akár egy rózsa; egyátalán nem is lehetett beteg. Ám ha Flamarandeon járt fáradtnak kelle lennie; Gaston láthatásának s Roger viszontlátásának öröme azonban megakadályozhatta, hogy érezze e fáradságot.

Őrült valék-e vagy jó nyomon jártam? Ha a grófné Flamarandeon volt, ugy hivém oda kell mennem keresni az igazságot. Ha egyedül volt ott, fölmentem, de ha Salcéde urral volt ott, teljesitendem feladatomat. Bizonyitékot szerzek, s megmentem Rogert az elől, a mi fenyegeti.

Ura voltam tetteimnek, mert, mióta a gróf szeretőivel volt elfoglalva (én nem akarék semmikép sem részes lenni e dolgaiban) valósággal fölösleges egyén valék a házban. Mikor hát a grófné Normandiába utazott, én Auvergnebe mentem. Átutaztam Montesparreon, hogy tudjam, ott van-e a báróné. Ha ott van, föl lehetett tételeznem, hogy elősegitette a grófné s fia közti találkozást. Ovatosan tudakozódtam. A bárónét várták. Még senki sem volt nála.

Este és reggel az idő még csipős volt; a nap folytán azonban kellemes meleg idő járt, s a tiszta kék ég, itt-ott átszőve tajtékszerü fellegcsoportok szalagjaival, csodálatraméltó volt. A hó nagy részében elolvadván,a hatalmas terek fris zöld szinben tüntek föl, s a vizi erek, csak nem rég szabadulva meg a jég zsarnoksága alul, vigan csevegtek és hömpölyögtek. A rögtöni hóolvadás által megáradt patakok zuhatagai megragadók voltak. Soha nem láttam e vidéket ily szépnek, mint a késő, de rögtöni s erőteljesen nyilatkozó hegyi tavasz e napjaiban. Meg nem állhattam, hogy gyalog ne tegyem meg a nehéz utat Montesparreból Flamarandeig.

Délután három órakor már nem messze voltam a lakháztól, midőn balról egy jókarban levő ösvényt pillanték meg, melyet eddig nem vettem észre, noha

elégszer vadásztam a kastély környékén. Mert igen jó helyi emlékező tehetségem van, bizonyosan tudtam, hogy ez ösvény nem volt meg akkor, midőn utolszor Flamerandeon valék, s mert abban reménykedtem, hogy minden fölfedezés csak kutatásomnak használhat, habozás nélkül reá tértem ez ösvényre, mely természetes lépcsőzettel emelkedett föl a sziklákra, s mintegy zsákutczában végződött.

Már visszatérendő valék előbbi utamra, midőn észrevevém, hogy a szikla közt átjáró van egyengetve, melyen könnyü áthatolni. Ha nem csalódom, gondolám, ez a mandaille-i köröndhöz, s a Jordanne-forrásokhoz kell, hogy vezessen. Jól számitók. Alig vágtam át nehány egymásfölé emelkedő csucsot, s szemben találtam magam egy láva amphitheatrummal, melyet soha sem kerestem föl, de melyet sokszor láttam a környék magaslatairól. Valóságos pusztaság volt ez a pusztaságban; annál inkább meglepett hát, midőn nem messze tőlem egy kis épületet láték, mely nem volt ott három év előtt. Egy falusi házacska volt az, magasabban s szebben épülve, mint e vidék házai rendesen. Uj lakhely e lakók nélküli vidéken, elég jelentékeny dolognak tetszett előttem, hogy méltó legyen komoly figyelmemre. Mintha véletlenül történnék, közeledtem s mert senkit sem láttam, körültekinték a lakhely környezetén. Bokrok és fákból állt azt; fenyőkből, berkenyefákból, bükkfákból, bodzabozótból s vadgesztenyefákból, melyek összevissza nőttek egymás mellett, mintha a tulajdonosnak, ki azokat összevásárolta, nem lett volna még ideje az egészet kertté alakitni s bekeritni.

Végre egy tisztás helyre akadtam, s annak közepén egy vadnövénynyel teli földdarabra, melyen azonban a müvelésnek mi nyoma sem látszott. Elértem a házhoz, s meg kelle azt kerülnöm, hogy az ajtót megtaláljam, mely nem az ösvényre nyilt, s a melyhez nem lehetett hozzá férni, csak ha az ember áthatolt a patakon, a fölötte hid módjára összehajló sziklák segélyével. Képzelni sem lehet e kis lakháznál festőibb valamit. A négyszögü épület igen jelentéktelen; de a fekvés elragadó volt rám nézve is, ki lassan-lassan tanultam csak megérteni a természetet. A virágzó gyepágy egyik felől lehatolt egész a kishegyi patak ágyáig, a másik felől pedig kanyargóan s lágyan felkuszott a hegység sziklás bérczeiig. A hatalmas fák oly jól voltak elhelyezve s a nap sugarai által oly szépen megvilágitva, hogy az ember azt hitte volna, hogy valamely angol kertben van, melyet gonddal alakitottak ugy, hogy visszatüntesse mindazt, mi a természetben izléses, üde s szép van, kiváltságolt vidékeken. Ugynevezett kilátások nem voltak. A hegyek minden oldalról körülzárván egy kört képeztek, melyet egy tekintet végig járt. A erdők, melyek a termőföld s a sziklás réteg közti határvonalt jelölék, a legpompásabb hatásu övet képeztek; sok patakocska, a Jordanne-zuhatag forrása, mely csattogó árral zajgott alá a magaslatokról, nem messze a háztól összefolyt, hogy alantabb ismét szétváljon s uj zuhatagokat alkosson, melyeknek többfelé kigyózó vonalai vad s mégis elbájoló öszhangban egyesültek. A mit elkeritett helynek vélék, egy müveletlen kis sziget volt csupán.

A vulkanikus hegyormok felett, melyek a láthatárt övezték, feltüntek még a magasabb hegyek csucsai, a Puy-Marie, a Griou, és a Chavaroche csucs. Ez oldalról lehetetlennek látszott elhagyni e szorost; de délnek, egy erdős völgynyiláson át, melynek közepén a Jordanne patakjai keresztelték egymást, s melyben a buja tenyészet nyomai látszának, elém meredt a flamarandei csucs, körülbelül egy kilometernyi távolban torony iránt. Alját köd fedé, mit a Jordanne-patak körüle való zuhogása magyarázott; a torony pedig egyenesen emelkedett az ég felé; igy hát nem csalódhattam. Ha erre járható ut vezetett, tiz percz alatt a vén kastélynál lehettem.

XLV.

A nap még elégge fenn volt, hogy kipihenhessem magam e különös és bájoló tanyán, anélkül, hogy félnem kellene, hogy az éj ama veszélyes ösvényeken lep meg, melyek ide vezettek, s melyeket még nehezebb lett volna föltalálnom a sötétben. Jó gyalogló voltam, s hegyet mászni is hatalmasan tudék, de nem volt oly hegyvidéki szemem, mely áthatol a sötéten is. Pedig nem akartam e magában álló lakházat elhagyni, mig lehetőleg át nem kutattam. Hát ha itt rejtőzik el Flamarande grófné, midőn titokban fiát meglátogatni jő.

Bizonyára Yvoine Ambrus volt megbizottja és e kis ház őre, mely lakottnak látszott. Ennek daczára sem láttam azonban ben sem emberi alakot, sem kutyát, sem semminő állatot; a redők be voltak zárva, mert az alsó ablakoknak redőik is voltak. E földszint, ha ugyan lehet igy nevezni, oly mélyen feküdt, mint a párisi félemeletek. A kis épület minden része ugy volt vagy legalább látszott épitve, mintha a vizár s a nedvesség behatásai ellen volna már eleve védve. Ez épitési modort vizsgálva, ugy találtam, hogy az egész épitkezés régi módszer szerint, némely részeiben régi anyagokból is történt, s a felhasználás módja

arra utalt, hogy ez épület egyidejü lehetett a flamarandeiakkal s most csak helyreállittatott s tán megtoldatott a rom, melynek a zöldelő vidéken elenyésző maradványai oly huzamos időn át elkerülték figyelmemet.

Még bizonyosabbá lettem ez iránt, midőn közel léptem az ajtóhoz, s megláttam hatalmas boltozatát, mely a XII. századból kerülhetett. Ép olyan ajtó volt ez, mint a flamarandei ebédlőé. Egyszersmind azonban modern is volt ez ajtó, mely csak fenyő deszkákból állt s nyiltan tanusitá, hogy a pusztaság magányai itt semmi aggályt sem költenek. Hozzányulván meggyőződtem, hogy nincs bezárva sem, mert egyszerüen fölnyilt, s sem nem csikorgott, sem nem ütött meg valamely csengetyü-ruganyt.

Egy keskeny s meredek lépcső előtt álltam, melyet nem épen finom szőnyeg fedett, hogy elrejtse a kő lépcső fokok hiányosságát. Kevéssé fölebb a lépcsőfokok fából voltak, s a szőnyeg rajtok lenből, igen régi, de nagyon becses szövet volt, a mit auvergnei szövetnek neveztek. Ez a flamarandei kastélyból kellett hogy kerüljön, a hol a majorosok által elfoglalt szobák ágyteritői voltak ily szövetből.

Zaj nélkül haladtam s csakhamar szemben állék egy nyitott ajtóval. Beléptem. Egy üres szobát találtam, mely butorozva igen egyszerüen, de oly izléssel s kényelemmel volt, mely nem lehetett egy paraszt család sajátja. Minden emeleten csak egy szoba volt. Ez szolgálhatott ebédlőül is, nappali szobául is. Kiváncsian néztem körül. Az épület e része egészen uj volt. Egyetlen ablaka, mely közbevetőleg

mondva nyitva volt, minden külső fölszerelés nélkül világitá meg e szobát, mely szürke alapszinre kéksávolyosan volt festve. Hatalmas kőkályhája telve volt fenyőfával, melyet csak meg kelle gyujtani. A butorok öszhangban voltak a falszinnel; festmény vagy falékitmény, mi a tulajdonos izlését vagy gondolatkörét elárulhatta volna, nem volt; a padlatot juhbőrből készült, igen sürü, s mint az egész szoba butorzata, meglehetősen uj szőnyeg födé.

Az ablakból be lehetett látni az egész vidéket s a ház környékét. Innét kivehettem, hogy a kerthez egyátalán mi sem volt meg ott, csak a szüz hegyi föld, szeszélyes bozótjaival, s buja tenyészetével. Nehány tekervényes ösvény, a viz-erek folydogálását jól szabályzó nehány kő, néhány idegen cserje, mintegy esetleg, kisérletül ültetve csak el; konyhavetemény sehol, kaszáló sehol, házi állatok sehol; semmi sem mutatott az anyagi érdekek kiaknázásának szándokára. Meleg s nyugodt fészek volt ez, a magány s a természet ölén.

Megjegyeztem, hogy ha voltak is elszórt nyájak a környező magaslatokon, azok oly távol voltak, hogy nem jöhettek be a mandaillei körönd e részébe, s az is eszembe jutott, hogy e vidék a forradalom óta nem tartozott a flamarandei birtokhoz. Községi tulajdon volt az, melyet bárkinek eladhattak az óta, hogy én nem voltam ott. Bizonyára oly elhagyott volt e hely, hogy a grófné, nagyon egyszerü álarcz alatt, könnyen ide jöhetett, itt tölthetett pár napot, a nélkül hogy valaki látta volna. Hisz én sokkal nehezebb dolgot hajték végre, midőn Gastont teljes ti-

tokban majd a flamarandei lakházba csempésztem be.

Idáig értem gondolataimban, midőn erős zárnyikorgást hallottam magam alatt. A lakház egyetlen kijárását zárták be. Megjött-e valaki, vagy távozóban volt-e? Koczkáztattam, hogy letekintek az ablakon. S láttam Yvoine Ambrust, a mint a kulcsot zsebre dugá, ugy, mintha sétálni indulna. Ha föltekint, megláthatott volna. Hirtelen vissza kaptam fejem, s hallám sarui csoszogásáról, hogy távozik. Csakhamar már a nélkül láthatám, hogy fejem előre hajtottam volna. Flamarande irányában haladt, balra hagyván az utat, melyen én ide jutottam. Volt tehát egyenesebb összeköttetés is onnét ide.

Szemmel láthatólag Yvoine tudtán kivül fogoly valék itt. Yvoine lakott-e e házban, vagy csak a szobákat szellőztetni jött ide? A nélkül kellett bejönöm hogy meg lásson, s el kellett egymást kerülnünk, a nélkül, hogy én meglátlam volna.

De vajjon csak nehány órára voltam-e bezárva? visszajövend-e estére, vagy tán csak néhány nap mulva? Helyzetem aggasztóvá válhatott volna. E magányban, teljesen haszontalan lett volna kiáltani s segitséget kérni, mert a pásztorok hangja s a kutyák ugatása sem hangzott a hegyekről idáig s még szemem is alig vehette ki a növényzet körüli alakjokat. De nem lehet nehéz lemászni egy félemeletről, ha mindjárt a fal merev s fogantyu nélkül is, ha kötél vagy más ilyesmi birtokában van az embernek. Az ablak redőnyei szükség esetén szolgálatomra lehettek volna. Különben is, minthogy az ablakot nyit-

va találtam, Yvoinenak mindenesetre vissza kellett jönnie, hogy azt bezárja, s pedig még az éj beállta előtt. Megnyugodtam s még arra is gondoltam, hogy ez időt felhasználjam arra, hogy e házban keressem Flamarande grófné titkát, nemcsak fiával való találkozásaira nézve, a melyek iránt már nem kételkedtem, s melyeket nem volt szándékomban akadályozni, hanem Salcédehoz való viszonyát illetőleg is, melynek bizonyitékait szintén föl reméltem lelhetni.

E bizonyitéknak, mely kezemben Roger javára minden jövőbeli zaklatás ellen védszer leendett, itt kelle lenni, vagy nem is létezett sehol a világon. Föl kelle találnom s azért pontosan végig kelle kutatnom e m e n e d é k h á z a t; később tudtam csak meg, hogy ez volt elnevezése is e lakhelynek.

Elhatározottan mentem föl a felső emeletre, hol egy másik szoba nyilt a falépcsőre. Az ajtó nem volt kulcscsal bezárva. A legegyszerübb fajtáju dolgozó szobába nyitéK; fehér fából készült nagy asztal, tölgyfa iróasztal, bőrkarszék s oldalt egy magas ülésü szék volt itt. A falak mentén emelvények könyvekkel s növénytartókkal töltve: ez Salcéde urra utalt. A hegyi növények minden válfaja megvolt. S azután rovarok s ásvány-kőzetek is voltak. Valamely természetbuvár szobája volt ez. Mind e tanulmányok teljesen idegenek voltak Rolande asszony előtt. Salcéde marquisnál voltam tehát.

Még fölebb mentem, de csak egy kis tárházféle helyiséget találtam, tele nagy ásványdarabokkal, vad, gyökerestől kiszedett növényekkel, szekrényekkel, csomagokkal, vadászati fölszereléssel; de a szek-

rényeken nem volt mi czimzet sem, a csomagok közt nem volt egy sem, melynek eredetét ismertem volna, s nem volt semmi jel, semmi nyom arra, hogy itt asszony is járt.

Lementem a dolgozó szobába. Az ágyat nem találtam sehol sem. Végre azonban fölfedeztem a könyvtár egy ajtója mögé rejtve, a honnét bejárás nyilt a fal egész hosszán áthuzódó alvószobába. Ez anynira keresett ágy világban forgott ember szokásaira utalt. Ambrus nem alhatott itt.

A szalonban szint ezen kutatás révén hasonlóképen sikerült egy faajtót s a mögött egy ágyat fölfedezni, mely még dusabban volt ellátva vánkosokkal, nagy selyem paplannal, csipkézettel s pompás ágytakaróval. Valamely elegans hölgy ágyának kellett lennie ; de nem volt még csak egy ruhaszekrény sem, s nem egy ott feledt ékszer, sőt gombostü sem.

Ujra fölmentem Salcedehoz és egész figyelmemet először a nagy asztalra fordítám ; a karszék előtt nyitott könyv feküdt ; az oldalt álló magas szék előtt, egy irka, nyilt s majd kifogástalan ortografiáju gyermekirással félig teleirva ; kivül rajta az Esperance neve. A nagy könyv egy geologiai tanulmány volt.

Minden kétely lehetetlen volt. Salcéde ur Gaston nevelője lőn. Gaston ide járt naponkint leczkére, de tizennégy nap óta már nem volt itt, mert minden gyakorlat keltezve volt, s a gyermek használatára szánt tintatartóból a tinta ki volt száradva ; vagy távol volt vagy beteg volt tehát. Az első esetben őt vezették anyjához ; a másodikban, anyja jött látogatására.

Áttértem akkor a fontosb dologra, Salcéde iróasztalára, mely az ablaközben állt, mely elég mély volt, mert az épület uj része oly széles volt, mint bárhol. E butoron nem volt zár. Valami titok szerint volt kinyitható; de ily titok nem létezik oly komornok előtt, ki, mint én, élvezé ura bizalmát. Egy percz alatt megtaláltam a rejtély nyitját s a butor sérülés és zaj nélkül nyitva volt.

Szivem ugy dobogott! Annyira áthatotta lelkemet Roger jogai megvédelmezésének gondolata, hogy e perczben mi aggályt sem érzék. Csak attól tarték, hogy az előtt lephetnek meg, mielőtt az igazság bizonyitéka kezeim közé kerülhet. A nap már a szomszéd hegyek csucsát sütötte; élénk világ hatolt a szobába még, de az éj gyorsan áll be a völgyben, s kétségtelenül, akkor hazatérnek. Egy percznyi elveszteni való időm sem volt.

XLVI.

Az első irat, mely a kezembe akadt, egy ezen napról keltezett, s Montesparre asszonyhoz intézett levél volt; boriték alatt de bepecsételve, s leragasztva nem volt.

»Menedékház, máj. 18. 1850.

»Nemes és csodálatraméltó barátnőm, mondja meg N e k i, hogy nem kell s nem is kellend visszaeséstől tartani. Ő már kezdi visszanyerni arczszinét s ki-kijár a kastély vad kertjébe. Ha engednék már messzebb is elmenne. Kevés nap mulva ujra megkezdheti leczkéit a Menedékházban. Ha a legkisebb kimerülést veendeném rajt észre, a kastélytoronyban folytatnók azokat. Ambrus nem hagyja el s hü és odaadó iránta; de ez érdemes ember álma kevésbé könnyü, mint az enyém, s azért eddig az éjeket mindig nála töltém. Ma azért tértem haza, hogy feleljek az ön kedves levelére. Azután visszatérek a toronyba s holnap elvégre ágyamban alhatom, mert aggályaim már teljesen fölöslegesek s némi fáradságot kezdek érzeni. Most már irhat ön hozzám a Menedékházba. Van egy falusi levélhordónk, ki igen jól ismeri tanyámhoz az utat s ki nem panaszkodik, ha e kis uttal napi munkáját meg kell toldania.

»Mit sem mondtam önnek még lelki állapotomról. Őt látni három napon át s azon, ugy lehet távoli időre gondolni, midőn ismét látom.... De nem akarok arra gondolni! Megesküdtem, hogy nem hagyom el fiát, megesküdtem, mielőtt neki eziránt igéretet tettem volna, s megtartom szavamat. Éltem nem az enyém többé. Neki lesz az szentelve. Ön tudja, ön helyesli ezt, ön segit ebben! Óh kedves Bertám, minő szive van önnek s minő barátnő ön! ön nélkül elmekórosan vagy dühödten haltam volna meg, s most, mikor hosszu tengés s szomoru utazásaim után ismét életre kaptam, önnek köszönhetem, hogy hasznos életet élhetek, s hogy van erőm az üdülésre. Örvendjen ön e müvének. Nem tudom, örökre szerencsétlen maradok-e, de azt tudom, hogy már nem vagyok sem kétségbeesett, sem közönyös. Különben nem mindig boldogtalanság egy szenvedés gondolatával élni. A boldogságot nem a csapások hiánya alkotja, azon eszme nagyságában, vagy szépségében rejlik az, mely bennünket e csapások elviselésére képesit. Nem vagyok gyáva s ha mégis oly sokat szenvedtem, azért történt, mert elégedetlen voltam magammal. Mióta üdülök, visszajönni érzem büszkeségemet az életre, s azt az örömöt, melyet az alkot, ha az embernek magához méltó czélja van.

»Ő elmondta önnek, minő boldogság volt neki átölelhetnie megmentett fiát. Amit nem mondott el, az azon hősiesség, a melylyel egyedül s még igen szigoru időben, áthatolt a havon, a sáron, hogy ápolhassa szegény betegünket. Mitsem tudtam kigondolni, hogy az utazást rá nézve kevesbé kinossá tegyem; nem

akartam, még csak egy órára sem elhagyni a gyermeket. Ambrus sem tudta nálam határozottabban az órát, melyben meg fog érkezni. Egy egész éjen át várt rá Montesparre mellett, a nélkül, hogy a faluban mutatta volna is magát, mert ott ismerik. Elrejtve kis járművével egy pagonyban várta a szegény utazót. A nyomorult öszvér, az egyetlen, a melyre titokban szert tehetett, éhségtől s hidegtől odáig volt. Nem tudott menni; de tudott ő határozott s gyors léptekkel haladva az örvények feletti ösvényeken. Ambrus, elvesztvén őt szem elül, nagyon aggódott; midőn hazaért, már fia ágyánál találta. Szegény asszszony! nem tudta megállni, hogy csókjaival, hogy könnyeivel ne áraszsza el, hogy fiának ne hivja, s ő halványságában is sugározván s mosolyogván, gyönge hangján igy felelt neki: Mamám, mamám, jer ide, hozzám!

»Szerencsénkre csak magunk valánk a toronyban. Itt maradhatott a reá következő napokon s éjeken, midőn Michelinék a gyermek látogatására jöttek visszavonulván a torony egy mellék részébe, melyet kissé rendbehoztam számára. A derék Michelinék mit sem tudtak meg e látogatásról s ő, a mint jött, észrevétlenül távozhatott, éjnek idején. Ekkor azonban Ambrus, ki most ráért intézkedni, vitte őt egész Saint-Serninig, hol a nappali póstakocsira ült. Ő nagyon ki lehetett merülve. Három nap s három éjjel alig hiszem hogy egy perczig is aludt volna, még azon ágyban sem, melyet a torony mellék helyiségében készitek számára. Azt hivém, hogy Michelinék s az orvos látogatása alatt legalább al-

szik. Nem! fön találtam, a nyiláson át betekintve s hallgatózva. Alig érinté az étkeket, melyeket számomra hoztak. Nem volt sem éhes, sem szomjas, sem álmos, sem fáradt. Még csak el sem halványitotta a kimerülés; látta gyermekét s az meg volt mentve. — Hogyan éreznék bármi szenvedést, mondá nekem, midőn ily nagy öröm s boldogság ért.

»Hiába könyörögtem neki, hogy mielőtt eltávozik, menjen legalább egy éjjeli pihenésre a Menedékházba; nem tudtam rá venni. Éltem minden percze, igy szólt, vagy ezé, vagy amazé; nem fogok nyugodni soha, csak valamelyikük mellett.

»Azóta azonban, hogy elutazott, minden óvatosságunk daczára is, némi gyanu terjedt el Flamarandeon. A gyermeknek egy kis lázrohama volt még s abban anyja, az ő szép s kedves anyja után kivánkozott, a ki az imént ágya mellett volt. A kis Michelin lány ezt hallá s igy szólt: Anyád volt itt? Te álmodtad ezt. Hisz neked nincs anyád. — De igen, van anyám. — Azután milyen? — Olyan, mint a többi asszonyok. — Hát nem uri asszony? hisz annyi pénzt küld utánad. — Nem uri asszony, csak ugy van öltözve mint te.

»E beszélgetésnek tanuja valék. Azt mondám a kis Michelinnek, hogy Esperance álmodott s senkit sem látott. Ő elhitte, de Esperance nem; emlékező tehetsége erre nézve hü maradt. Sikerült, ha nem is megértetnem, legalább megigértetnem vele, hogy e hitet magában őrzi meg. Daczára ezen igéretnek, melyet a természetét jellemző akaraterővel tartott meg, a Michelin-családnak valami határozatlan

sejtelme van egy titokszerü látogatásról. Egy másik kis Michelin-lány azt állitja, hogy egy ajtóhasadékon át, midőn a betegnek árpalevet hozott, a torony szobájában egy nagy s szép paraszt nőt látott, a ki eltünt a légben, midőn az ajtót kinyitották. Szülei képzelődésnek mondák ezt. A gyermekek a régi legendát emlegették, mely szerint egy fehér asszony jelenik meg a flamarandei toronyban. Hozzá tevék, hogy bizonyára Esperance segitségére jött, s hogy ez a család szerencséjének jele.

»Kedves barátnőm, a levélhordó csak holnap viszi el levelemet; ma már elmult az óra. Utóiratot fogok hozzá csatolni, ha lesz mit irnom. Most, mint mindennap, Michelinékhez megyek ebédelni s ez éjet még a kastélyban töltöm. Egész lelkemből az öné.

Alfonz.«

Elolvasván ez első levelet, megszerezvén ez első bizonyitékot, egyszerre nyugodtnak s azon helyzetben érzém magam, hogy teljes áttekintést szerezhetek magamnak Salcéde ur papirai felett. Csak másnap volt hazatérendő. Az egész este, az egész éj egész biztosságban rendelkezésére állt tehát kutatásaimnak. E levél felvilágositott minden felől. A ház átkutatásából meggyőződtem, hogy Yvoine mesternek nem volt itt fekhelye. Ő a toronyban lakott, a gyermek közelében, kit Salcéde ur szintén ott helyezett el, mint egésségesebb s szellősebb helyiségben a majorosék lakásánál. Yvoine a nap folytán Salcéde ur számára valami tárgyat megkeresendő jöhetett a menedékházba; Salcéde teljesen bizott benne. Nem vette észre, hogy a szalón ablakát nyitva hagyta, s

nem volt oka másnap előtt visszatérni. A házban tüz nem volt, de volt miből gyujtani. A nap lemenőben volt, az ágy mellett azonban voltak gyertyák. Egy fárasztó utazás óta mit sem evék; körültekinték hát a szekrényekben. Mert konyha nem volt, s mert Salcéde ur nem evett itthon, szemmel láthatólag azért, hogy a szolgáló kémkedésének ki ne legyen téve, kellett egyetmás enni valónak lenni, akár számára, akár pedig a grófné tervezett látogatására tekintettel, a melyet az nem fogyaszthatott el, nem jövén ide.

Valóban találtam is némi megkeményedett kenyeret, egy doboz érintetlen sajtot, s süteményt; de én, szemben a bizonyitékok eme halmazának váratlan főfedezésével, ép oly tulizgatott valék, mint a grófné fia ágyánál. Sem éhes, sem szomjas nem valék, sem nem fáztam. Miután igy biztossá levék, hogy valamely természeti hiány nem zavarandja eljárásomat, hozzáfogék gondosan teendőimhez. Meggyujtottam két gyertyát s Salcede dolgozószobájában foglalék helyet. Teljes ünnepi csend honolt a mandaillei magányban. Csak néha-néha jelzé némi tompa zörgés távoli zaja a hegységek messze oldalán egy-egy hógörgeteg megindulását.

XLVII.

Három óra alatt mindent elolvasék, még Flamarande asszony leveleit is, melyek külön csomagban valának elhelyezve. Megolvastam Salcéde ur pénzét is, huszonötezer frank volt bankjegyben, s külföldre szóló utalványokban, ötezer aranyban s franczia és idegen pénzben. Ekkora pénzkészlet, igy őrizetlen hagyva egy pusztai házban, vagy a vidék lakóinak erkölcsös, vagy a tulajdonos gondatlan voltáról tanuskodott. Salcéde ur pedig bizonyára nagy sulyt helyezett e tárczára, s az szemmel láthatólag valami váratlan esetre volt szánva, mely őt a gyermekkel vagy tán a grófnével együtt külföldre menekülni kényszeritené. Semmi esetre sem volt ez összeg földje megvételének s házacskája fölépitésének az ára; az erre vonatkozó nyugtákat, valamint a községgel kötött adás-vevési szerződést mind rendben találtam. A Puy-Grioux körülövező erdőségek egy része bele volt foglalva az adásvevésbe. A föld megvétele 1847-ből volt keltezve; az épitès 1848-ban fejeztetett be. Tehát körülbelül két éve mult már, hogy Salcéde ur itt telepedett meg, a legegyszerübb Alfonz név alatt, a mit a számára Saint-Cirgues de Jordanne-ba czimzett levelek tanusitanak, s én nem tudtam s a gróf

nem is gyanitá! az egész világ pedig, Flamarande s Montesparre asszony kivételével, Amerikában lenni hitte! Ügyleti s családi levelei, Párisból vagy Spanyolországból küldve,a hü Berta közvetitése által jutottak hozzá. Az által tudott meg a világból is mindent, a mi érdekelhette. A kis környéken kivül, a melyben lakott, mit sem tudtak felőle. Montesparreban sem látszottak csak sejteni is közellétét. Különben igaz, hogy ott a kastélyban senkit sem kérdezhettem ki, s Suzanne kisasszony, kivel Párisban beszéltem, könnyen rászedhetett.

Mindent megértettem, midőn Montesparre Berta asszony számos s megható leveleit végig olvasám. Az általam kipuhatolt, s az általam nem is sejtett dolgoknak teljes és részletes történetét foglalák azok magokban. Nem irhatám le mind e leveleket, s csak foglalatjukat adhatom.

Montesparre asszony mindig szenvedélylyel szeretè Salcède urat, s viszont szeretve hivén magát általa, azon eszélytelenséget követte el, hogy föltárá előtte szivét; ám Salcède csak egyetlen nőt szeretett egész életében; s azt mindig szerette. Szerinte e nő, Flamarande asszony, soha nem volt övé. Nem láttam semmi, az ő keze által irt formális tagadást; makacs diskréczióját csak Montesparre asszony feleleteiből vehettem ki; Montesparre asszony különben ezen állitólagos ártatlanság dolgában igen szczeptikus volt. Idézni fogok néhány lapot, melyet ez éjjel leirék.

Páris, april 13. 1845.

Hagyja el Amerikát s jöjjön haza. Neki nagy szüksége van, vagy lesz önre. Ő korán sincs ugy

megvigasztalva s koránt sem oly boldog, mint én mondám önnek, s mint hivék róla. Van ugyan ismét fia, kit imád, s kit férje nem tud másnak tulajdonitani, de az első, kit elvesztett s kiről azt hivé, hogy természetes halállal mult ki, . . . arról kell, hogy mindent elmondjak most önnek. Ön meggyógyult, lesz hát ereje elviselni egy uj csapást; ez első gyermeket, kiről azt mondák, hogy betegség folytán halt meg, Flamarande gróf megtagadta, s minden valószinüség szerint vagy megölte, vagy meg hagyta ölni, vagy legalább eltüntette s valahol titokban nevelteti. Rolande nyolcz nap óta Sevinában van, s ott azt hallá férjétől, hogy gyermeke s a dajka vizbe fuladt. Semmi által ezt bebizonyitva nem látván, ő nem hiszi, remél, izgatja magát, majd megőrül. A gróf megrémiti, fenyegeti. Neki le kellett mondania kutatásairól s visszatérnie Olaszországba; de utközben titokban irt nekem, s kért, folytassam e kutatásokat, s én szivesen megtenném, de nem tudom, hogyan fogjak hozzá. Önnek kell magára vállalnia ezt. Ön gazdag, ön szabad, szeret utazni, a mit én egyátalán nem szeretek. Föl kell találni e gyermeket, vagy bizonyitékot szerezni haláláról; mit én egyátalán nem hiszek. Ime miért: egy unokatestvérem, ki nyáron Bourges közelében lakik (az öreg Frepont, kit ön látott Montesparreban, midőn a billiardon Flamarande gróffal folyton verette magát) beszélte nekem, hogy a bourgesi postán 1841 május 16-án egy utast látott, ki a postakocsisokat nagyon sürgette a lovak váltása közben, s a ki midőn beült a kocsiba, kis gyermeksirás hallatszott ki. Frepont emlékszik az időre, mert akkor

született kis unokahuga. Ő az atya elébe ment, ki Párisból volt hazatérendő, s azért figyelemmel nézett meg minden szembejövő kocsit s alakot. A kérdéses utazó alakja, az ő kifejezése szerint, igen valótlanszinünek tetszék előtte, kiejtése pedig elváltoztatottnak. Azt állitja, hogy egész határozottan fölismerte benne Károly urat, Flamarande gróf odaadó s elkényeztetett komornokát; ugyanazt, ki Montesparreon is minden dolog intézésével meg volt bizva. Öreg Frepontom olyannyira bizonyitja e tényt, melyet megtudott (midőn még senki sem gyanakodott a grófra), hogy én most erősen hiszek a gyermek elsikkasztásában. Ide kell jőni, vigyázni arra a Károlyra, ki még mindig náluk van s sokat utazik a gróf helyett. Jöjjön Párisba a legszorosabb inkognitóban. Ne száljon palotájába, s ne jöjjön hozzám se, mert házam felett is őrködik e kém. Én Párisban várandom, hogy ön tudassa velem megérkezését. Elmegyek, értekezendő önnel, oda a hova ön akarja. A gyorsaságnál fogva, melylyel most a göz révén utazni lehet, remélem, hogy ön legkésőbb a jövő hó végén itthon lesz. Én hivom önt haza, érti ön, hálátlan? S nem azért a gyönyörért, hogy önt láthassam, a mi önző reménykedés lenne, s önt teljesitetlen is hagyná; de segélyül hivom önt, hogy ketten gyógyitsuk meg egy szegény anya megtört szivét, kinek fájdalma engemet kinöz. Én nem hiszem, hogy ő oly ártatlan e szerencsétlenségben, mint a mennyire ön mondani s esküvel is erősiteni jónak látá.... Ne haragudjék ön ezért rosz ember! Ki kételkednék az ön becsületében? De nem áll-e a férfiui becsület

gyakran abban, hogy minél határozottabban hazudjék, igy mentendő meg egy nő becsületét? Szegény Rolande, hogyan állt volna ellent az ön szenvedélyének? Ő oly ifju volt, s oly roszul ment férjhez, s ön szivét anynyira megnyeré, fejét annyira elbódità! S megjön az idő, midőn ön elmondandja majd nekem a valódi igazságot, midőn majd belátja, hogy nem vagyok többé vetélytársnője néki, s hogy hibáját is csak azért akarom tudni, hogy elhárithassam gyilkoló következményeit. Jöjjön, várja önt nővére Berta.

Montesparre asszony azután következő leveleiből megtudtam, hogy Salcéde rögtön erre elhagyta Amerikát, hogy őt viszont látta Párisban, hogy ott keresték s meglelték a nizzai nő nyomait, hogy azután Salcéde magát a nőt is fölfedezte Villebonban, s nem csak mindent megvallani kényszerité, de még irásbeli bizonylatokat is nyert tőle. A dolog sokba került neki, de ő nem sajnálta. Egész vagyonát reá áldozta volna. Csakhamar azt törekedett kitudni, hova vittem Gastont azután, hogy dajkájától elvettem. Kutatták, merre jártam, s megtudván, hogy a Sévinesben az eladás folytán otthontalan maradt sirokat elhelyezni Flamarandeba menék, Salcéde utánam jött s parasztruhát öltve, ott könnyen értekezhetett egykori vezetőjével Yvoine Ambrussal, a ki meg annak idején engem határozottan fölismervén a La Violettenél, nem sok fáradságba került mindent kitalálni s Salcéde ugy szólva szemem láttára ölelte át Gastont.

E percztől fogva a báróné Flamarande aszszonyt mindenről értesitê. S itt helyezem el Rolande

egy Bertához intézett, ez időből kelt s Salcédedel közölt levelét, melyet az félre tett a többi, ugyanattól ugyanahoz intézett levelek közé.

»Kedves Bertám, őrangyalom, s ő, megmentőm gondviselésem, ti vigasztaló angyalaim legyetek áldva! Ti föltaláltátok őt. Ő nem halt meg, s ő nincs teljesen számüzve az atyai házból. Ő egésséges, szép, boldog; szóval él, s az enyém lesz; mert a t y j a igazságot fog szolgáltatni nekem. Nem lehet magyarázatot remélni tőle; de látni fogja magamtartását s ez ki fogja nyitni szemeit. Különben, történjék bármi, első szülöttem jogai léteznek, s eljő a nap... De előbb látni akarom imádott gyermekemet s látni fogom. Elmegyek hozzátok oly titkosan, hogy soha senki sem tudja meg. S azt is akarom látni, a ki fölfedezte őt nekem; meg akarom ezt neki köszönni, s fölmenteni a multért, a jelen miatt. Ne gondoljon semmi másra, csak arra, minő boldoggá tett engem. Gyorsan, sietve irjátok meg, hogy vártok, s én betegséget tetetek, hogy bezárkozhassam. Rogert biztos embereknél hagyom, gőzhajóra ülök, s hozzád sietek. Felelj, felelj a te Rolandeodnak, ki imád téged.«

Vajjon csak Bertának szólt-e ez utolsó mondás? Hihető, hogy mindkettőnek. Flamarande asszonynak, ki akkor Olaszországban volt, csak félutat kelle tennie. Flamarandeból való elutazásom után fiát Marseillebe vitték, a hol ittas örömmel zárhatta ölére; de Salcéde nem volt ott; félt viszont látni őt, mert szenvedélye élénkebb volt, mint bármikor. Ürügyül a grófnénak azt mondák, hogy Salcéde a grófnőre nézve veszélyesnek tartja az ő jelenlétét a

találkozáson az esetre, ha ez utja fölfedeztetnék. A gyermekkel csak a báróné s Ambrus volt. Hogy Michelin beleegyezzék a gyermek elvitelébe, be kellett egy bizonyos mérvig avatni a dolgokba. Azt hivé, hogy Salcéde a gyermek rokona, s hogy ismeri anyját. A gyermek felfogadásaért s ápolásaért oly bőven kárpótoltatott, hogy nem félt semmitől s teljesen megbizott Salcédeben.

A levelek sorrendjében elérkezém a famózus boulogne-erdei légyott idejéig. Salcéde titokban Párisba érkezvén, a grófné ragaszkodott ahoz, hogy személyesen köszöni meg eljárását. Salcéde ugy látszott nagyon vonakodott e találkozástól, melyhez pedig oly égő vágy vonta. Féltette a grófné jó hirnevét s csak azon föltétel alatt engedett, hogy a báróné is jelen lesz ; de a báróné nem ment el. A találkozás más napján a következő igen jelentős levelet irta hozzá :

»Nem ! nem volt bátorságom önt az ő lábainál látni ; ez oka mindennek ! Nem történt semmi baj sem velem. Önkényt szegtem meg szavam. Nem gondolám, hogy zokon fogják venni távollétemet. Ah ! bocsásson meg, hogy szenvedek ! A hősi önmegadás oly szerepébe kényszeritettek bele, mely gyakran fölülmulja erőmet. Végig fogom azt játszani, legyen nyugodt ; de engedje, hogy magányomban sirjak legalább, s ne aggódjék e miatt. Ön boldog volt, boldog most is. . . Ez az a mi vigasztal s egyszersmind ez az, mi kétségbe ejt.«

Hiába kerestem a levelek közt még egy vonatkozást e találkozásra. Ez egy bizonylattal kelle beér-

nem, mely szemeim előtt igen nagy fontossággal birt.

Az 1848. és 49-ki levelek a grófné s Salcéde vagy Gaston közt semmi uj találkozásról nem szóltak; de azon ujonan fogamzott vagy ujra kitört szenvedélytől sugároztak, melyet Rolande Salcéde iránt érzett. Lángoló, titokszerü, odaadó volt e szenvedély, melyet azonban a nő maga az anyai háladatosság értelmében magyarázott meg, e magyarázat által azonban nem tudta tévutra vezetni a tisztán látó Bertát. A grófné igy irt hozzá: »Nem, nem, ne érts félre barátnőm, én nem oly érzelmet érzek iránta, a mit s z e r e l e m-nek hivnak, s ha ez lett volna azon érzés, melyet ő tanusitott irántam, s melyért szenvedék, bocsánatom föloldta volna ugyan, de lelkiismeretem nem. Szerencsére te tévedsz, mert nem értesz bennünket; te nem ismered azon szent barátságot, mely csak a gondolatok legtisztábbjával akar szerettetni. Azt mondá ő, csak azért időzött nálam (midőn engem elutazottnak hitt) hogy magához vegyè a virágokat, melyeknek én illatát szivám; az illat anyagtalan, ellentétes azon érzelmekkel, melyekre te gondolsz! Nem akarom, nem tudom hinni hogy ő egy perczre is áthágta volna azon tiszteletet, melylyel barátja neje iránt viseltetni tartozott; ezután vágyni — bün lett volna az ő szemei előtt is, az enyimek előtt is. Tudom, mily kevés ember képes a lelkek eme vonzalmára, mely kizár minden bünös viszonyt; ám nem ismerted-e, minő tiszta, minő lelkiismeretes, s minő becsületes volt ez az ember. Egész életét a tanulmányokra szánta, s elvonulva töltè; ezt

az angyali életet, melyről te annyiszor mondád: kivétel ő még az eszményi kivételek közül is, egyetlen lény, a kit föltétlenül tisztelni lehet. Nos tehát; ez élet nem szolgálhat-e neked megnyugtatásul?«

Egy más levélben, a grófné igy irt barátnőjéhez: »Bizonyitéka annak, hogy nem ápolok oly érzést, minőt te sejtesz nálam, hogy azon nap, melyen ő csak tenéked fog élni, azon nap, melyen te az ő neje leendesz (s e nap, biztos lehetsz, el fog érkezni) ezerszer boldogabb leszek érzelmeimben s ezerszer büszkébb reá s magamra.«

XLVIII.

Mindez igen szépen volt mondva; de Montesparre asszony, ki sokkal világiasabb okoskodásu,vagy sokkal tisztábban látó volt, igy irt Salcédehez: »Elküldöm önnek mindazon leveleket, melyeket ő hozzám intézett, mert ön kicsikarta tőlem ez igéretet, s én nem akarom kijátszani önt; de nagyon félek ez illatos olajat ráönteni az önben még mindig izzó tüzre. Szeretném, ha más hangon irna, ugy hogy önt meggyőzné, hogy nem szereti önt ugy, a mint ön szereti őt; de az anya elragadtatása, ki önnek annyival tartozik, a nő oly lelki hurjain beszél e sorokban, hogy én reszketek belé. Össze akar házasitni bennünket! Csak ne keveredjék ez ügybe! első kisérlete Montesparreon, oly végzetes volt reám nézve. S most már nem is óhajtom e házasságot, melyről annyit álmodoztam egykor, s mely most szerencsétlenné tenné mindhármunk életét! Lenne jogom féltékenynek lenni, s élnék, tán vissza is élnék e joggal. Jobb szeretem önzetlen barátságunkat s a szolgálatkészség ama szerepét, melyet játszom.«

Azonban nem mindig volt ily lemondó. Voltak rövid, szenvedélyes üzenetek, mint például ez: »Tudja-e, hogy egy szót sem hiszek mindabból, mit ő

mond, s a mit ön mond. Minek hazudnak én előttem. Sértés s iszonyu hálátlanság ez.«

Másik levél:

»Elvégre! Gaston tehát az ön fia; most már bizonyosan tudom.«

Ismét más: »Ha a gyermek a férjé, miért nem gyülöli őt? Vannak perczek, melyekben én gyölölöm e fogadott gyermeket, ki önt egészen igénybe veszi, s a kiért engem elhanyagol.«

A báróné kisérleteket tett arra is, hogy eltérítse Salcédet a Menedékházban való letelepüléstől. Az 1848-ik évben ugyanis az a csapás érte, hogy elvesztő egyetlen fiát, a kis Montesparre Anget, s annál jobban vonzódott Salcédehez, mert ez szintugy vigasztalhatlannak látszott e szerencsétlenség fölött, mint ő maga. Azt akará tehát, hogy a marquis Gastonnal együtt telepedjék le Montesparreon, s kifejezésein átérezhető volt a vágy, hogy a gyermeket hajlandó az ő s a Salcéde fiának ismerni el. A jó hirnevén ejtett eme csorba helyrehozása házasságuk leendett volna. De Salcéde nem fogadta el a megoldást. Erre azután szemrehányás, majd végre ismét békülés következett. A bárónét az ejté kétségbe, hogy a marquisval csak ritkán s titokban találkozhatott. Salcéde nem ment hozzá, sem éjjel sem nappal; csak azon ritka s titkos utazások alkalmával látták egymást, melyeket Salcéde Párisba tőn. Ugy látszott, hogy nagyon tetszik magának e menedékházi elvonultságában, Esperance nevelői szerepében, s abban, hogy nem kell törödnie a világgal s az élet bajaival.

Hiába kerestem Rolandenak valamely egyenesen Salcédehez intézet levelét; vagy nem is irt soha vagy pedig azt Salcéde tárczájába rejtve, magánál hordá. Mind e bizalmas iratokból azt a végső következtetést lehetett vonni, hogy egyik sem tartalmazza az elkövetett bün bevallását, s hogy igy egyik sem szolgálhat Roger mentségére bátyja netáni követelései ellen. Sőt ellenkezőleg akár őszinteség, akár kitervelt ügyesség sugalta legyen e sorokat, mindaz, mit Flamarande grófné barátnéjához irt, mint ártatlanságának bizonyitéka idéztethetett általa. Nem volt tehát érdekem, belehatolni e levelezés titkaiba, s a miattok elkövetett vakmerőség veszélyét nem kárpótolta valamely, Rogernak tett valódi szolgálat. De azért csakis itt lehettek azon bizonyitékok, melyekre szert tehettem, s hogy másokra akadjak, ugyancsak rendkivüli véletlenre kelle számitanom.

Nagy aggodalmak fogtak el. Egyszerre egyedül látva magam az elvonultság emez általam megsértett csöndes hajlokában, a magam iránti megvetés s a magamtól való irtózás érzése fogott el. Pénz, sok pénz volt itt ugyszólva a köz becsületesség ótalmára bizva, s én, rosszabb mint a tolvaj, kilopom a szivek s a lelkiismeret titkait! Gonddal rakosgattam össze a papirokat, bezártam az iróasztal minden fiókját s az ablakhoz közeledtem. A nap még nem kelt föl, de a parasztok már bizonyára fölébredtek, s én sieték eloltani a gyertyákat. Azután azon módra gondolék, melylyel eltávozhatom, a nélkül hogy utamnak nyoma is legyen a vidéken, mert teljesitettem minden kötelességemet

Esperance iránt s Flamarandeon nem tudhaték még semmit, a mit már is ne tudtam volna. Fölmentem a tárházba s egy erős kötelet hoztam, melylyel valamely nagy köteg volt összecsomagolva. Lementem a szalónba. Innét reméltem e kellően elkészitett kötél segitségével kijutni; de egy gondolat, mely egyszerre hatolt át agyamon, megállitott. E ház, mely az eladási okmányokon a »Menedékház« jelentős nevét viselé s ugy neveztethetett már jóval azelőtt, mint Salcéde megvette, tehát a kastély lakóinak megrohanás esetében csakugyan menedékeül kelle szolgálnia s vagy legalább szánva lennie. Ez esetben, mint nem egy hasonló kis erősségnél, kelle létezni titkos összeköttetésnek közte s a kastély közt. Most már biztos valék hogy 1845-ben láttam Salcédet Flamarandeon parasztnak öltözve. Arra is emlékeztem, hogy nem messze a kastélytól láttam egyszerre ugy eltünni, mintha a sziklába esett volna. A földalatti közlekedésnek, akár hogy ép volt, akár hogy megujitatott, léteznie kelle tehát, s a grófné bizonyosan ezen ment be a toronyba, s jött ki onnét, a nélkül, hogy bárki látta volna. Ez ut nyilásának a házban kelle lenni, melyben valék, mert különben nem lehetett megmagyaráznom a szerződés némely szavait, melyek egy ösvényre s egy bejárásra vonatkoztak, melynek Salcéde kizárólagos használati s tulajdonjogát biztositá magának. Föl kelle hát keresnem e rejtélyes utat, s fölhasználnom menekülésemre. Nem volt nehéz a nyilást megtalálnom a szalón padlózatán, a szőnyegül szolgáló bőr-készitmények alatt. Az ajtó könnyü volt, s nem volt rajta sem lakat, sem zár. Mögötte

egy falépcső nyilt, tiz-tizenkét fokkal, s csak egyik oldalán korláttal, mint az a festőmütermekben is szokásos.

A ház pinczéjébe vezetett ez, mely régi formáju, köralaku épitmény, oldalt csupán ászokkal fölszerelve volt; másfelől egy csomó fa volt, mely mögött meglepetés esetén el lehetett rejtőzni. Megkerültem a pinczét, s egy alacsony régi é[illegible]áletiv alatt egy egészen uj faajtót találtam, kulcsnélküli zárral, s be sem zárva. Salcéde és Ambrus bizonyára sokat jártak erre, s valószinüleg Ambrus akkor is e pinczében volt, mikor a házba beléptem, s azért nem találkoztam vele. Beléptem az előttem nyiló folyosóba, koczkáztatván azt, hogy találkozom Salcédedel, ki haza tér a gyermek melletti utolsó virrasztása után. A boltozat, mely elején vakolva volt, kissé távolabb egészen sziklás, s köves barlanggá vált. Elég széles volt, hogy két ember átmehessen rajta, de nem volt egy zug, egy szöglet sem ben, a melyben találkozás esetén el lehetett volna rejtőznöm.

Még nehány lépést koczkáztattam, mindent gonddal megvizsgálván, mit a velem hozott gyertya segélyével teheték. Csakhamar egy valóságos hegyszakadékba értem, a melynek kiszélesedő s szabálytalan utja nem nyujtá az emberi munka semminő látszatát. A vulkanikus képződés teljesen esetleges eredménye volt ez, melyet fölfedeztek s használtak. Más folyosók is nyiltak, az utra, melyen haladtam, s melyen csak Ambrus saruinak fris nyoma vezetett; az ide nyiló folyósók azonban még szorosabbak, s még kevésbé járhatók voltak. Nagyobb biztonsággal

haladtam ezután, a legkisebb zajra is gondosan figyelvén, de készen minden perczben, hogy vissza kellend fordulnom, vagy elrejtőznöm valamely szikla fordulatban. Már tiz perczig haladtam a nélkül, hogy bármely akadályra találtam volna, midőn egy világló pont tünt szemeim elé. Gyorsan kioltám gyertyámat s figyelve néztem e ragyogó s egy helyben álló pontot.

Oda siettem, de semmi más nyilás nem volt, csak az, melyen a viz csattogott hevesen a mélységbe le. Eltévesztettem hát az utat, mert Flamarande grófné ez uton nem távozhatott. Figyelemmel néztem a vad s mégis kedves képet, melyet a sziklatorlatok s az azok feletti tenyészet tárt szemeim elé. Egy örvény mélyén voltam, melyből lehetetlen volt távozni a part azon oldalán, a melyen állék. Szemben velem fölismerém a kiemelkedő ösvényt, melyen Salcédet mint valami kisértetet eltünni látám.

Nem volt azonban mód itt kijutni a sziklatömegből s nekem tájékoznom kelle magamat, mi időbe került. A nap már egészen beállt, s a tárgyakra vetődő rózsaszin sugár jelenté, hogy a nap fölkelt. Visszafordultam hát s tapogatózva menék a sötétben, remélve, hogy Salcéde urat meglesem visszatérőben, s igy meglelem a kivezető ösvényt; azonban valamely zsákutczába jutván, meg akarám gyujtani gyertyámat, s nagy rémület fogott el, midőn észrevettem, hogy elvesztém azt. Azonban voltak viasz-gyufáim. Meggyujték egyet, mely látnom engede egy sziklaszorulatot, a melyre nem emlékeztem, melyen azonban mégis ki lehetett jutnom a zsákutczából s járható ösvényre

érnem. Egy második gyufánál föltaláltam az előbbi lépteim által jelzett utat, de nem lehetett kivennem, vajjon most a Menedékház felé, vagy a zuhatag ágya felé tartok-e. A harmadik gyufával már, a barlang igen nedves levén, egy percznyi világosságot sem tudtam eszközölni, s a sötétben kelle haladnom. Több mint huszonnégy óra óta már mi táplálékot sem vevék magamhoz, s nem is pihentem. Észrevehetőleg azonban azért nem szenvedtem, csak gondolkozási erőm kezdett kimerülni, s a sötétség által felkorbácsolt képzelődésem kinzott.

Mentem a nélkül, hogy bármely akadályra találtam volna, a sziklafalat időnkint érintvén, de ez átjáró rémitő hosszunak tetszett előttem s egyszerre csak ugy érzém, hogy semmi sincs körülem, s néhány lépést igy tevék előre. Tévedtem tehát, s talán egy kilábolhatlan tömkelegbe juték. Egy lépéssel több s valamely sziklához vágódhatom, vagy a mélységbe zuhanhatok. A rémület elfojtá lélekzetemet, kiáltani akartam. A félelem megakadályozá; de ily iszonyu halál kilátása oly kislelkünek talált, akár egy gyermeket. Té beleavatkozál mások sorsába, szólék; te szolga voltál, s nem ijedtél vissza semmitől, hogy erkölcsileg ura légy messze fölötted álló egyéniségek létének, s ime: a te léted mulik el nyomorultan e sötétség közepett anélkül, hogy bárki is sajnálna, mert hisz azt aratod, a mit vetettél.

XLIX.

Nem vagyok nagyon gyáva s a kényelemnek sem vagyok tulságos barátja; de egész éltemen át bátorság s félénkség váltakozott kedélyemben, a szerint a mint öntudatom mellettem volt, vagy elkárhoztatott. E perczben elkárhoztatott az, mert érzém, hogy összeroskadok, s kimerülök. Egy félóráig, sőt, ha jól tudom, tovább, öntudatlan állapotban valék. Midőn eszméletemet visszanyerém, elhatároztam, hogy minden áron menekülök e szörnyü helyzetből, s elindulék, a véletlenre bizván magamat. Nem haladhattam két meter távolra, midőn lépteim belé ütköztek valamibe. Megtapogattam, fát éreztem,s ugy tetszett, mintha kezem karfát érintett volna: a Menedékház lépcsőjénél voltam tehát. Sikerült utolsó viaszgyufámat meggyujtani, s meggyőződtem, hogy csakugyan visszaérkeztem oda, a honnét elindulék. Az alagut ajtaja, melyen észrevétlenül haladtam át, nyitva volt mögöttem; fölöttem pedig a szalon lefelé nyiló ajtója, melyet kissé felnyiték; oh minő örömmel láttam ismét a napfényt!

De az ajtót a legnagyobb gyorsasággal eresztém ismét le s elfojtám még lélegzetemet is. Beszéltek a házban s először Ambrus kiáltó hangját vet-

tem ki, mely a lépcső boltjairól viszhangzott. Salcéde feleletei többnyire igen rövidek voltak; de a hang az övé volt; nem lehetett kételkednem. Kivülről jöhettek be, mig én a földalatt bolygék; vagy akár ők térhettek azon uton haza, melyet én eltévesztek, a helyett a patak zuhatagához vezető ösvényre vetődvén.

Jól hallám, hogy a szalonban járkelnek s tisztán kivettem szavaikat: — Ki nyitotta ki ez ablakot? szólt Yvoine.— Te feledhetted el bezárni,felelt Salcéde. — Becsukták az ablakot, s aztán ismét Ambrus szólt: — Most aztán alugyék ön jó nagyot, Alfonz ur; ön nagyon fáradt. — Kissé csakugyan az vagyok; egy órát alszom, s azután dolgozom. — Ha ön éhes, ime a kosár, melyet hoztam. — Hagyd itt, köszönöm. Ne felejtsd el, hogy a gyermeknek nem szabad ide jönie; az ut igen nagy. — Majd türelemre intem. — Három órakor meglátom. Menj az espelunque-on át, az rövidebb ut.

Tudtam annyira latinul, hogy megértsem, hogy az espelunque tájszó, mely a föld alatti utat jelenti. Ambrus erre fölemelte a csapó ajtót s lejött. Első gondolatom az volt, hogy leszaladok a boltozat alá, hogy kileshessem, melyik a helyes ut, s hogy követhessem, ha ő elment; de legyőzhetlen borzalmam a sötétségtől visszatartóztatott s időm sem volt. Elrejtőztem tehát a falépcső alatt. Ambrus fejem felett lejött, s aztán világ nélkül, fütyülve haladt utján; ugy indult neki a sötétnek, mint a ki ismeri utját, s biztos minden veszedelem elől. Nem lehetett hát mi bajtól sem tartani ez ösvényen, s már szégyelni kezd-

tem a borzalmat, melyet érzék; de Ambrust követnem nem lehetett. Hallám, hogy bezárta háta mögött a pinczeajtót, s hogy lehuzta a kulcsot; Salcéde urnak bizonyára külön kulcsa volt.

A szalonból többé mi sem hangzott le hozzám. Salcéde fölment szobájába, vagy hogy alugyék, vagy hogy dolgozzék. Most már csak a szalón ablakán át lehetett menekülnöm. Megtaláltam a kötelet, melyet akkor szereztem, mikor e tervre gondolék, s melyet azután az ászok alá rejték; ugyan ott egy félig telt boros palaczkra találtam; igen rosz eleczetesedett bor volt benne, de azért kiittam, s az visszaállitá erőmet, melyre oly nagy szükségem volt.

Fölmentem a szalónba s kiváncsi lettem látni a kosár tartalmát, melyet Ambrus itt tett le Salcéde ur számára. Láttam belőle, hogy a menedékházi remete teljes egyszerüséggel s ép ugy táplálkozik akár egy paraszt. Nem hallék többé mi zajt sem a házban; kérdém magamtól, vajjon távozzam-e, vagy előbb még valami uj kutatásra vállalkozzam, az igazság megtudhatásaért.

Soha többé ily alkalom nem jelentkezhetett, másrészt azonban érzém, hogy többé nincs bátorságom kutatni. Lelkem meg volt osztva az eljárásom fölötti keserü irtózat, s azon vágy által, hogy azt a siker legalább saját szemeim előtt igazolja. Nem tudom micsoda végzet folytán, de egy rögeszme erősen követelte bennem, hogy lássam Salcédet, hogy beszéljek vele; bánjék bár ő ugy velem a mint érdemlem; öljön bár meg.

A kevés rosz bor, a mit hosszu éhomra ittam,

egészen felizgatott. Egyszerre az ötlött eszembe, hogy eszközeim aljas volta egyszerre hősiességre válnék, ha az oroszlánt saját barlangjában lepném meg, igy szólva hozzá: Ime, itt vagyok; jót akarva, ha ön megmondja az igazat, mit minden áron tudnom kell; ellenség, ha elrejti azt. Kilestem önt; de nem félek öntől, mert a helyett, hogy, a mint könnyen tehetém vala, megfutottam volna, ime önkényt árulom el magamat, s teszem ki az ön boszujának.

Ez eszme oly lázt keltett bennem,melyet nem is akarék elcsititani.Bátran haladtam föl Salcéde szobájába s kinyitám minden elővigyázat nélkül az ajtót: részeg valék. Salcéde ur hálószobájában aludt. Azt hitte, hogy Ambrus jött be, s igy szólt: Elfeledtél valamit? Megijedtem; egyszerre hideg borzongás futott végig. Valami határozatlan választ dadogék, Ambrus hangját utánozván. Nem tudom mit értett, de csalódott, s ágyába befordult, igy szólván: Keresd csak barátom, keresd.

Még egy percz, s egyenletes és erős lélekzetvételéből meggyőződtem, hogy mélyen alszik. Közeledtem hozzá s reá tekinték. Akartam látni, képes-e még szerelmet ébreszteni.

Első tekintetre azt hivém egy ép oly valódi, az-az ép oly pallérozatlan hegyi lakost látok, mint Amrus vagy Michelin. Teljesen felöltözve feküdt s ruhája ép oly szinü volt, a használatnak ép ugy nyomait viselte, mint ezeké. Nagy sarui teljesen összeporosodva, ágya előtt álltak, de fehér ruhái, s kifogástalan inge tanusitá, hogy itt finom emberrel van dolgunk, a ki a parasztkülső alá csak rejtőzik. Mindig finom

termete volt; még most sem éktelenité el semmi korai tulhizás e sugár testet, melynek elegans volta mindig meghatott; kezei szépek s finomak voltak, daczára körmei zöld szinének, mi a müködő botanikusnak csalhatlan jele, s daczára keze némely feltörésének, mit a geolog-munka okoz. Teljes, s természetes alakban fősült rövid szakált hordott, szintigy volt fősülve haja, mely fehér volt mint a hó, mig szakála ezüst-szürke volt. A fáradság s a viszontagságok nem szerzék vissza arcza pirját, sőt halvány, kissé beesett volt az. Nehány lépésnyi távolból, ha csak igen figyelmesen nem nézte meg az ember, e szép fejet bizvást egy korán megöregedett ötven éves ember fejének tarthatta, de közelről a homlok simasága, az ajkak üdesége, az orrlyukak tág volta, a gömbölyü s ránczталan nyak, a fekete s jól körvonalozott szemöldek az ifjuság elvitázhatlan jelei voltak s Salcéde marquis, ki nem volt még 30 éves, mindent összevéve, paraszt öltönyében s fehér hajzatával szebb volt mint bármikor. Montesparre asszony jobban lángolhatott érte, mint valaha, — Flamarande grófné szintén.

Észrevettem, hogy mellén fekete finom bőrből valami tokfélét visel. Bizonyára ez ama virágcsokor melyet a párbaj idején is magánál tartott; de tán valamely levél van ama rejtett helyen, melyet felkutatnom .... ellenállhatlan ösztönt érzék. Mindent kockáztatni kelle mindenért. Rogerre gondoltam s becsületemre, a melyet soha nem éreztem volna nyugodtnak, ha nem szerzek bizonyitékot, s a melyet egyszerre visszanyerek önmagam előtt, ha sikerül leálczáznom e hazudságot.

Ép oly figyelőn, ép oly meglapulva, ép oly tettre készen, s ép oly hallgatagon mint valamely zsákmányára leső macska, helyezkedtem el közelében, hogy lássam, kinyitja-e szemeit. Huszszor sőt tán százszor, volt kezem a kis csomagon, s ugyanannyiszor visszavontam ismét, követvén az álom amaz önkénytelen mozgásait, melyekben mintegy a lélek ösztöne látszik őrködni a test felett. Végre, nem tudom a türelem s az ügyesség mely csodája által, sikerült kinyitnom a zárt, mely a kis tárczát csuká, belenyulnom, s szétváló lapjai közül kivennem egy kis összekötött papircsomagot. E perczben Salcéde gépileg tárczájához kapott kezeivel, s azt mellén érezve, nem nyitá ki szemeit. Már az ablaknyilásnál valék, midőn ezen szavakat olvastam: Őrködjél gyermekünk felett, alól Rolande aláírása. S az egész csalhatlanul a grófné irása volt; az asztalhoz sieték, s kerestem egy ezen levélhez hasonló papirkát. Hiven utánoztam rajt e négy szót, kezeim közt megsodortam, hogy elvegyem a papir uj voltának szinét, s sikerült bejuttatnom a bőr-tokba. Az eredeti kéziratot tárczámba tevém, s lementem a szalonba, elhatározva, hogy távozom.

De a kötelet az ablakon megerősitni nem volt könnyü s én lépteket hallék fejem fölött. Salcéde fölébredt. Az ablakon kivül megláthatott volna. Elhatárzám, hogy megvárom mig távozik s lementem a pinczébe. Tovább mint egy óráig voltam ott a legrettentőbb izgalom áldozata; végre a fáradság erőt vett rajtam, s elaludtam legalább is oly mélyen mint Salcéde, a kinek, ha csak legkevesebb sejtelme is van a

dolgokról, kincsét ép ugy visszaszerezheti, mint én; de ő dolgozott, bizonyára nyugodt is volt s engem nem ébresztett föl más csak a kinyitott csapó ajtó zörgése. Alvás előtt annyira elrejtettem magam,hogy keresés nélkül nem láthattak meg. Hallám a falépcsön lejövő lépteket, s hallám kinyilni a boltozat ajtáját, melyet nem zárt be kulcscsal. Ő is mint Ambrus világ nélkül járt.

Negyed órát vártam. Aztán fölmentem gyertyáért; már több gyertyát elhasználtam, de tudtam, hogy ily asszony nélküli háztartásban az egyes tárgyak fogyasztását észre sem veszik, nem hogy őrködnének felette. Uj gyufákkal is fölszerelve, elindultam a titkos folyosón, s gonddal követve a léptek nyomát, elérkeztem a sziklák közt azon természetes nyiláshoz, a patak tulpartján két lépésre azon ösvénytől, melyen 1845-ben eltünni láttam az állitólagos Simon molnárt. Ott ismét egy záros ajtó volt. Salcéde ur ezt is nyitva hagyta.

Kellett lenni még egy harmadik titkos ösvénynek is, melyen észrevétlenül a toronyig lehetett hatolni, de azonfölül, hogy nem értem rá a keresésre, nem is akartam, hogy Flamarandeon lássanak. Pedig már is nagyon közel voltam. Az éhség is kinzott. — Ugy akartam tenni, mint a hegyi gyermekek s epret és földi szedret keresék. Mindez még csak virágzott. Salcéde igen gyöngének találta volna botanikai ismereteimet, ha e hideg hegyvidéken május végén gyümölcsöt keresni lát.

Gyermek hangokat hallék. Féltem, hogy megtalálnak lepni, s a legsürübb puszpáng-bozótba me-

nekültem. Egészen közelembe jöttek, nem tudom én micsoda csapdát megnézni: — A kenyér nincs itt, tehát itt voltak, — kiálta az egyik. — Igen, mondta a másik, de azért semmit sem fogtunk. Mondd csak Esperance, hát ezt akartad.

A kenyér szó kimondására még éhesebb levék, de Esperance nevének hallatára feledtem minden kinomat. Föl mertem kissé emelni fejemet, s kitekintek az ágak közül. Láttam a gyermeket s egyszerre fölismertem. Kissé halvány volt, mit a betegség okozhatott, s ha egy pár év élesebbekké is tette vonásait, nyilt s kedves arczkifejezése nem változott. Kire hasonlithatott? A vonások Flamarande grófra emlékeztettek, a kifejezés Salcédere. Sokkal jobban volt öltözve mint társai, bár a szövet, melyből ruhája készült, ugyanaz volt.

Előttem zavaros beszélgetésükben, mert a tájszólás s a helyes franczia beszéd igen különös vegyülékén szóltak, gyakran fordult elő e szó: espeluchat, espeluques espeluque, s aztán Alfonz ur neve. Senki sem hivta Salcéde urnak, sem marquisnak, még Esperance sem, kit jobban érték, mint a többieket, mert egyedül beszélt tisztán. Megértettem, hogy a földalatti ut léte nem volt titok senki előtt, a mint az ily titok lehetlen is lakott helyek közelében: de az utat azért nem használták, mert csak Alfonz ur birt a bejárás kulcsával. A gyermekek eleinte belopózkodhattak oda, de nem találtak ott semmi érdekest s azon fölül féltek is a fehér asszonytól, mely legutóbb a toronyban jelent meg s mely »az espeluqueban lakik.«

Mindebből megértettem, hogy Salcéde ur jártát-keltét egyátalán nem tartja titokban, s ez ösvényt csak azért szereti, mert, ha sietős az utja, felével megröviditi azt. Azonfölül léptei titkos voltának is nem kevessé hasznára volt az, ha szükség volt rá. Rendes időben nap közben nem is zárták be, s senki sem használta föl, hogy meglopja a pinczét. Flamarandeon nem volt tolvaj. Nem volt más tolvaj, csak én!

A Menedékházban ennek daczára annyira aggályos valék, hogy majd éhen haltam. Nagyon szenvedék. Vártam, hogy elmenjenek a gyermekek, hogy megegyem azon falat kenyeret, melyet a csapdában hagynak. Ijedve láttam azonban, hogy Esperance utolsónak marad s elveszi a kenyeret. Nem akarta hogy a csapda fogjon. Emlékeztem az állatok iránt érzett gyermeki szeretetére, hogy ne mondjam tiszteletére. Ép e kenyérfalatok eltávolitásával foglalkozott, mikor láttam Ambrust jönni oda, kezén hozva egy, körülbelől hat esztendős kis leányt. A gyermek elragadó volt. Ambrus a ló vágtatását utánozta, hogy a leánykát megnevettesse, az pedig félvén, bele kapaszkodott a jó öreg borzas és szürke sörényébe. Esperance, ki kissé távol volt, hozzájuk sietett s közel hozzám érte el őket. A kis lány megölelte őt, s hallám, hogy Karolinának nevezék. Keresztlányom volt tehát, a ki azon éjen született, melyen Gastont Michelin jászolába számüzém.

— Menjünk gyermekek, szólt Ambrus. Alfonz ur a kastélyban van s azt találja, hogy az Esperance gyerek nagyon sokáig marad el, ahoz képest hogy beteg.

— Nem vagyok már beteg, szólt Esperance. Várj, majd én viszem Karolinát.

— Nem, nem! Majd tizenöt nap mulva, igen is. Add ide kezedet, s menjünk arra, a merre én mutattam, S fölemelte botját. A tréfához szokott gyermekek jót nevettek.

Mindez meghatott. Ez emberek oly boldogoknak látszottak, mindenesetre boldogabbaknak, mint én. Mikor egyedül maradtam, keresni kezdém az Esperance által a bozót közé hányt kenyérfalatokat. Nem találtam semmit s egy perczre arra gondolék, hogy visszatérek az alaguton, hogy a Menedékházban elégitsem ki étvágyamat. Legyőzhetlen irtózás, fölzavart lelkiismeretemnek lehet, hogy tulzott aggálya, visszatartóztatott. Akaratom minden erejét segélyül hittam, s sikerült az éj egy részén át annyira haladnom, hogy elérjem Murat-t, a liorantei átvágás mellett. Sulyt helyezék arra, hogy minden flamarandei utamnál más irányt válaszszak.

L.

Hogy értem e fáradság s e lelki izgalmak után Párisba, azt nem mondom el. Csak engem érdekel az, s nekem is csak zavaros emlékezetem van utam e részleteire. Erős lázam volt, s hazaérve le kellett feküdnöm. Igen komolyan és hosszan voltam beteg. Flamarande gróf még mindig Angolországban volt s ugy látszék, ott akar megtelepedni. Mint hinni is lehetett, roszul hatott rá a februári forradalom, és a császárság eshetőségéről sem akart hallani. Nem értett azonban egyet a legitimistákkal sem, kiket nagyon alkotmányosaknak talált. Nem helyeselt politikai téren semmit, csak absolut monarchiát, a klerus tuluralmával. Meghasonlott saját világával, s sehol sem érzé jól magát Franciaországban. Jobbnak látta mind e dolgok ellen távolléte által tiltakozni, s önkénytes számüzetés örve alatt idegen földön tartózkodni. Flamarande asszony fiával, a nevelővel és Hurst kisasszonynyal itthon maradt. A nyarat Párisban töltém, betegesen, dologtalanul s lelkem mélyeig megunva e szolgálatot, mely munka nélkül s a nélkül, hogy magamat hasznossá tehettem volna, ily nagy felelősséget háritott rám.

Irtam Flamarande grófnak, kérvén, hogy adja vissza szabadságomat, melyet magam azon szolgálatok után, melyeket a gróf nekem tett, nem vehettem igénybe. Azt felelte, hogy Menouvilleba utazik s remél engem ott találni, hogy kifejthessem előtte, mi kedvetlenitett el annyira. A tél első napjaiban tehát Normandiába utaztam. A gróf elhalt jószágigazgatóját más által helyettesiteni ment oda. Még a grófné is ott volt, s a grófra várt,Rogerval, kit boldog valék ujra feltalálni. Csak e gyermek láthatása üzhette el komorságom fellegeit.

El voltam határozva, hogy soha nem szolgáltatom ki a grófnét férje haragjának. Szavamat tartottam. A gróf mit sem tudott flamarandei utamról,kérdést sem tett hát. — Látom, igy szólt hozzám, hogy azért akar elhagyni, mert az unalom emészti. Tevékeny jellem ön, s nem éri be egy szinekurával. Komoly munkát s emeltebb rangot ajánlok önnek. Helyettesitse a szegény Martint, ki meghalt, s legyen igazgatóm. Oly szerződést kötök önnel,a minőt akar, akár határozott fizetésben, akár a jövedelem szerinti arányos osztalékban.

Az állás jó volt, s épen nem illetékességem s erőim feletti. A kastélyt környező földterület nem lévén majorokra felosztva, tulajdon gazdálkodásra kelle kezelni, s e müveletek feletti őrködés kellemes foglalkozásnak tetszett nekem; de a gróf egy föltételt kötött mindehez, a melynek folytán az egészre visszautasitással feleltem, Flamarande gróf, egészen magára hagyván nejét, azt akarta, hogy őrködjenek felette. Nem a multra gondolok, szólt, sőt óhajtom,

hogy arról ne is beszéljünk. Fátyolt vetettem e szomoru képre. Többet mondok: hogy a grófné megujitsa baráti viszonyát a bárónéval, hogy a titkot fölfedjék előtte, hogy megtudja fia hollétét, hogy lássa őt titokban: mindez megtörténhetik. Salcéde ur visszatérhet Francziaországba. A gyermekre nézve levelezhetnek egymással. Igen, én előre látom ez eshetőségeket, elfogadom mind e lehetőséget, kivéve azt, hogy a közeledés oly nemü legyen, hogy félnem kelljen ujra egy idegen gyermeknek családomba való csempésztetésétől. Minthogy ezuttal is bizonyosan tudnám, hogy a gyermek nem enyém, ohajtok, s akarok idején értesülve lenni, hogy megtehessem intézkedéseimet. — Én megjegyzém neki, hogy, ha Menouvilleban telepszem meg, nem tudhatom mi történik Párisban. Azt mondá, hogy csak Menouvillera legyen gondom, Párisban más megbizottja lesz. Ő ragaszkodott e föltételhez, én visszautasitám. Szivemet tépte e szerep. Pirultam, hogy valaha késznek látszhattam ilyesmire. Vissza kelle szereznem méltóságomat, ha mindjárt a nyomor árán is. Visszautasitám az ajándékot, melyet elválás esetére emlegetett. Eléggé kárpótolt, segitvén atyám adósságainak kifizetésében. Nem akartam semmi egyebet, különösen semmi olyast, mi megbizhatóságom megfizetésének látszott volna.

Teljesen el valék szánva, tőle bucsut is vettem, málhám össze volt csomagolva, midőn Roger bejött szobámba s nyakamba ugorván zokogva hányta szememre, hogy már nem szeretem őt, mert el akarom hagyni. Nem szeretem: midőn könnyei

szivemet szakgatják! — Elhagyom . . . midőn, hogy megmentsem jövőjét, oly dolgokat tevék, melyek nem csak veszélyesek, nem csak fáradságosok, de lealázók, de becstelenitők is voltak! Engednem kelle kérelmeinek, hizelgéseinek. Utána mentem atyjának s kértem, tartson meg föltétel nélkül. Engedett. — Ön sokkal jobban szereti Rogert, szólt hozzám, semhogy türné, hogy botrány történjék körüle. Ne igérjen hát semmit, beleegyezem. Fiamat az ön iránta való jó indulatára, s az általa viselt név iránti tiszteletére bizom.

Mindent elintézvén, a gróf visszaindult Londonba, megkérdezvén előbb nejét, el akarja-e őt oda kisérni, vagy vissza ohajt térni Párisba. — Akarata teljes szabadságát visszaadta most neki. A grófné azt felelte, hogy ő nem választ, nem dönt, hanem teszi azt, mit a gróf akar. E vak meghódolás zavarba hozta a grófot. Nem akart már vele foglalkozni, de azt sem akarta, hogy menekülni akarni látszassék. — De mégis, szólt végül, menjen Párisba. Az éghajlat ott jobb Rogernek, mint a londoni; ám ha önnek bármikor kedve jön látni Angolországot, irjon, én rendelkezésére állok.

LI.

Visszatért Angolországba s ott tölté el élte utolsó tiz esztendejét, csak időnkint jöve Francziaországba. Valósággal jobban érzé magát azon ködös s rideg éghajlat alatt, mert ifjodni látszott. Igaz, hogy több gondot is forditott egyéniségére, mintha félne, hogy ha nagyon el talál vonulni tanulmányaiba, valakinek nem tetszik. S tény az, hogy uralkodtak felette. Ez oly fejes s zsarnok ember urat talált, különös eszmékkel telt, bensőség nélküli, frivol mulatságokban kedvet lelő, s ösztöneiben makacsabb urat, mint a minő ő volt okoskodásaiban. Szerencsére nem voltak gyermekeik s egészen önző életet éltek. A grôf keveset ment a világba, az nem volt kedvére, hanem házi körében fogadott a kedvese által kiválogatott emberek közül, a ki természetesen eltávolitott minden komoly érintkezést, azon ürügy alatt, hogy Flamarande grófnak egésségi szempontból szórakozásra van szüksége, s körül vette semmi emberekkel s romlott nőkkel. Fényt üztek, de nem oly mérvben, hogy félni lehetett volna, hogy a grôf tőkéit fölemésztik. E nő csak a költekezést szeretvén, nem is gondolt arra, hogy tőkét gyüjtsön.

Mind e dolgokat magam láttam Londonban, a mint egyszer oda menék, hogy a gróffal hivatalos ügyeimről értekezzem. Roger neveltetésére még mindig nagy sulyt helyezett s azt nem is küldték a kollégiumba, hanem csak a tanfolyamokat hallgatta, nevelője kiséretében. E nevelő még mindig Ferras abbé volt, igen türelmes s édeskés ember, kiben azonban a kezdeményezés minden dologra nézve hiányzott, s ki soha nem vette nagyon szivére, mi körötte történt. Nem gondolt másra, csak könyvészeti tanulmányaira; ez volt egyetlen szenvedélye. Falun, midőn Roger kevessé vagy épen semmit sem gondolt leczkéivel, a jó ember vigasztalta magát, véghetetlen nagy katalógusokba mélyedvén. Párisban, noha teljesité napi feladatát a gyermek körül, vagy az utczákon kullogott kétértelmü nők után, vagy az Odeon boltjai alatt görnyedt.

Könnyü volt látnom, hogy Roger mire sem megy vele. Anyja gondjai nélkül teljesen tudatlan maradt volna. A grófné jelen volt leczkéin, megértette azokat maga, azután meg különböző formák alatt addig beszélte neki, mig látá, hogy az is felfogta. Majd azonban abban hagyta, mert minden remény, hogy majd fáradságot vesz magának vigyázni, s akaraterejének megfeszitésével a dolgokat felfogni — hiába való volt. Az elmebeli munka ismeretlen volt előtte s inkább teljesen tudatlannak tetteté magát, csakhogy kiméljék. — Elég ha a mama megérti, szólt számitó naivsággal az abbéhoz.

Flamarande gróf fiát első éveiben kényeztetni látszott; de midőn ily könnyü vérünek, az élvekre

ily hajlandónak s a komoly munkára ily renyhének találta, halálra kinzá gunyos szemrehányásaival. A gyermek kezdett félni tőle, s a félelem az elhidegülés. A mint atyja távolléte gyakoribbá s tartósabbá lőn, annyira elfeledé, amennyire meg volt rémülve, midőn visszatért. A gróf tehát hidegnek, s ügyetlennek találta e másokkal szemben oly nyiltszivü,szeretetreméltó, s vonzó gyermeket, s csak hibákat látott benne, midőn szeretett volna büszke lenni rá. Tán gondolt arra is, hogy magával viszi, hogy saját vezetése alatt neveltesse, de a grófné el látszott szánva, hogy követi őt, a gróf kedvese ezt pedig aligha látta volna szivesen. Igy hát nem is jött az szóba.

Eleve szándékom volt, hogy nem szólok magamról, csak a menyiben bele vagyok bonyolodva a Flamarande család eseményeibe s mert hivatalviselésem első éveiben mi jelentékeny sem következett be, arra számiték, hogy hallgatással mellőzhetem mindazt, a mi e percztől fogva addig történt, mig uj események léptek előtérbe, de azt hiszem, hogy elmondván történetemet szükségszerüleg kényszerültem lélektani rajzot adni magamról, s most folytatnom kell azt, hogy eljárásomnak értelme legyen.

Mikor Roger nagy örömére elfoglaltam a menouvillei jószágigazgatói lakot, azt hittem, hogy nagyon boldog leszek. Nem voltam többé inas, hivatalnokká lettem. Nem voltam már Károly, családi nevemen neveztek; Louvier ur lett belőlem. Csak távol levő uram állt felettem, a ki sokkal jobban ismert, semhogy bármiben ellentmondott volna. Jobbnak tartám, hogy határozott fizetést kössek ki, mint bármi

osztalékot a terményekből. Igy törekedhettem fokozni a család jövedelmét a nélkül, hogy kimeritsem a földet, s ez könyü volt, mihelyt nem saját hasznom függe tőle. Ez oldalról nem vethetem szememre a szerepet, melyet itt játszám.

Az első gondok után azonban, melyeket hivatalbalépésem okozott, komorságom visszatért. Az unalom egy neme volt az, melyet minden ember s minden tárgy iránt érzék. A becsülés s a barátság, melyet irántam tanusitának, nem tetszett őszintének. Igaztalan voltam, mert az egész világ, a grófné is, sőt a grófné mindenek felett, határtalan bizalmat tanusitott irántam mindenben, a mi hivatalomra vonatkozott és alattosaim, kiket kormányzék, rajongtak ügyességemen s egyenességemen.

De mit használt mindez? Én elégedetlen voltam magammal. A mult, melylyel szakitni akarék, üldözött, mint valamely gonosz álom. Nem tudtam aludni; sokat viraszték, sokat futottam, sokat kutattam mások élete miatt. Most már a magamét sem kormányozhatám. Nem tudtam foganatositani azon akaratomat, hogy hideg és nyugodt legyek, mint a hogy az uj állásomhoz illett volna. Álmomban utaztam, hegyek közt barangolék, gyermekeket sikasztak, kiket visszakövetteltek tőlem; aztán barlangokban bolyongtam, a hol üldöztek engem, vagy én üldözék másokat. Hallatlan álmokat, rémitő ijedelmeket álltam ki. Midőn fölébredék, usztam a veritékben, vagy meg voltam meredve a rémülettől. Kétségbeestem; álmom egy atyagyilkos álma volt, holott én mi roszat sem akartam tenni senkinek.

Gyakran kétségbe vontam lelkiismeretem tanuságát is. — Nem, szólék, szándokaim nem oly teljesen folttalanok. Nem kizárólagosan Roger érdeke az, a miért elrejtém a másik gyermeket, s megloptam az anya titkát. Én ingerült valék a grófné ellen s oly jogot tulajdoniték magamnak, mely csak a férjet illeti meg: itélni akartam felette. — S akkor egyre növekvő sulylyal érzém keblemre nehezedni azon darabka irást, melyet Salcéde kebléről vettem el, s melyet én is ott viseltem: ő r k ö d j é l g y e r m e k ü n k f e l e t t!... Értettem e talizmán hatalmát egy odaadó lélek felett. Mily szép lett volna Salcéde szerepe, ha a rágalmazott nő igy irhatott volna hozzá: ő r k ö d j é l g y e r m e k e m f e l e t t! Ezt kellett volna csak mondania nekem s én életemet szintoly jól odaáldoztam volna e szent szerepre mint Salcéde; de mi érdem volt az ő odaadása saját fia iránt. Ő csak kötelességét teljesité, azon bünt vezekelvén le, melylyel elárulta a barátságot s megrontá egy fiatal asszony ártatlanságát.

De miért nem tudtam mind e dolgokkal hidegen szembeszállni s kezemben a birtokomban levő fegyverrel, nyugodtan várni a jövőre? — Nem, nem voltam rá képes; nem tudtam nyugodt lenni; vagy elkelle itélnem vagy feloldoznom e nőt. Majd kérdém gamtól, miért nem lépek fel egyszerüen a grófnénál abban az irányban, hogy hagyjon fel Rogerra vészes terveivel; majd kérdém magamtól, lesz-e valaha bátorságom megtörni egy ily ügyes nő s ily szenvedélyes anya büszkeségét. Ha ellenségül látva föllépni, azzal találna vádolni, hogy eszemhez s becsérzetem-

hez méltatlan érzelmeket ápolok iránta? A gondolat, hogy megaláz, hogy nevetségessé tesz, elviselhetlennek tetszett előttem, s midőn elképzelém a jelenetet, mely kifejlődhetnék, órákat töltek álmatlanul, hogy a legsértőbb tagadásokat gondoljam ki, melyek azonban még sem voltak elégségesek, hogy tisztára mossanak. S azután mind ez erély megtörött. Elgyöngültem, szédülés fogott el. Elképzelém könnyeit, melyeket egykor Sévinesben láték, s azt mondám magamban, hogy én nem születtem a hőhér e szerepére.

Gondolataim hatása oly kinos volt rám, hogy elhatároztam, nem bajlódom többé velük, s háborut izentem emlékeimnek, mint valamely orvos, ki lépésről lépésre üldözi a betegséget. Testileg s lelkileg uralkodtam magam felett. Házi foglalatosságaimon kivül, melyek nem foglaltak el eléggé, valamely szenvedélyt, valamely foglalkozást kerestem, mely eltereljen a történtek feletti tünődéstől. Több dolgot megkisérték. A kertészetre adtam magamat. Husz mértföldnyi területen nekem lőnek a legszebb rózsáim, de Roger letépte virágaikat, hogy anyjának kedveskedjék velök, s én nem voltam elég tekintélyes, hogy megakadályozzam, s nem elég tekintélyes, hogy magam tegyem azt.

Kisérleteket tettem a gyümölcsfaoltás és szemzés körül. Nagy bókokat kaptam érte, de én oly foglalkozásra vágytam, mely emeltebb gyönyöröket nyujtson. Azt képzelém, ujra kezdhetem a zenét, a mit egy kissé tanultam ifjuságomban. Az engem megelőzött igazgató egy zongorát hagyott lakásomon,

melyet felesége használt s melyet azután nem tartottak érdemesnek elvinni. Ki akartam javitani, s czélt értem. Uj hurokat tettem, ujra boritám a bilentyüket, megerősitettem a kalapácsokat; az egészet összhangba hoztam s végre játszani kezdék rajta, keringőket s románczokat játszám egyedül, s néha magam is gondoltam ki ujakat, melyek előttem bámulatosaknak tetszettek, de melyek nem értek semmit, s eredetiség hiányában szenvedtek. Roger, ki kezdett zongoráján gyönyörüen játszani s kinek izlése is volt, nem vonakodott kimondani, hogy mit sem értek a zenéhez, csak zongorahangolói türelmemet bámulá.

Azután sakjátékot kezdék az abbéval, ki esténkint eljárt hozzám tanitani. Hajlandóságot talált bennem, de egyszer sem sikerült megvernem őt. Végre az jutott eszembe, hogy irni fogok, s regényeken kezdtem tünődni. Ez igen erélyes, de igen fájdalmas mulatság volt rám nézve. Mindig saját életem viszontagságaira bukkantam vissza. A forma iránt izlésem volt, de képzelő tehetségem egyáltalán nem. Nem tudtam semmit föltételezni, semmit kitalálni, csak a mit magam megértem.

Egy nap, — 1855-ben volt, szép juniusi estén; örökké emlékezni fogok ez időre, mely akkora változást hozott be erkölcsi létezésembe. — Bátorságom fogytán volt. A s p l e e n egy valóságos rohamának áldozatakép, a szomszéd majorok valamelyikéből jöttem, hova gondosságom szólitott, s lakásomra mentem, a hova rendesen behozták a vacsorát, melyből én nem ettem. Egy igen meredek sziklaparton menék

s minden perczben, igy szólék magamhoz : Miért éljek e gyógyithatlan betegséggel? Mikor oly könnyü lenne véget vetni. S a roham oly erős lőn; hogy megállék egy sziklatorkolat előtt s a szédülés mindegyre erőt vett rajtam. Nem is akartam ellentállni. Mintha karomat nyujtottam volna ki, hogy gyorsabban zuhanjak le. Nem voltam magamnál s nem tudnám megmondani, el voltam-e szánva az öngyilkosságra, vagy hogy még volt erőm ellenállni a kisértésnek. Ugy tetszik, hogy álmodtam. Talán tudtomon kivül beszéltem is. Egyszerre egy hang remegtetett meg, s szemben találtam magam Flamarande grófnéval, ki rémülten tekintett rám. Visszanyerém öntudatomat, hogy elrejthessem gondolataimat, s kitérjek, utat adván neki. Elment anélkül, hogy szólt volna, — azután visszafordult, igy szólván: — Haza megy ön, Károly ur?

— Haza grófné.

— Egyenesen?

— Ha a grófné mást nem parancsol, egyenesen.

— Nem, köszönöm.

(Vége az első kötetnek.)

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

A SZENTESI PÁLOS NÉP KÖR PECSÉTJE 1870

OSZK

Az Athenaeum Olvasótára

hazai és külföldi jeles ***szépirodalmi termékeket,*** *regényeket, elbeszéléseket, tárczákat stb. közöl* ***kéthetenkint megjelenő*** *díszes és tartós kiállitásu kötetekben* ***felülmulhatlan olcsó ár mellett.***

Az Athenaeum Olvasótárának minden kötete ***kötve 50 krajczárért — 1 koronáért*** *külön-külön kapható.*

Eddig megjelentek:

I. **Jókai Mór.** Két menyegző. — A hosszu haju hölgy. — Baróthy Ilona. — A hazatért. Elbeszelések. Csinos vászonkötésben ... ... **50 kr.**

II. **Tolnai Lajos.** Csak egy asszony. Regény. Csinos vászonkötésben ... ... **50 kr.**

III. **Björnstjerne Björnson.** Magnhild. Norvég elbeszélés. Csinos vászonkötésben. ... ... **50 kr.**

IV. V. **Beniczkyné-Bajza Lenke.** Két sziv harcza. Regény. Két kötet. Csinos vászonkötésekben. ... ... **1 frt.**

Ezt követni fogják a legismertebb irók, u. m. ***Abonyi Árpád, Björnson, Sand, Cherbuliez, Zola, Ohnet, Kabos Ede, Bogdanovics, Erdélyi, Prém stb. stb.,*** *részben megjelent, részben még kiadatlan elbeszélései és regényei, valamint a feltünőbb* ***külföldi regényujdonságok*** *forditásai.*

Az Athenaeum Olvasótárának előfizetési ára ***póstán való bérmentes küldéssel 20 kötetre 10 frt, 10 kötetre 5 frt, 5 kötetre 2 frt 50 kr.***

Az Athenaeum Olvasótára minden könyvkereskedésben kapható és rendelhető.

Az Athenaeum könyvkiadóhivatala.

8643
8602
--41

2700
5883
8643

OSZK

Megjelenik minden vasárnap.

nyilon

KIS LAP.

Szerkeszti Forgó Bácsi

Kéthetenkint SZINES műmelléklettel.

Előfizetési ára negyedévre 1 frt; félévre 2 frt; egész évre 4 frt.

TESSÉK MUTATVÁNYSZÁMOT KÉRNI!

Kiadja az „Athenaeum“ r. társaság
Budapest, Ferenczieк-tere 3. szám.

GOTTE SEGNE K. KÖNIGSTEIN I. SÄCHSISCHE